

کوموزان بورچالیلری (۳)

ویژده نامه فولکلور کودک، غذاها، عبارات قالبی، هنر عاشیقی،
لهجه شناسی، لغات و اصطلاحات برچلوهای کمیجان

■ مہین جاوید راد	■ محمد کمیجانی (جاوید راد)	■ احسان قاسم خانی	■ یوسف عبدالحسینی
■ غلامرضا کمیجانی	■ غلامرضا گلابی (عاشیق پاشا)	■ افسانه رادان	■ طیبہ قاسم خانی
■ فرزانه قابضی	■ مجید رسولی	■ افسانه قابضی	■ ابراهیم کمیجانی
■ فرهاد جاوید راد	■ فاطمه سلطانی	■ زهرا جاوید راد	■ کبری جاوید راد
	■ فاطمه کمیجانی بزچلوبی	■ هلیا جاوید راد	■ فاطمه کمیجانی

آذربایجان اٲل بیلیمی ۱۰۱

قیزاران آی (خردادماه) ۱۳۹۷

ولی الله خسروبیگی (عاشیق درویش)

۱۳۲۹- جو ایلده بورچالی بؤلگه سینین «امامزاده عباس» کندینده دنیایا
گؤز آچان عاشیق درویش، عؤمر ونون بؤیوک حیصه سینینی اؤز اٲل نین عاشیقی
اولموشدور. درویش بو صنعتی آتاسی عاشیق یدالله دان اؤیرنمیش و بویوک باباسی
عاشیق علی اکبر ده واختیله بؤلگه نین تانینمیش عاشیق لاردان ایدی. کنچن اللی
ایلده عاشیق درویش بورچالی موسیقی سی نین زنگین خزینه سینینی چٲشیدلی
یوللارلا (کاست، سی. دی. و ...) قورویوب، یاشاتمیشدیر.

بوگون بؤلگه نین چوخلو عاشیق دستانلارینی درویش سسی ایله الده ائتمک اولار؛ اؤزلیکله
بورچالی دا هر دستاندان داها چوخ تانینیپ سئولن «گورجو قیزی و بالاممد» دستان.

غلامرضا گلابی (عاشیق پاشا)

۱۳۴۱- جی ایلده صنعتکار بیر عائلده دنیایا گؤز آچمیشدیر. عاشیق پاشا
اوشاقلیق دان عاشیق صنعتینی کوموزانین آدلیم عاشیقی «محمود کمیجانی»
یانیندا اؤیرنیر و باجارقلی، یتنکلی بیر اوشاق اولاراق بیر چوخلارینین ماراغینی
اؤزونده چکیر، اٲله کی تهران رادیوسوندان اونو تهرانا آپارماق اوچون کوموزانا
گلیرلر. عاشیق پاشا کنچمیشده بورچالی نین ینرل ماهنی لارینی و عاشیق
دستانلارینی قوم شهرینده استریو خیامدا کاست اوستونده اوخویوب ساخلایا بیلیمیشدیر.

«بیزیم بزچلو» کولتورل قورویونون ان دگرلی عضولریندن اولان عاشیق پاشا هم ده موزیک
قورویونون یاشجی سی دیر.

www.azelbilimi.com
E_mail.info@azelbilimi.com

موسسه غیرانتفاعی آذربایجان اٲل بیلیمی

ساتیلماز
غیر قابل فروش

آذربایجان ائل بیلیمی درنگی نین آلیق ایچ بولتنی

Azərbaycan Elbilimi 101

۱۰۱- جی سای

قیزاران آی (خردادماه) ۱۳۹۷

۳

بر چلوهای کمیجان کوموزان بور چالیلاری

باش یازار: احسان قاسمخانی

یازارلار هئیتی: علیرضا صرافی، سوسن نواده‌رضی، کاظم عباسی، علی برازنده، دکتر منیره اکبرپوران

صفحه، جلد تنظیمی:

مهدی میمندی

تصویر روی جلد:

گروه عاشیق‌های برچلو در هنگام هنرنمایی در یکی از باغ‌های روستای تکیه.

جیلد اوزو شکیلی:

بورچالی عاشیق‌لار قروپو تکیه کندی باغلاریندا ایفا اندرکن.

عکاس: یول‌چو

تصویرهای پشت جلد:

فرش بافت برچلو: با کسب نظر از خبره صنعت فرش منطقه حاج آقا یوسف ضیغمی

جیلد آرخاسی شکیل‌لر:

بورچالی توخوشو فرش: بولگه‌نین فرش اوستاسی حاج یوسف آقا ضیغمی نین نظیرینی آلاراق

عکاس: یول‌چو

موسسه غیرانتفاعی
آذربایجان ائل بیلیمی
شماره ثبت: ۱۰۳۳۰۰۰۰۰۰۰۰

E_mail. info@azelbilimi. Com

۱۰۱- جی سای. قیزاران آی (خردادماه) ۱۳۹۷ برچلوهای کمیجان • کوموزان بورچالیلاری (۳)

عبارات قالبی قالیب سؤزلر

دیل-آغیزلار	۷ احسان قاسمخانی
نفرین‌های میلجرد	۹ یوسف عبدالحسینی
نفرین‌های رایج در کمیجان (قارغیشلار)	۱۲ فاطمه سلطانی
کوموزان قارغیشلاری	۱۴ افسانه رادان
ضرب‌المثل‌ها و اصطلاحات ویژه کمیجان	۱۵ ابراهیم کمیجانی
کوموزاندا یایغین اولان خئیردوعالاردان	۱۷ افسانه رادان
یک دعای متفاوت از روستای فضل‌آباد	۱۸ احسان قاسمخانی

فولکلور کودک (بازی‌ها، اشعار کودکان، چیستان‌ها و...) اوشاق فولکلورو (اویونلار، سیجیرلمه‌لر، تاپماجالار و...)

بازی‌های کمیجان	۲۱ غلامرضا کمیجانی
بازی‌های روستای فامرین	۳۲ مجید رسولی
میلجرد تاپماجالاریندان (نمونه‌ای از چیستان‌های رایج در میلجرد)	۳۵ یوسف عبدالحسینی
کوموزاندان بیر نئچه تاپماجا	۴۱ غلامرضا کمیجانی
میلجرد قوشماجالاری (اشعار کودکانه)	۴۳ یوسف عبدالحسینی

غذاها و نوشیدنی‌ها یئمکلر، ایچه جکلر و...

ورکیواز آشی، ایستی اوت اوماج، اوماج	۴۸ مهین جاوید راد
مصطفی، جقول بقول، سوت آشی، کله‌جوش	۵۰ کبری جاوید راد
اریشته پلو، سوت ترخنه آشی، قوز شورباسی، تورشو اریشته آشی، تاس کباب زهرا جاوید راد	۵۲
پتله آشی، کک آشی، اریشته اوماجی	۵۶ افسانه قابضی
جیزلاق، ککلیک اوتو	۵۸ فرزانه قابضی
تورشی آشی، چترک قاتیغی	۵۹ فاطمه کمیجانی
کؤپیه	۶۱ فاطمه کمیجانی بزچلویی
ترحلوا، قایقاناق، ترخنه داغ	۶۲ هلیا جاوید راد
شیره‌پزان و محصولات تولیدی از شیره انگور در کمیجان	۶۳ فرهاد جاوید راد

هنر عاشیقی عاشیق یارادیجیلیغی

۶۴	غلامرضا گلایی (عاشیق پاشا)	هنر عاشیقی در برچلو
۸۱		پای صحبت عاشیق عباد
۸۳		پای صحبت عاشیق درویش
۹۳	غلامرضا گلایی (عاشیق پاشا) و غلامرضا کمیجانی	دو خاطره از عاشیق محمود
۹۹		مصاحبه با عاشیق علیرضا اتابکی
۱۰۱	محمد کمیجانی (جاوید راد)	گورچی و بالاممد (داستان فولکلوریک محلی برچلو)

لغات محلی، لهجه‌شناسی، جاینام و... یئرل سۆزلر، دیالکتولوژی، آدلار، توپونیملر و...

۱۱۳	طیبه قاسم‌خانی	بررسی فرایند تکرار در گویش ترکی فضل‌آباد بر پایه نظریه بهینگی
۱۳۶	طیبه قاسم‌خانی	گیاهان منطقه برچلو
۱۴۳	احسان قاسمخانی	اهمیت صخره‌ها در نام‌گذاری کودکان ایل برچلو
۱۵۰	غلامرضا کمیجانی	از توپونیم‌های برچلو
۱۵۵	احسان قاسمخانی	بورچالی دئییملری و یئرل سۆزلری و یئرل سۆزلری

عبارات قالبی قالیب سۆز لر

امثال و حکم، اصطلاحات،
دعای خیر، نفرین، سوگند، کورکوری،
سرکوفت و..

آتاسۆزو، دئییم، آلقیش، قارغیش،
آند و حربه - زوربا، قاخینج..

- دیل - آغیزلار. احسان قاسمخانی
- نفرین‌های میلاجرد. یوسف عبدالحسینی
- نفرین‌های رایج در کمیجان (قارغیشلار). فاطمه سلطانی
- کوموزان قارغیشلاری. افسانه رادان
- ضرب‌المثل‌ها و اصطلاحات ویژه کمیجان. ابراهیم کمیجانی
- کوموزاندا یایغین اولان خئیردوعالاردان. افسانه رادان
- یک دعای متفاوت از روستای فضل‌آباد. احسان قاسمخانی

دیل - آغیزلار احسان قاسمخانی

قایناق شخص: **آنام مریم خانیم قاسمخانی، یاشی: ۵۹، ساوادی: بئش کلاس، دوغولدوغو یئر: کمیجان - فضل آباد، یاشادیغی یئر: اراک**

آرمییای، آجمییای

جدا نشوی، فاصله نگیری، خوش آمدگویی به مسافر تازه از راه رسیده

آغزیی آغروماسون

معمولاً از سوی فردی که فرزند او توسط فردی بزرگتر بوسیده می شود به آن شخص بزرگتر گفته می شود.

آغزیی وار اولسون

معمولاً از سوی فردی که فرزند او توسط فردی بزرگتر بوسیده می شود به آن شخص بزرگتر گفته می شود.

الحمد یاریبی اولسون

هنگامی که فردی با شنیدن موفقیت ها و حال خوب دیگران می گوید «الحمدالله» فرد مقابل در پاسخ این عبارت را به کار می برد.

اوغوریی خئیر گل سین

عبارتی که میزبان در هنگام بدرقه میهمان به کار می برد.

اوزبی دن ایراق اولسون

دور از جون شما.

اوزی موبارک اولسون

بیرامیز موبارک دئییمی قارشیسیندا بو دئییم قوللانیر، فا: عبارتی است که در برابر جمله تبریک عید نوروز به کار می‌رود.

آیخلری آغروماسون

عبارتی که در هنگام بدرقه میهمان توسط میزبان گفته می‌شود به معنای قدم رنجه فرمودید.

آیخلری وار اولسون

عبارتی که در هنگام بدرقه میهمان توسط میزبان گفته می‌شود.

چوخ دووا آپار

فا: دعای خیر من بدرقه راه. عبارتی که در هنگام خداحافظی توسط میزبان به میهمان گفت می‌شود.

ساغلوغا گلی

به سلامتی از سفر برگردی.

ساغلوغا گئدی

عبارتی که در بدرقه یک فرد به کار می‌رود. برو به سلامتی، سفر به سلامت.

قالی ساغلوغا

عبارتی که میهمان به هنگام ترک منزل میزبان به او می‌گوید.

گون آیدون

صبح به خیر.

گؤزییه دؤنوم

به قربانت شوم.

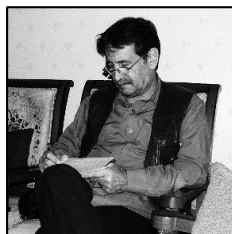
گؤزی آیدون

چشمت روشن.

یئنگی ایلی خئیرلیغه گل سین

ایل بایرامینین ان یاییغین اولان قوتلاما دئییم لریندن سایلیر، فا: سالی پر از خیروبرکت داشته باشید. از مهم‌ترین عبارت‌های رایج در دیدوبازدیدهای منطقه برچلو.

نفرین‌های میلارد یوسف عبدالحسینی

۱. آلبی سینسین: دستت بشکند.
۲. اتیی ایشگیلر اوجونا گندسین: گوشت تنت، به صلابه کشیده شود! (معادل تکه تکه بشه).
۳. اتیی لیشگه، لیشگه اولسون: گوشت تنت تکه، تکه شود.
۴. اوزیه داش دوشسون: روی صورتت سنگ بیفته، بمیری تا با سنگ لحد روتو بیوشوند.
۵. اوزیی قارا اولسون: روسیاه باشی.
۶. اوزیی کول اولسون: روی تو به سیاهی خاکستر بشه.
۷. اوزیی گولمسین: هرگز نخندی.
۸. اوؤومی بیخیدی، اوؤیی بیخیلسین: خانه خرابم کردی خانه خراب شوی.
۹. اوؤویی بیخیلسین: خانه خراب شوی.
۱۰. ایگید اوؤلی: جوون مرگ شوی.
۱۱. اینگیلاموش: ور پریده، جوان مرگ شده.
۱۲. آدیی باتسون: بی نام و نشان گردی.
۱۳. آدیی داشا / داشلارا یازولسون: بمیری نامت روی سنگ قبر نوشته شود.
۱۴. آسمانا چیخی: نابود بشی، از روی زمین محو بشی.
۱۵. آغزی آججی اولسون: کامت تلخ شود.
۱۶. آغزی لال اولسون: لال بشی.
۱۷. آغزی یانسون: دهانت بسوزد، استعاره‌ای برای کسیکه شگون بد می‌زند و آدم‌های بد دهن.
۱۸. آغزی پالچوق تپیلین: دهن تو گل بگیرند.
۱۹. آغزینان قان آچولسون: دهن تو پر خون بشه، از دهن تو خون جاری بشه.
۲۰. آغزینان لخته - لخته قارا قان گلین: لخته‌های خون سیاه از دهن تو بیرون بریزه.

۲۱. آلدیگی پوئی آججی داوایا وئری
سن: پول ناروایی را که از من گرفتی خرج
دوای تلخ و دکتر کنی.
۲۲. آنای اولسون: مادرت بمیرد.
۲۳. باشیی یئسین: سرت بخوره.
۲۴. باغری قان اولسون: خون به دل شوی.
۲۵. بوغازیی گل سین: گلوی ورم کند
(دیفتری بگیری، حناق بگیری، خفه شی).
۲۶. پَر چالای: پر بزنی، ور بپری.
۲۷. پر وورای: ور بپری.
۲۸. تاتولای^۱ اولسون: تاتولا بخوری معادل
فارسی، زهر بخوری، کوفت بخوری.
۲۹. تخته سالوم آغزی بورنیا: روی سر و
صورت تخته بندازم (تخته‌ای به جای سنگ
لحد در مقابر موقت می گذاشتند).
۳۰. توممتین اولموش: تون به تون شده.
۳۱. توممتین دوشسون: گور به گور بشی
۳۲. تیفاغیی داغولسون: وحدت و
یکپارچگی به هم بخورد.
۳۳. جانیی چیخسین: جونت در بیاد.
۳۴. جووته زن^۲ اوئی: جوون مرگ بشی.
۳۵. جیزبالا چکی: طوری جیغ بکشی که
انگار داری میمیری!
۳۶. جیگری آغزینان گل سین: جگرت
از دهن بیرون بیاد.
۳۷. چالونموش: نیش خورده از مار و عقرب،
مرگ ناگهانی (ور بپری).
۳۸. چیل چالای: دست و پا زدن هنگام
مرگ از روی درد، مترادف بال-بال بزنی.
۳۹. چورگی قانا باتسون: نونت غرق به
خون بشه.
۴۰. چورگی قانا دورغانسون: نونت تو
خون تیلیت بشه.
۴۱. حونناق بوغسون: حنّاق خفّهات کند.
۴۲. خبریی گل سین: خبرت بیاد (مترادف
خبر مرگ بیاد).
۴۳. خودا، دیوانی ائله سین: خدا تو را
مجازات کند (خدا داد من را از تو بازستاند).
۴۴. خوررا توتای: خوره بگیری (جدام
بگیری).
۴۵. خئیرات اولموش: برای خیرات کشته
بشی (نفین برای احشام حلال گوشت).
۴۶. در به در اولموش: در به در شده، آواره
شده، به در یوزگی افتاده.
۴۷. دردیم جیگریه: دردم تو جیگرت.
۴۸. دردیم قارنیا: درد و بلای من بخوره
توی دلت.
۴۹. دممه دووار اولای: دم دیوار جای
شود (کور شوی. کنایه از کور بودن و دست
به دیوار گرفتن).
۵۰. دیلی داش اولسون: زبانت سنگ
بشه (لال بشی با این حرف زدنت).

۵۱. زققونی^۱ اولسون: چیزی که داری می‌خوری زقومت بشه، متراف کوفت بخوری
۵۲. شاه مار دیلی نُن چالسون: شاه مار زبونتو نیش بزنه.
۵۳. شیت اولای: چلاق بشی.
۵۴. قارا خبری گل سین: خبر مرگت بیاد.
۵۵. قارا قان آغزینان گند سین: خون سیاه از دهنِت بریزه (مرگت همراه خون سیاهی باشد که از دهنِت می‌ریزد).
۵۶. قارنیا دسته لی بیچاق گیر سین: کارد بخوره تو شکمت (به آدم دله و پرخور می‌گویند).
۵۷. قارنیا قان اولسون: دل خون بشی.
۵۸. قارنیا قانا چاخلانسون: خون به دل بشی.
۵۹. قانا باتای: غرق خون بشوی (درخون غوطه بخوری).
۶۰. قانا چاخلانی: در موج، در تلاطم خون، غوطه ور بشوی.
۶۱. قیرران آپارسون: مرگ ناگهانی و ناشی از طاعون، وبا و... تو را بکشد.
۶۲. قیرران قیر سین: مرگ ناگهانی تو را بکشد. تلف بشی.
۶۳. قیزیل قانا بلشی: توی خون سرخ غلط بزنی، وول بخوری، غرق بشوی.
۶۴. گلرمد او لی: نوجوان بمیری (پسر).
۶۵. گورا گیر ی: توی گور بری (بمیری تا گور تو را در بر بگیرد).
۶۶. گوممولاموش: مترادف پر زده، ور پریده.
۶۷. گوُرر گوُزی گوُرمز اولسون: کور بشی، چشم‌های بینای تو نابینا شود.
۶۸. گند کی چوُرگ آدلی اولسون، سَن پیادا: برو که نان سواره باشد و تو پیاده.
۶۹. نایومود اولای: ناامید شوی (ناکام بمیری).
۷۰. ننه دی یَن دیلی لال اولسون: اون زبونی که باهاش میگی ننه لال بشه!
۷۱. ننه دی دالینان مله سین: مادرت پشت سرت ناله کند (مادر پشت تابوت تو مثل آهویی که بجه‌اش مرده ناله کند).
۷۲. واوا آپارسون: بر اثر بیماری و با بمیری.
۷۳. وورغون: بلا برده، عبارتی برای کودکان که هم در مقام تعریف به کار می‌رود و هم در موقع تنبیه و به عنوان نفرین.
۷۴. یئدیگی، آغزینان گل سین: هرچه خورده‌ای از دهانت برآید.
۷۵. یارومچولوغی اولسون: بمیری و چیزی را که برای تو مهیا می‌کنند نبینی.
۷۶. یارومیای: بمیری، پا نگیری، رشد نکنی.
۷۷. یک به یک اولای: یکباره بمیری، یهو بی بمیری، در یک آن جان بدی، بمیری و....
۷۸. یئره باتای: توی زمین فرو بری (بمیری تا زمین تو را در خودش فرو بکشد).
۷۹. یئره گیر ی: زمین تو را در کام خود فرو بکشد، زیر خاک بری، به زمین گرم بخوری.

آن بسیار تلخ و غذای دوزخیان است. علاوه بر این زقوم نام آبی است که به دوزخیان نوشانند.

۱- زقوم گیاهی است که گل آن زرد رنگ و میوه آن سیاه است و همچنین درختی است در دوزخ که میوه

نفرین‌های رایج در کميجان (قارغیشلار) فاطمه سلطانی

۱. اتی اره یه گل‌سین
۲. الی دالیا دؤنم‌سین
۳. الی دالیا دؤنسون
۴. الی سین‌سین
۵. اؤوی دلب‌سین
۶. اؤویه سو گیر‌سین
۷. ایچی یانسون ایچی می یانوردی
۸. ایگید اؤلسون
۹. ایگید قدی یثره گل‌سین
۱۰. ایلان بوغازونان چالسون
۱۱. ایلان چالسون
۱۲. آغزی باغلانسون
۱۳. آلا دیوانی ائلسین
۱۴. باشیا اوت تۆکولسون
۱۵. بلا توتای
۱۶. بورنیان پیلته پیلته گل‌سین
۱۷. بوغازونان قارا قان گل‌سین
۱۸. بوینی سین‌سین
۱۹. پالتارلای سو / آرخ قیراغوننا چئخ‌سین
۲۰. جیگری لخته لخته قان اولسون
۲۱. جیگری آغزینان گل‌سین
۲۲. جیگری داغلانسون
۲۳. چاممور باشیا
۲۴. چاممور باتای
۲۵. چولاق اولای
۲۶. خارلیک چادورئ اؤرتی
۲۷. خرره یاخوم باشیا
۲۸. خوررا^۱ توتسون

۲۹. دىلىلى لال اولسون
۳۰. سانجوليباي
۳۱. سرطان توتاي
۳۲. سىيى اوخوردان گلسين
۳۳. سىيى داش آستوننان گلسين
۳۴. سىيى دوشسون
۳۵. سىيى قارا داش آستوننان گلسين
۳۶. سىيى گوردان گلسين
۳۷. قارا اۋسكورمه
۳۸. قارا بخت اولاي
۳۹. قارا خونناق
۴۰. قارا گون گۆزى
۴۱. قارا گۆل خررهسى يوغوروم ياخوم باشيا
۴۲. قانلى كۆينگى گلسين
۴۳. كور اولاي
۴۴. گرى سالانونا نهلت
۴۵. گلرمد اۋلى
۴۶. گون گۆرمىيى
۴۷. گۆزلىرى كور اولسون
۴۸. گۆزلىرىنن قارا سو گلسين
۴۹. گۆزلىرىه يارا دوشسون
۵۰. گۆزىننن چىبان چئخسين
۵۱. گۆگرمىيى
۵۲. گئتسين كى بيجه خئير گۆرمه سين
۵۳. ميريق^۱ توتسون
۵۴. نردىوانا گلسين
۵۵. نيمه مرد اۋلى
۵۶. ياراغان توتسون
۵۷. ياتاي دورمياى
۵۸. يام يسل قالاي
۵۹. يامان درده دوشى
۶۰. يئتيم يئسىر قالاي

كوموزان قارغيشلارى افسانه رادان

قايناق شخص: آتام غلامرضا گلابى ۴۱/۶/۱۲- دا كوموزاندا دوينايا گليب و بورادا ياشاير.
سواد: سوم راهنمايى

۱۸. قبرى اوستونه گليم	۱. اللى الوان حنا گورمه سين
۱۹. قئرخ ايککى تيكه اولاي	۲. ايجيد قدين يئره گل سين
۲۰. كفنى اولسون	۳. ائوزده اولمى يى
۲۱. كول قويوم باشيا	۴. آسمانا چكىلى
۲۲. گئدى تيكه- تيكه اولاي	۵. بالا دالييا سالمىيى
۲۳. گئدى كى اوشاق دالييا سالمىيى	۶. بئش بورماق ^۱ يئرى اولسون
۲۴. گئدى كى خئير- بهره گئرمى يى	۷. بئلى سين سين
۲۵. گئدى لئشگه- لئشگه ^۲ اولاي	۸. بئيرام نومورتاسون اليه آلمىيى
۲۶. گئدى نامىي اولاي، نيشانيي اولميا	۹. تابوتىي قاباغونا دوشوم
۲۷. گئزیه قارا سو گل سين	۱۰. تورپاخ سن نن اوجا اولسون
۲۸. لئشىي قوجاخليوم	۱۱. توى گئرمى يى
۲۹. نردیوانا دوشى	۱۲. چؤرك آتلى اولسون سن پيدا
۳۰. نهى داغىي چك سين	۱۳. حسرتىي گئنينينه قالسون
۳۱. هر ايککى دونيادا اوزىي قارا اولسون	۱۴. دونيادا خوش گون گئرمى يى
۳۲. هر تيكه ي بير يئره دوشسون	۱۵. ذليل اولموش
۳۳. ييمى يى	۱۶. ذليل خوار اولاي
	۱۷. ساچلارىي گؤزييه باغلانسون

۲- لئشگه- لئشگه: تيكه- تيكه، پاره- پاره

۱- بورماق: بارماق

ضرب المثل‌ها و اصطلاحات ویژه کمیجان ابراهیم کمیجانی

♦ ماشالله باتدی ایشالله توتدی

توضیح: گویا آب قنات اصلی کمیجان در دهه‌های قبل هم کم آب شده بوده است و چون پیش از آن قنات اصلی کمیجان بسیار پر آب و قنات حسن‌آباد کم آب بوده به آب کمیجان می‌گفته‌اند ماشالله و به آب حسن‌آباد ایشالله (یعنی ایشالله که خواهد آمد). ولی وقتی که آب قنات بزرگ خیلی کم شد، گفتند ماشالله یاتدی ایشالله توتدی. مورد استفاده: موقعی که انتظار از کسی زیاد بود ولی نمی‌توانست انتظارات را برآورده کند و فرد ضعیفی بیشتر از انتظار ظاهر می‌شد، از این عبارت استفاده می‌شد.

♦ گندیب قاهانان توت گتیره

ترجمه: رفته از قاهان^۱ توت بیاره
توضیح: به علت فاصله قاهان از کمیجان این ضرب‌المثل به کار برده می‌شد.
موارد استفاده: هر کس به جایی برود و دیر بیاید می‌گفتند گندیب قاهانان توت گتیره

♦ قاراقان یئلی گلدی

ترجمه: باد خرقان یا قرقان آمد
توضیح: قدیمی‌ها آمدن باد از سمت قرقان ساوه را باعث بیماری و دردسر می‌دانستند.
مورد استفاده: هر کس که با آمدنش ایجاد مزاحمت می‌کرد، به او می‌گفتند قاراقان یئله.

۱- قاهان نام منطقه‌ای خوش آب‌وهوا در خلجستان قم است.

♦ اوز دگئی کلش آستودی

ترجمه: رو که نیست کفی گیوه است

توضیح: چون قدیم زیره گیوه را از چرم کلفت گاوی می گرفتند، کمتر ساییده می شد
مورد استفاده: موقعی که کسی از رو نمی رفت این اصطلاح را در مورد او به کار می بردند.
دقیقاً مترادف ضرب المثل رو که نیست سنگ پای قزوینه.

♦ فردقان^۱ علمی

مورد استفاده: به کسی که خیلی دراز و بلندقد و بی خاصیت بود اطلاق می شد.

♦ بوووس داغودی دی یی دالی بیزه طرفدی اوزی بوووسا طرف

ترجمه: گویا کوه وفسه پشتش به طرف ماست، روش به طرف وفس.

توضیح: چون کوه وفس از طرف کمیجان به صورت ناگهان با شیب خیلی تندی شروع
می شود ولی به طرف وفس شیب ملایمی دارد، ثمره بارش های آسمانی بیشتر به وفس می رود.
مورد استفاده: به کسی که ضررش به آدم برسد و سودش به دیگری گفته می شود.

♦ هانسئ پلله دیب پلله

ترجمه: کدوم پله پله آخر

مورد استفاده: موقعی که کسی درجایی جایگاهی نداشت ولی مرتبه و کرسی بزرگ و
بهتری می خواست در موردش چنین عبارتی را به کار می بردند. مترادف مثل فارسیه یارو رو
تو ده راه نمی دادند سراغ خونه کدخدا رو می گرفت.

۱- فردقان نام روستایی در حوالی شهر خنجین است.

کوموزاندا یایغین اولان خئیردو عالاردان

افسانه رادان

۱. آتای بهشتده یاتسون
۲. آخور بی خئیر^۱ اولای ایشاللا
۳. آز ایشلی یی، چوخ یی یی
۴. آلاہ آتایا رحمت ائله سین
۵. آله اوغلان وئرسین
۶. آله اوغلی ساخالسون
۷. الیی وورای تورپاغا طلا اولسون
۸. الیی وورای کوله طلا اولسون
۹. او دونیادا اوزیی آغ اولسون
۱۰. ایشالله خوشبخت اولای
۱۱. ایشاللا گلین اولای
۱۲. پیر اولای ایشاللا
۱۳. جوان نیگی نَن خئیر گۆری
۱۴. خودا اوشاغلاری اهل ائله سین
۱۵. خودا ایشیی راست گتیر سین
۱۶. خودا ایشیی یولا سالسون
۱۷. خودا بیردانایی زیاد ائله سین
۱۸. خودا پوشت و پناهیی اولسون
۱۹. خودادان هر نمہ^۲ ایستیری وئرسین
۲۰. قادای آلم
۲۱. گئدی کی خئیر گۆری
۲۲. گئدی کی سوییی بوز اولسون،
- چئرگیی^۳ ایسیی اولسون

۱- آخیرین یاخشی اولسون

۲- نمہ: نہ، نمہ

۳- چئرک: چۆرک

یک دعای متفاوت از روستای فضل آباد احسان قاسمخانی

شخص مرجع: میرزا علی اکبر قاسمخانی
سن: ۸۹ سال، تحصیلات: مکتبی، محل تولد: روستای فضل آباد برچلو، محل
زندگی: اراک

تئزدنی^۱ خرمن کؤلگه‌سی شریکی ناھل اولمیا
چاشت چاغی سؤگود^۲ کؤلگه‌سی کننینه مأمور اولمیا
تئزدنی قیہ^۳ کؤلگه‌سی دیینده ایلان اولمیا

فارسیا ترجمه‌سی:

سر صبح و در هنگامی که هنوز در خرمن سایه هست مباد که شریک تو آدم ناھلی
باشد.

هنگام تناول چاشت (حدود ساعت ۱۰؟) که در زیر سایه درخت سؤگود نشسته‌ای امید
باد که در روستای تو مأموری نباشد.

سر صبح هنگامی که در سایه یک صخره نشسته‌ای مباد که در پس آن صخره ماری
باشد.

۱- تئزدنی و تئزدن: صبح خیلی زود

۲- سؤگود sögüd

۳- قیہ qəyə بوچالی دا "قیہ" دئییلیر و "قایا" دئییلمز.

فولکلور کودک

(بازی‌ها، اشعار کودکان، چیستان‌ها و...)

اوشاق فولکلورو

(اویونلار، سیجیرلمه‌لر، تاپماجالار و...)

- بازی‌های کمیجان. غلامرضا کمیجانی
 - بازی‌های روستای فامرین. مجید رسولی
 - میلاجرد تاپماجالاریندان (نمونه‌ای از چیستان‌های رایج در میلاجرد).
- یوسف عبدالحسینی
- کوموزاندان بیر نئچه تاپماجا. غلامرضا کمیجانی
 - میلاجرد قوشماجالاری (اشعار کودکانه). یوسف عبدالحسینی

بازی‌های کمیجان غلامرضا کمیجانی

♦ گوو گوو سالار پئننیر (GOV GOV SALAR PENNIR)

این بازی در بین نوجوانان محله انجام می‌گرفت. تعداد حدود ۱۰ نفر از بچه‌ها جمع می‌شدند و برای شروع باز پئشک می‌انداختند (PEŞK SALMAQ) و پئشک به هرکس که می‌افتاد شروع‌کننده بازی می‌شد. به این صورت که آن شخص ۳ شیء مختلف از نظر نوع و رنگ (مثلاً تکه سفال، شن و پلاستیک) انتخاب می‌کرد و نام یکی از آن‌ها را گوو (GOV)، نام دیگری سالار (SALAR) و دیگری را پئننیر (PENNIR) می‌گذاشت و تک‌تک این‌ها را به بچه‌ها نشان می‌داد که بشناسند. و آن شخص این ۳ شیء را در مشت خود می‌گذاشت و در پشت خود یکی از آن‌ها را در مشت دیگری قرار می‌داد و به نفر بعد از خود در پئشک می‌گفت: گوو گوو سالار پئننیر! و آن نفر یکی از آن اشیاء را حدس می‌زد و این روند تا آخرین نفر ادامه می‌یافت. آن شخص مشت خود را باز می‌کرد، کسانی که درست حدس زده بودند از بازی خارج می‌شدند و کسانی که حدس نادرست زده بودند در بازی می‌ماندند و این عمل دوباره تکرار می‌شد تا اینکه فقط یک نفر از آن‌ها در بازی می‌ماند و این نفر بازنده بازی محسوب می‌شد و می‌بایستی به تمام اعضای بازی کولی می‌داد.

♦ تننیر بی تننیر (TƏNNIR BE TƏNNIR)

تعدادی افراد جمع می‌شوند و دو نفر به نام ملّا از میان خود انتخاب می‌کنند و بقیه افراد به دو دسته تقسیم می‌شوند. یک دسته برای یک ملّا و دسته دیگر برای ملّای دیگر. هرکدام از این اعضا در اصطلاح «مرد» ملّای خود حساب می‌شوند. این دو نفر ملّا تنور یکی از افراد

محلّه را در نظر می‌گیرند که بقیه افراد آن را نمی‌دانند و اطلاعی نباید داشته باشند. هرکدام از ملّاهای از مردهای دسته خودش به‌نوبت یکی این ملّا و بعد ملّای دیگر می‌پرسد:

مردیم کیمی تَننیری؟ (مرد من تنور چه کسی؟)

مرد گروه باید حدس بزند که تنور چه کسی مدنظر است. اگر جواب صحیح نداد، ملّای دیگر از یکی از مردهای خود این سؤال را می‌پرسد و این روند ادامه پیدا می‌کند و به‌نوبت بین ملّاهای و افرادشان این سؤال و جواب ادامه پیدا می‌کند تا یکی از مردها جواب صحیح بدهد. در این صورت مردهای گروه بازنده باید به گروه مقابل سواری بدهند و به‌طرف خانه صاحب تنور به حرکت دربیایند (ولو اگر در روستای دیگر باشد). به‌صورت سواره به آن خانه می‌رسیدند، درب خانه را می‌زدند و بعد از سلام و احوال‌پرسی این جمله را می‌گفتند:

آتلی آتوننا قَییدسین یا آتلی پِیادا قَییدسین؟ (سوار بر اسب با اسبش برگردد یا پیاده برگردد؟)

چون این بازی بسیار متداول بود و در بین همه مردان رواج داشت، صاحب تنور بلافاصله منظور فرد را متوجه می‌شد. اگر صاحب‌خانه حال خوشی داشت و یا این اتفاق در ساعات استراحت او اتفاق نمی‌افتاد یا مرد خوش‌انصافی بود، می‌گفت: آتلی پِیادا قَییدسین. یعنی موقع برگشت دیگر سواری دادن لازم نبود و بلعکس. اگر اینچنین نبود، آن مرد می‌گفت آتلی آتوننا قَییدسین. در این صورت بازنده مجبور بود تا سوار خود را تا محل بازی بازگرداند.

◆ چیز (Çiz)

تعدادی پسر جمع می‌شدند و یک توپ که معمولاً از خامه قالی و یا توپ معمولی بود را در دست می‌گرفتند. یک چاله در وسط زمین حدوداً به ابعاد ۳۰ سانتیمتر و عمق ۱۵ سانتیمتر می‌کنند و هرکدام از افراد یک تکه چوب حدوداً نیم‌متری به دست می‌گرفتند. در این مرحله با پشک انداختن نگهبان چاله را انتخاب می‌کردند. توپ را به دست یکی از افراد می‌دادند و آن شخص باید سعی می‌کرد که توپ را به آن چاله بیاندازد. نگهبان چاله نیز با چوب‌دستی خود آن را دنبال می‌کرد و سعی می‌کرد با چوب آن را لمس کند. در این صورت اگر لمس می‌شد، فریاد می‌زد «چیز چیز» و جای نگهبان با آن فرد بازنده عوض می‌شد. این روند ادامه می‌یافت و شخص توپ‌به‌دست با پاس‌کاری با دیگر اعضای تیم سعی در خسته کردن و سردرگمی نگهبان می‌کردند و توپ را به چاله می‌انداختند.

♦ دست‌انداز یا آتولما (DƏST ƏNDƏZ / ATTULMA)

این بازی یکی از مفرح‌ترین بازی‌ها در بین جوانان در فصل بهار و به‌ویژه در روز سیزده‌بدر بود. به این صورت که تعدادی جوان جمع می‌شدند و در یک زمین هموار و نرم محل بازی را انتخاب می‌کردند. در ابتدای بازی پشک می‌انداختند و هرکسی انتخاب می‌شد باید در حالت رکوع می‌ایستاد. اولین نفر بعد از او را باش گئچن (BAŞ GEÇƏN) می‌گفتند که بدشانس‌ترین فرد بود و احتمال خوابیدن آن شخص بیشتر از دیگران بود. نفر قبل از فرد به رکوع رفته را قارا قئققه (QARA QEQQƏ) می‌گفتند که مقدار پرش این شخص، محل جابه‌جایی شخص به رکوع رفته را تغییر می‌داد. پرش‌ها به این صورت بود که افراد از خطی به نام مرز به‌سوی شخص به رکوع رفته می‌پریدند که به این عمل دوشما (DÜŞMA) می‌گفتند. از آن محل شخص باید دستش را پشت شخص خوابیده می‌گذاشت و از روی آن پرش می‌کرد که به آن قووزانماق (QOVZANMAQ) می‌گفتند. وقتی که مقدار فاصله شخص خوابیده از مرز با تعداد چرخش‌های این بازی بیشتر می‌شد، افراد برای اینکه بتوانند از روی این شخص بپرند و نوازند، از فاصله زیادتر از مرز دور می‌گرفتند و با سرعت می‌دویدند و از روی مرز به‌طرف شخص خوابیده به‌صورت جفت‌پا گام برمی‌داشتند و اگر شخصی نمی‌توانست به این صورت از روی شخص بپرد، آن شخص بازنده می‌شد و باید جایش را با شخص بازنده عوض می‌کرد و بازی از نو شروع می‌شد. در شهر کميجان شخصی به نام مرحوم حاج حسن یزدی بسیار در این بازی تبحر داشت و هیچ‌کس نتوانست در این بازی او را شکست دهد.

♦ حمزه علی

این بازی در بین نوجوانان محله متداول بود و بازی بسیار شیرینی محسوب می‌شد. به این صورت که پشک می‌انداختند و در بین آن گروه و هرکسی انتخاب می‌شد باید به حالت رکوع خم می‌شد. نفر اول وقتی از روی آن شخص می‌پرید، جملاتی را مانند جملات زیر در هر شماره می‌گفت و بقیه هم دقیقاً همان را تکرار می‌کردند:

حمزه علی (همه به‌نوبت می‌پریدند و این عبارت را تکرار می‌کردند)

ایکئی علی‌خان اکبری

اوچده بیر گ... ت وورالار (یعنی نفر اول در هنگام پرش با باسن به پشت آن شخص می‌کوبید و همه به‌نوبت این کار را می‌کردند)

دُورده یومپوز از لِر (نفر اول موقع پرش با مشت گره کرده پشت شخص را فشار می داد و می چرخاند و همه این کار را تکرار می کردند)
 بُشده مینیم آت آچوم (مانند اسب و بدون گذاشتن دست بر روی فرد رکوع کننده از روی او می پریدند)
 آلتیدا تک ال گُدلِر (همه موقع پرش فقط یکی از دستانشان را بر پشت آن شخص می گذاشتند و می پریدند)
 یئددیده جوفت ال گُدلِر (همه موقع پرش این جمله را می گفتند و با گذاشتن هر دودست خود بر روی شخص از روی او می پریدند)
 سکیزده خوروز بانگناسون
 دوققوزدا لباس دیمه سین
 اوننا آبا باخاللار (همه این را می گفتند و در حین این که به آسمان نگاه می کردند و می پریدند)
 اون بیرده گُچچی دوشدئ بوستانا (همه تکرار می کردند و می پریدند)
 بوستانچی اونئ گُردئ
 داش آتدئ قُچچی سیننی
 آپاردولار حکیمه
 حکیم دیدئ وکیله
 وکیل دیدئ منه نه
 هورنوزی آی هورنوزی
 بؤرکی ایچی قُرمیزی
 پاپوشی گُتئ دولان وور بیزی

♦ جیزلیخ پوزما (CIZLIX POZMA)

معمولاً بچه های کوچک تا نوجوانان این بازی را انجام می دادند. به این صورت که دو دسته می شدند و محدوده ای را مشخص کرده در آن محدوده پخش می شدند و هر کس با یک سنگی یا چیز نوک تیزی بر روی سنگ، دیوار، خشت، در و... مکانی را انتخاب می کرد و خط های راست کنار هم به نام جیزلیخ رسم می کرد، بعد از اتمام زمان، طرف مقابل باید می گشت و این مکان ها را پیدا می کرد و بر روی جیزلیخ یک خط باطل کننده به نام پوزما می کشید. بعد از اتمام زمان گروه اول همراه با گروه دوم به چک کردن خطوط می پرداختند و اگر جایی جیزلیخ داشتند که پوزما نشده بود، آن گروه برنده می شد و برعکس.

♦ دورنا کوو کوو (DORNA KOV KOV)

این بازی اغلب بین جوانان برگزار می‌شد. در این بازی تعدادی جمع می‌شدند و یک نفر به‌عنوان شروع‌کننده بازی یک حیوانی را مدنظر قرار می‌داد و بقیه افراد که در مقابل او صف بسته بودند، باید به او جواب می‌دادند و یک کمر بند هم به نام دورنا در دست یکی از آن افراد قرار می‌گرفت و آن فرد موقع جواب دادن باید آن کمر بند را به دست می‌گرفت که در صورت درست جواب ندادن به دیگران حمله کرده و آن‌ها را کتک می‌زد. در غیر این صورت باید درنا را به نفر بعدی می‌داد که او جواب دهد و سؤال به این صورت بود که شخص رهبر گروه حیوانی که مدنظرش بود یا پرنده بود یا چرنده؛ یا حلال گوشت بود یا حرام گوشت؛ مثلاً اگر آن حیوان اردک بود و حلال گوشت، به ترکی می‌گفت:

یک قوش دارم این قدر (با دست اندازه آن را مشخص می‌کرد)

دومموک^۱ داره این قدر

دان میخوره این قدر

آب میخوره این قدر

فلفل داره این قدر

به عبارتی مشخصات آن را به این شکل مشخص می‌کرد و در آخر به این شیوه خبر از حرام گوشت یا حلال گوشت بودنش می‌داد. چون اردک حلال گوشت بود، می‌گفت:

- آئی منیم، گ... ئ سیزی (گوشتش برای من و باسنش برای شما)

به این شیوه مشخص می‌کرد که آن حیوان حلال گوشت است و اگر حرام گوشت بود، می‌گفت:

- آئی ده سیزی، گ... ئ ده سیزی (گوشتش هم مال شما، باسنش هم مال شما)

بازی شروع می‌شد و اولی پاسخ می‌داد:

- تویوق

رهبر می‌گفت:

- وئر تویوگا (بده به مرغ). بدین معنا که پاسخ تو غلط است و نوبت را بده به نفر دوم.

دومی می‌گفت: قاز.

۱- دیمدیک (dimdik)

این روند این قدر ادامه پیدا می کرد تا یکی می گفت اؤردک. در این صورت رهبر گروه می گفت:

- وور چاتلاسون! (بزن تکه تکه بشه)

و چون آن فرد کمر بند به دست آماده شنیدن این جمله بود، به دیگران حمله می کرد و به هر کس می رسید با کمر بند می زد و دیگران فرار می کردند تا اینکه رهبر گروه داد می زد و می گفت:

- غو غو

در این صورت آن شخص از کتک زدن باز می ایستاد و دیگران به طرف او می رفتند و سریع با دست چشم او را می بستند تا یکی از افراد دورنا یا کمر بند او را بگیرد و با چشم بسته، دست او را گرفته به صورت اسیر پیش رهبر گروه می آوردند (بعضی وقت ها که افراد دیگر از ترس کمر بند خیلی از هم دور می افتادند و بازی از شور و حال می افتاد، رهبر گروه با کلمه غو غو دیگران را به بهانه اسیر کردن شخص کمر بند به دست، به طرف او نزدیک می کرد و یک دفعه فریاد می زد: غو یالان غو. مجدداً آن شخص به آن ها حمله کرده و آن ها را کتک می زد.) آن شخص به رهبر گروه می گوید:

- آغالار آغاسی

رهبر می گوید:

- علیک آغاسی هاردان گلمیشی؟

او پاسخ می داد:

- قاضی کندی نن.

مجدداً می پرسید:

- رنگی سارالوب؟!

جواب می داد:

- ائیران^۱ دردیندن

قاضی می پرسد:

- بیر ووررای نئچه یازارای؟

او جواب می دهد:

- ایگیرمی بشش

قاضی می‌پرسید:

- دورنایی کیم گتیریب؟

در پاسخ باید آن شخص را مشخص می‌کرد و اگر اشتباه مشخص می‌کرد، توسط کسی که دورنا را آورده با کمر بند کتک می‌خورد و بازی تمام می‌شد.

♦ دوواخ (DUVAX)

این بازی دونفره می‌باشد که در این بازی جدولی متشکل از چهارده ردیف و سه ستون روی زمین می‌کشیدند که در دو ستون کناری به تعداد چهارده عدد تکه سنگ در یک ستون و چهارده سفال شکسته در ستون دیگر می‌چیدند. هر کدام از این ستون‌ها متعلق به یکی از رقبا می‌باشد. دو رقیب برای پیروز شدن می‌بایستی چهارده عدد از سنگ‌ها یا سفال‌های خود را در ستون وسط زودتر جفت می‌کردند و سپس به جای اول برمی‌گرداندند. هر کس که زودتر این کار را انجام می‌داد برنده بازی بود. تعیین شماره حرکت هر شرکت‌کننده در این بازی به وسیله دو آششوق^۱ (قاپ) مشخص می‌شود که بدین صورت می‌باشد:

- ۱- اوممالان: اگر یکی از قاپ‌ها به صورت ایستاده قرار بگیرد که بسیار اتفاق نادری است، شخص به اندازه یک خانه مجاز به حرکت است.
- ۲- ایککی جیک: در این صورت فرد مجاز به دو خانه حرکت کردن است.
- ۳- بیر جیک- بیر توک: به معنای سه خانه حرکت کردن است.
- ۴- ایککی توک: به اندازه چهار خانه امکان حرکت وجود دارد.
- ۵- بیر تاهی- بیر جیک و یا بیر تاهی- بیر توک: مجوز ۵ خانه حرکت کردن را صادر می‌کند.
- ۶- بیر آلچی- بیر جیک: به معنای ۶ خانه حرکت کردن است.
- ۷- بیر آلچی- بیر توک: این حالت دو حرکت هفت تایی به حساب می‌آید و به پرتاب‌کننده امکان یک پرتاب مجدد به عنوان جایزه نیز صادر می‌کند.
- ۸- در قاپ شماره ۸ نداریم.
- ۹- در قاپ شماره ۹ نداریم.
- ۱۰- ایککی تاهی: به معنای ده خانه حرکت است.

۱- آشیق

۱۱- بیر آلچی- بیر تاهئ: به معنای سه بار حرکت یازده خانه‌ای است و یک پرتاب به‌عنوان جایزه هم دارد.

۱۲- در قاپ شماره ۱۲ نداریم.

۱۳- در قاپ شماره ۱۳ نداریم.

۱۴- ایکیکی آلچی: به معنای ۴ بار حرکت ۱۴ خانه‌ای است و یک پرتاب هم به‌عنوان جایزه دارد.

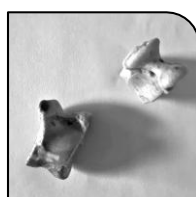
ایکیکی توک

بیر جیک بیر توک

ایکیکی جیک

اوممالان

بیر آلچی - بیر توک

بیر آلچی - بیر جیک

بیر تاهئ - بیر جیک

بیر تاهئ - بیر توک

ایکیکی آلچی

بیر آلچی - بیر تاهئ

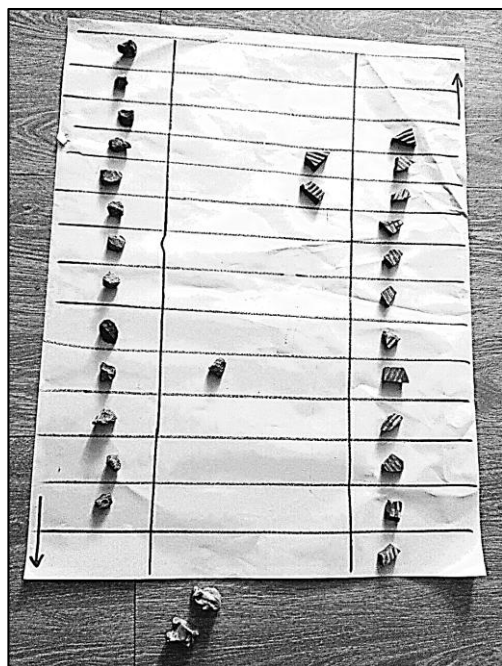

ایکیکی تاهئ

برای شروع بازی یکی از شرکت‌کنندگان یکی از قاپ‌ها را در دست خود به حالت جیک یا توک پنهان می‌کند و شرکت‌کننده دیگر باید حدس بزند که این قاپ در دست رقیب به چه حالتی قرار دارد (مانند گل یا پوچ). اگر درست حدس زده باشد، او شروع‌کننده بازی خواهد بود و در غیر این صورت نوبت به رقیب خواهد رسید. شروع‌کننده با پرتاب دو قاپ به‌صورت هم‌زمان با توجه به حالتی که دو قاپ قرار می‌گیرند (که در بالا توضیح داده‌شده

است)، مهره‌های خود را از ستون کناری به ستون میانی می‌آورد. نکته حائز اهمیت در اینجا این است که شرکت‌کنندگان مهره‌های خود را در خلاف جهت یکدیگر وارد ستون میانی خواهند کرد (یکی از بالای جدول و دیگری از پایین جدول). شرکت‌کنندگان تلاش می‌کنند که مهره‌های خود را در ردیف‌های ستون میانی جفت نمایند. به حالتی که امکان قرار دادن بیش از یک جفت مهره در یک خانه نیز وجود دارد ولی در خانه‌ای که حریف مهره‌هایش را جفت کرده، طرف مقابل امکان چیدن مهره‌هایش را ندارد، مگر اینکه مهره‌های حریف فرد باشد که در این صورت می‌تواند با زدن مهره‌های حریف و خارج کردن آن‌ها از ردیف میانی حریف را وادار کند که دوباره از نو آن مهره‌ها را به بازی آورد و خود مهره‌هایش را در آنجا بچیند.

در صورتی که یکی از شرکت‌کنندگان یکی از مهره‌هایش در ردیف کناری به حرکت درآمده باشد اما به ستون وسطی نرسیده باشد، حق حرکت دادن مهره‌های وسط را ندارد. بازیکن می‌تواند مهره‌های جفت‌شده خود را هم حرکت داده و یا آن‌ها را با وارد کرد یک مهره دیگر از نظر تعداد فرد نماید. در صورتی که در هر خانه ۳ مهره وجود داشته باشد؛ به این حالت سوغول (SOĞUL) می‌گویند. مهره‌های موجود در ردیف کناری باید به ترتیب بازی شوند و تا مهره موجود در رأس سایر مهره‌ها بازی نشده، امکان به بازی درآوردن سایر مهره‌ها وجود ندارد. به همین صورت بازی ادامه می‌یابد تا مهره‌ها در ردیف میانی جفت شوند. یکی از نادرترین اتفاقات که ممکن است در این بازی پیش بیاید و شرایط را برای بازی‌کننده بسیار سخت کند، این است که بازیکن برای جفت کردن به عدد یک نیاز داشته باشد (اومالان). فردی که مهره یا مهره‌های او توسط حریف زده‌شده است، اگر مهره‌ای در راه داشته باشد، ابتدا باید آن را وارد ستون وسط کند و سپس مهره‌های زده‌شده را بازی کند و تا مهره‌هایی که قبلاً توسط حریف از بازی خارج‌شده بازی نشوند، او حق بازی دادن سایر مهره‌های خود در ستون کناری را ندارد. نکته قابل‌توجه این است که فرد باید برای ورود مهره‌های زده‌شده، شمارش را از پایین‌ترین خانه ستون کناری آغاز کند و نمی‌تواند مهره‌های خود را در بالای سایر مهره‌ها بچیند.

انجام بازی دوواخ بر روی کاغذ.

فلش‌ها جهت حرکت مهره‌های هر یک از شرکت‌کنندگان را نشان می‌دهد.

هنر یک بازیگر باهوش در این بازی این است که مهره‌های خود را در ستون وسطی به شیوه‌ای جفت کند که ابتدا خانه‌های ابتدایی از سمت حریف خود اشغال شوند و به‌نوعی راه او را ببندد. چراکه به این طریق حریف دیگر به راحتی قادر نخواهد بود که مهره‌های خود را وارد ردیف وسط کند و برای ورود به ردیف وسط نیازمند آوردن شماره‌های بالا در هنگام قاپ انداختن است.

بعد از جفت شدن مهره‌ها بازی به این شکل ادامه می‌یابد که با پرتاب قاپ‌ها هر یک از شرکت‌کنندگان می‌بایستی مهره‌های خود را در جهتی که قبلاً حرکت می‌کرده مجدداً از ردیف میانی به ردیف کناری برگرداند. فردی که زودتر از دیگری بتواند مهره‌هایش را به ردیف کناری انتقال دهد، برنده بازی خواهد بود.

دو نفر در حال بازی دوواخ

♦ قلعه قلعه (QƏLƏ QƏLƏ)

۱. در این بازی که یک بازی بسیار پرشور و حال می‌باشد، جوانان (حدوداً ده نفر) جمع می‌شوند و به دو دسته تقسیم می‌شوند. دو نفر به نمایندگی از دو دسته پیشک می‌اندازند. وقتی نوبت به کسی افتاد، چهار نفر از اعضای دسته آن شخص به صورت دست به گردن هم جمع شده و یک حلقه درست می‌کنند که نام آن حلقه قلعه می‌باشد. یکی از آن‌ها آزاد می‌ماند که به او ملّا می‌گویند. از این پس بازی به این صورت آغاز می‌شود که دسته آزاد هجوم می‌آورند که به پشت اعضای دسته مقابل که تشکیل حلقه داده‌اند، سوار بشوند. ملّای آن دسته محافظ اعضای حلقه زده دسته خود است. وقتی که افراد برای سوار شدن هجوم می‌آورند، ملّا اگر بتواند با پا آن افراد مهاجم را لمس کند می‌گوید کوو (KUV). فرد کوو شده وارد قلعه شده و بازی ادامه پیدا می‌کند تا زمانی که یکی از افراد دسته مهاجم بتواند سوار کول افراد قلعه شود. در این صورت بازی تمام می‌شود. همچنین اگر ملّا بتواند هر پنج نفر مهاجم را کوو کند، در این صورت نیز بازی تمام می‌شود.

بازی‌های روستای فامرین مجید رسولی

هر محلی را در دنیا مشاهده کنیم، می‌بینیم که آن محل یک سری بازی‌هایی مختص به خود دارد. روستای فامرین نیز یکی از قدیمی‌ترین روستاهای منطقه، بازی‌های کودکانه و بزرگسالانه زیادی دارد که در این مطلب به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌کنم:

♦ جنگ نادر

یکی از بازی‌های بسیار قدیمی در روستای فامرین، بازی «جنگ نادر» است. این بازی یک بازی فکری و بسیار زیباست که از دوران‌های قدیم و شاید بعد از جنگ‌های نادرشاه افشار در روستای فامرین رواج یافته است و توانسته است تاکنون خود را حفظ کند. هرچند بعید می‌دانم در این عصر تکنولوژی و بازی‌های چندبعدی، جنگ نادر مشتریان زیادی داشته باشد و شاید تعداد انگشت‌شماری در روستای فامرین این بازی را به خاطر داشته باشند. در این بخش نحوه بازی و شرایط آن را بیان می‌کنم که شاید آیندگان حداقل نام آن را بدانند و این میراث فرهنگی فامرین حداقل نامش از بین نرود.

این بازی توسط دو نفر همانند شطرنج انجام می‌شود و فردی است و امکان گروهی بازی کردن آن وجود ندارد. بر روی یک تخته یا مقوا توسط خودکار و یا قلم مستطیلی کشیده می‌شود و به بیست و چهار قسمت مساوی تقسیم می‌شود و دو مثلث بزرگ به عنوان قلعه در عرض مستطیل کشیده می‌شود و با یک علامت به اضافه این مثلث تقسیم می‌شود.

در هر یک از تقاطع‌های خطوط، نقطه‌های پرنکی ساخته می‌شود و در هر طرف از این صفحه بازی ۱۸ عدد مهره شبیه به هم و یکسان و با یک رنگ خاص که با ۱۸ تایی طرف

دیگر متفاوت باشد، گذاشته می‌شود. بازی با توافق طرفین توسط یکی از بازیکنان آغاز می‌شود و همانند دوز بازی باید طرفین اجازه ندهند که مهره‌هایشان توسط مهره مخالف مورد حمله قرار گیرد. این بازی همانند شطرنج تا آخر ادامه پیدا می‌کند تا آخرین مهره طرف مقابل حذف شود که در آن صورت طرفی که همه مهره‌هایش از بین رفته، بازنده می‌شود و طرف دیگر برنده بازی می‌گردد.

♦ بازی داشتن جوفته

این بازی یکی از بازی‌های مورد علاقه بچه‌های دهه شصت و یا شاید اوایل دهه هفتاد باشد که در روی زمین یک دایره بزرگ با گچ می‌کشیدند و در وسط دایره یک خط به طول حدوداً یک متر کشیده و روی این خط ۲۴ عدد سنگ گرد به اندازه گردو می‌چینند تا بازی شروع شود. این بازی می‌تواند توسط دو نفر و یا حداکثر چهار نفر اجرا شود. در این بازی به یک تخته و یا شیء مستطیل شکل به اندازه یک آجر نیاز است که به آن در گویش محلی «سغه» (səgə) گفته می‌شود که طرفین بازی آن را از پشت دایره بزرگ که کشیده شده است، پرتاب می‌کنند به سمت سنگ‌های وسط دایره که سغه با لیز خوردن به این سنگ‌ها برخورد می‌کند و هر تعدادی که سنگ از دایره خارج شود، برای شخصی خواهد بود که پرتابگر آن بوده است. سنگ‌های دیگری که در درون دایره پخش شده‌اند ولی بیرون نرفته‌اند، همانند بازی بلیارد در درون زمین باقی می‌ماند و هر باری که شخص پرتاب‌کننده سغه بتواند سنگی را از دایره بیرون کند، سغه هر کجا ایستاد دوباره از همان جا سغه را به سوی سنگ‌های دیگری پرتاب می‌کند. اگر هیچ سنگی بیرون نرود نوبت نفر بعد می‌شود و همین‌طور ادامه پیدا می‌کند تا تمام سنگ‌ها بیرون روند و در آخر بازی هر کسی بیشترین سنگ را بیرون کرده باشد، برنده دور اول است. این بازی هفت دور کامل بازی می‌شود و هر کسی بیشترین دور را برده باشد برنده خواهد بود.

♦ بازی آتولما قریش

این بازی یکی از باری‌های خانوادگی است و به صورت گروهی بیشتر در سیزده‌بدر و یا روز اول تابستان در روستای فامرین انجام می‌شود. افراد به هر تعدادی که هستند خم می‌شوند و دو تا دست‌های خود را روی زانو می‌گذارند و در کنار همدیگر به صف می‌ایستند و از روی یکدیگر پرش می‌کنند و هر کسی نتواند از روی دیگری پرش کند توسط گروه با مشت زدن خیلی ضعیف به شکمش مورد حمله قرار می‌گیرد.

♦ بازی نومورتا - نومورتا

این بازی یکی از بازی‌های مختص عید نوروز است که یک تخم‌مرغ را به تخم دیگر می‌زنند هرکدام از تخم‌مرغ‌ها که توانست تخم‌مرغ دیگر را بشکند یا ترک روی بدنه تخم‌مرغ حاصل کند آن تخم‌مرغ شکسته متعلق به کسی می‌شود که تخم‌مرغش شکسته باش.

♦ بازی شیر یا خط

این بازی هم در دوران عید نوروز در روستای فامرین توسط کودکان بازی می‌شد. روش بازی هم به این صورت بود که توسط دو نفر بازی می‌شد. برای انجام این بازی سکه‌های رایج را جمع می‌کردند (مثلاً ۵ تومانی‌های مسی قدیمی) و به‌طور مساوی تقسیم می‌کردند. مثلاً هرکدام ۱۰۰ تومان پول خورد داشتند. یکی می‌گفت من خط را انتخاب می‌کنم (خط نوشته فارسی یک سمت سکه است) و یک‌طرف می‌گفت من شیر را انتخاب می‌کنم (شیر نوشته عددی سکه می‌باشد).^۱ اول یکی از طرفین سکه‌ها را پرتاب می‌کرد و روی زمین می‌افتاد. هر چقدر که شیر روی زمین بود و یا خط روی زمین بود متعلق به هرکدامی که انتخاب کرده بودند می‌شد.

بازی‌های زیاد دیگری در روستای فامرین انجام می‌شد که برخی از آن‌ها ترک شده است. برخی از این بازی‌ها عبارت‌اند از لی‌لی، کبدی، گیزلن پاچ، قیوله بستان، قیل چاغارد و... که به دلیل طولانی شدن مطلب از ذکر آن خودداری می‌کنم.

۱- قدیم‌ها به علت اینکه یک طرف سکه‌ها نقش شیروخورشید بود به آن روی سکه شیر می‌گفتند.

میلا جرد تایماجالاریندان (نمونه‌ای از چیستان‌های رایج در میلا جرد) یوسف عبدالحسینی

در گذشته نه‌چندان دور که هنوز پای تلویزیون و نظایر آن به روستاها نرسیده بود، شب‌های سرد و طولانی زمستان شب‌نشینی‌ها، پای سخن پیرمردان پارسای قبیله و زنان قوم گرد می‌آمدند، سبک‌بال و بی غلّ و غش، فارغ از داشته‌ها و نداشته‌ها می‌آموختند رسم و رسوم سالم زیستن را، آگاه شدن و آگاهی بخشیدن را.

در این میان چیستان، نقش اساسی در رشد فرهنگ بومی و ملی (فولکلوریک) ایفا می‌کرده است. طرح چیستان بدین‌گونه بوده است که یکی از بزرگان مجلس چیستانی را طرح می‌کرده و از حاضرین می‌خواستند تا جواب آن را بگویند، یکی از حاضران داوطلب جواب گفتن می‌شده، اگر جواب چیستان درست گفته بود مورد تحسین و تشویق قرار می‌گرفته، در غیر این صورت طراح چیستان از او می‌خواستند یک امام یا امام‌زاده به او بدهد تا جواب چیستان را بگوید. می‌گفته:

- بیا امام وئر تا دئییم!

کسی که نتوانسته بود جواب را بگوید. می‌گفته:

- امام رضا سنی^۱

در این مرحله هیجان شنیدن جواب به اوج می‌رسیده، اغلب اوقات طراح چیستان با شیوه‌های گوناگون (خواندن شعر فکاهی و...) جوّ مجلس را شادتر می‌کرده، سپس با

۱- اغلب امام‌زاده‌های شناخته‌شده محلی را به‌عنوان جایزه طراح سؤال نام می‌بردند.

فرستادن صلوات از امام یا امامزاده می‌خواسته تا او را به زیارت خود دعوت کند. اغلب اوقات گفتن جواب این‌گونه بوده است:

من مینیم قارا آتا،
سن مینی قارا ایته
من سوار اسب سیاه بشوم،
تو سوار سگ سیاه

من بیر کله قند الیمه آلام،
سن بیر توپیا قارا قوروت
من یک کله‌قند در دست بگیرم،
تو یه قطعه قره قوروت توپ‌گونه

سن منه دییی، بیر حبه قند وئر آغزوم
شیرین ائلی‌یم، من سنه دئییم، بیر تیکه
تو به من بگویی یک حبه قند بده تا دهنمو
قوروت بده ماتحت اسبم بمالم.
قارا قوروت وئر سورتوم آتوم گؤ... نه.

طراح چیستان می‌توانسته این‌گونه خط و نشان کشیدن را تا هر زمان که خود مایل باشد، ادامه بدهد. درنهایت رو به کسی که از یافتن سؤال عاجز مانده می‌کند و می‌گوید:

هه‌به‌ده یو، هه‌به‌ده^۱
باشی پو... لی سبدده... نیه دئمه‌دی؟
هه‌به‌ده و هه‌به‌ده، سرت در سیدی که پر از
کثافت است. چرا نگفتی؟

و جواب چیستان را می‌گوید...

آجوخ دامیی پا‌جاسی، ایچینی روو-روواسی، قودوخ مینیب، آت اویناندی، قیامتیی قوجاسی	۱
(دگیرمان- آسیایی که گندم آرد می‌کند.)	

۱- برای این واژه معنی پیدا نکردم احتمالاً برای توازن به کار گرفته‌شده است.

۲	اولوم، اولوم، اولمه‌سی، حلیمه خاتون، دومه‌سی ^۱ ، هرکس بونئی بیلمه‌سه، یئددئی تومن جرمه‌سی	(اوزرلیک، اسفندی که برای چشم‌زخم دود می‌کنند)
۳	اویانی پرچین، بویانی پرچین، ایچینه قارا گؤگرچین (لالا گؤگرچین)	گؤز، کیپرک و گؤز بیگی (چشم، مژه و مردمک چشم)
۴	اکدیم نخودئی، چیخدی سؤگودئی، یارپاغی توت، بارئ آرموت	پامبیق کولو (بوته پنبه)
۵	اوستی تخته آلتی داش، سککیز ایاق، ایککی باش	یئر شوخوملاماق اوچون گاواینا باغلانان ایکی اوکوز (دو گاو را که برای شخم زدن به گاوآهن بسته‌اند)
۶	بیر کوزه‌ده ایککی سو، نه آغ سارییا قاروشار، نه ساری آغا قاروشار	یومورتا (تخم‌مرغ)
۷	بیری گتندئی، بیری باتدئی، بیری باشونئی تؤولاتدئی	یتل، سو، سو قیراغینداکی بیتگی (باد، آب و گیاه لب نهر آب معادل یکی رفت، یکی موند و یکی سرش جنبوند)

۱- دومه: دویمه (کوموزان شیوه‌سینده دویمه‌یه دومه دئییلر)

اینگین مقعدی (مقعد گاو که تاپاله می‌اندازد.)	۸	تاپ، تاپلانی، حامام قاپوسی باغلانی
الک	۹	چال ^۱ دامن قار یاغار
بایراما گویریلن سبزه، سمنی، سبزه‌ای که برای ایام عید نوروز سبز می‌کنند	۱۰	هولالا یو هولالا، آغیزئی یاشول پیالا، آلت آغزونان سو ایچر، اوست آغزونان بالالار
دگیرمان (آسیاب)	۱۱	داش داننو، دمیردنی، مایاسی، خمیر دنی
شمع ایشیغی (نور شمع)	۱۲	دیلی بادام جینگ، سؤزی اوو جینگ
بیر قابا ساغیلان اینگین امجکلری (پستان گاو که داخل یک ظرف شیر می‌دوشند)	۱۳	دؤرد قارداش بیر قویویا داش آتیلار
کیلکه دوشموش سایی یا یونو آچماق اوچون ایشللن وسیله (هرزه گرد، وسیله‌ای برای باز کردن کلاف، نخ، پشم)	۱۴	دؤرد قارداش قاجیرلار، بیر - بیرینه چاتمیرلار
کولونگ، بالیق، ایت، خوروز (کلنگ، ماهی، سگ، خروس)	۱۵	داغدا تاپولار، سودا شاپولار، اؤوده فرمان، کندده سلیمان

۱۶	سارئي سيغيريم، ياتار دورماز، قارا سيغيريم گندر گلمز	توستو و اود (دود و آتش)
۱۷	قوجا بابا، چنگ، چنگ، سققلی بو اؤوچينگ ^۱	چيراق و ائوی ايشيقلانديران چيراق ايشيغی (چراغ و نور چراغ که خانه را روشن می کند)
۱۸	کنچه دن گوممز ^۲ ، قاپوسئ یوخ	قارپیز (هندوانه)
۱۹	گنجه اکديم نو خودئ، تئزدن ^۳ گوردوم یوخيدئ	اولدوزلار (ستارگان)
۲۰	گنديرديم آدامونان، بیر باتمان بادامونان، نه آغزئ وار، نه ديلئ، دانوشور آدامونان	کتاب
۲۱	گوگ گنچئ گوگه باخار گو... ننن ائيران آخار	ايگنه و اونا ساپلانميش ساپ (سوزن خیاطی که نخ سفید کرده اند)
۲۲	گلن لئيلک، گئدن لئيلک، بیر قیچ اوسته دوران، لئيلک	قاپی (در)
۲۳	نه يئرده دئ، نه گؤیده هاپولا هاپول دووارد	آينانين شووقو (انعکاس نور آينه روی ديوار و هر جای ديگر)

۱- چيننگ، انکی بعضی کوموزان کندلرينده جک و جنگ کیمی دئييلر،

۲- گوممز: گومبز (فا. گنبد)

۳- تئزدن: سحر چاغی

۲۴	ناردا وار، ناردا وار ناردان شیرین، هاردا وار ال توتماز، بیچاق کسمز اوننان شیرین هاردا وار	یوخو (خواب)
۲۵	هامونئ بزر، ائزئ لوت گزر	ایگنه (آینا دئینلر ده وار) سوزن خیاطی (برخی به آینه هم تعبیر می کنند)
۲۶	هابئی یو هابئی، نه قولئی وار، نه بنئی	یومورتا (تخم مرغ)
۲۷	هادروروبانی، هادروروبانی، آلتی قیچی وار، ایکئی دوبانی ^۱	ترزی (ترازوهای قدیمی که هر کفه آن به وسیله سرشته بند به دسته ترازو وصل می شده است).
۲۸	هینی هینیجه، بورئی ار گیجه ^۲ هارا گئئثری، بو یاری گئجه؟	ارسین (سیخ کوتاه سرکجی که برای در آوردن نان از تنور مورد استفاده قرار می گرفت)
۲۹	هینئی، هینئی جه، بورئی ار گیجه، چؤلْمک ایچینه کنئی ^۳ دالونا	نو خود (نخود).

۱- دوبان: دابان

۲- ارگی: آگری، آیری

۳- کنئی: کندی، بوغدا ساخلانیلان یئر

کوموزاندان بیر نچه تاپماجا غلامرضا کميجانی

گندن لئيلک، گلن لئيلک، بیر قئچ اوسته دوران لئيلک

(هرزه گرد^۱)

چوققور^۲ دامنا جين اوينار، هردن دورار بير اوينار

(کرچک^۳)

گنديرديم شاه بابام گيله، آغ قويونئ ووردوم يئره

(بورون سويو- فا. آب بينی)

گندر گزر گلر بير تک قئران جک يئر توتار

(قدیم قاپیلارین دابانلیغی- پاشنه درهای قدیمی)

۱- هرزه گرد: خالچا توخوما ایشینده خام کلافی آجیب یوماغا چئویرمک اوچون استفاده اولونان وسیله. فا. یکی از وسایل قالببافی، برای باز کردن کلاف، و تبدیل آن به توپ

۲- چوققور دام، آلچاق دام، چوخور فا. پشت بام کوتاه

۳- گرچک: یاغلی بیر بیتگی، اوندان گرچک یاغی عمله گلر، گرچگین قابیغی تیکانلی اولار اونلاری دامدا قورودارلار، قورویان دنه لرین قابیقلا ری بیردن آچیلیب، ایچیندن گرچکلر دنه لری انشیگه داشلنار. گیاهی هست که از آن روغن گرچک می گیرند و دانه های خاردار آن وقتی که در پشت بام خشک می شوند، با سرعت باز می شوند و گرچک از داخل پوشینه آن به بیرون پرت می شود.

صندوقچه‌ی سلیمانی،

دریچه‌ی بیابانی

(آغیز و مزار، فا. دهان و قبر)

گندر گزر گلر

آغزی آچوخ دوشر

(آیاق قابی - فا. کفش)

کدده کلانتر سسی

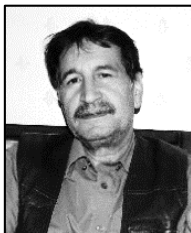
خرمننه خلیل سسی

سودا سلیمان سسی

داغدا دگیرمان سسی

(خوروز، ایلان، بالیق، لواشین یا ول^۱ فا. خروس، مار، ماهی، لواشین)

۱- خرمن سوروب، بوغدانی ساماندان آیرماق اوچون ایش آلتی، ابزار کاری برای کوبیدن خرمن و جدا کردن گندم از کاه.

میلاجرد قوشماجالاری (اشعار کودکانه) یوسف عبدالحسینی

۱- اویانا قاشدوم، توتونیدی،

اویانا قاشدوم، توتونیدی،
 بویانا قاشدوم توتونیدی
 ساری قیلیجیم بوتونیدی،
 توددی الیم دورغادی^۱
 یاغ گتیری یاغلو یوم،
 دسمال گتیری باغلو یوم
 دسمال دووہ^۲ بویونونا،
 دوه کاشان یولوننا
 کاشان یولی سر بی سر،
 ایچیننه ماهی گزر

ماهی دوغدی بیر اوغلان،
 آدون قویدی نورعلی
 نورعلی گئددی اودونا،
 قارغی دگدی بودونا،
 قارغی دگی^۳ قمیشدی
 قمیشچیلر، ایش توخور،
 ایچیننه بولبول اوخور
 منن کوچوک^۴ قارداشوم،
 تارئ کلایون اوخور

۱- دوغراد.

۲- دوه

۳- دبیل

۴- کوچوک: کیچیک

۲- اوشودوم آی اوشودوم

داغدان آلما دوشوردوم	حق قاپوسی کیدلیدی،
آلما آغاجوم آلدولار،	کلیدی دووه بویونونا
منی جووالا سالدولار ^۱	دووه کاشان یولونا،
من جووالدان بیزارام،	کاشان یولی سر بی سر،
یئددی قویی قازارام	ایچینه ماهی گزر
یئددی قازان، بیر شیشک،	ماهیدان اولدی بیر اوغلان،
شیشک قازاننا قینر ^۲	آدون قویدی نورعلی
آنبر ^۳ دووروننه اوینار،	نورعلی گیددی اودونا،
آنبری قورد آپاردی،	قارغی ووردی بودونا،
قویروغی یئرده قالدی	قارغی دگی قمیشدی
قویروغون وئردیم قوشا،	قمیشچیلر، ایش توخور،
قوشدان بیر قنت ^۴ آلدوم	ایچینه بولبول اوخور
بنه ایله دیدیم ^۵ اوچماگا،	منن کوچوک قارداشوم،
حق قاپوسون آچماگا	تاری کلامون اوخور

۳- یاغوش یاغار دانا- دانا

یاغوش یاغار دانا- دانا	قیزین وئرسین... ^۷ خانا
اوجی گئدر همدانا	قیزلر گلسین تویونا
گئیدی دئی... خانا	قوربان اولسون بویونا

۱- جووالا سالدیلار: جولا سایدولار، یولا سالدولار و جیزا سایدولار نیز گفته می‌شد.
 ۲- قاینار
 ۳- انور، قنبر، انبر هر سه مورد گفته می‌شده است
 ۴- قاناد
 ۵- بنا ائله دیدم
 ۶- کیدلی: کیدلیدی، قیفیلی
 ۷- در اینجا نام شخص مانند احمد، حسن و... آورده می‌شود.

غداها و نوشتیدنی‌ها یئمکله ر، ایچه جکله ر و...

- ورکیواز آشی، ایستی‌اوت اوماج، اوماج. مهین جاوید راد
- مصطفی، جقول بقول، سوت آشی، کله جوش. کبری جاوید راد
- اریشته پلوو، سوت ترخنه آشی قوز شورباسی، تورش اریشته آشی، تاس کباب. زهرا جاوید راد
- پتله آشی، کک آشی، اریشته اوماجی. افسانه قابضی
- جیزلاق، ککلیک اوتی. فرزانه قابضی
- تورش اشی، چئرک قاتوغی. فاطمه کمیجانی
- کؤپه. فاطمه کمیجانی بزچلویی
- ترحلاوا، قایقاناق، ترخنه داغ. هلیا جاوید راد
- شیرپزان و محصولات تولیدی از انگور در کمیجان. فرهاد جاوید راد

برخی از غذای مرسوم در کمیجان

نویسندگان: خانم‌ها: زهرا، مهین، کبری و هلیا جاوید راد، فاطمه کمیجانی،
افسانه و فرزانه قابضی و فاطمه کمیجانی بزجلویی
به کوشش: محمد کمیجانی (جاوید راد)

۱. اریشته اوماجی	۱۲. جیزلاق
۲. اریشته پلوو	۱۳. چۆرک قاتیغی
۳. اوماج	۱۴. سوت آشی
۴. ایستی‌اوت اوماج	۱۵. قوز شورباسی
۵. پتله آشی	۱۶. قایقاناق
۶. تاس کباب	۱۷. کک آشی
۷. ترحلو	۱۸. ککلیک اوتو
۸. ترخنه داغ	۱۹. کله‌جوش
۹. ترخنه سوت آشی	۲۰. کۆپبه ^۱
۱۰. تورشو اریشته آشی	۲۱. مصطفی
۱۱. جقول بقول	۲۲. ورکیواز آشی

۱- اتک یازیدا یازیلین کۆپبه کوموزان شیوه‌سینده کۆپمه دئمک‌دیر.

ورکیواز آشی، ایستی‌اوت اوماج، اوماج مهین جاوید راد

♦ ورکیواز آشی (VƏRKİVAZ AŞÊ)

فصل تهیه: بهار

مواد لازم (برای ۶ نفر): گیاه ورکیواز تازه یک دسته یک کیلویی، پتله یا گندم شکسته یک لیوان، عدس نیم لیوان، پیازداغ نیم فنجان و نعنای داغ برای تزئین.

طرز تهیه: در اوایل فروردین که فصل رویش گل‌ها و گیاهان خودرو است در باغ‌ها و زمین‌های اطراف کمیجان گیاهان مختلفی می‌روید از جمله غاز یاغی و ورکیواز که از این سبزی‌ها آش‌های خوشمزه‌ای تهیه می‌شود. ورکیواز یا تره کوهی از نظر بو و خاصیت مشابه سیر است. برای تهیه آش ورکیواز، ورکیواز را پاک کرده، خرد می‌کنیم و با گندم یا همان پتله و پیازداغ و عدس در قابلمه ریخته و می‌گذاریم بپزد. ضمن پخت باید این‌قدر هم بزنیم تا سبزی کاملاً له شود. هر چه بیشتر پخته شود و بافت سبزی از بین برود، آش خوشمزه‌تر می‌شود. ادویه و زردچوبه هم اضافه می‌کنیم. سبزی این آش باید زیاد باشد و رنگش سبز باشد.

چگونگی سرو غذا: آش را در کاسه سفالی می‌کشیم و روی آن را با نعنای داغ و پیازداغ تزئین می‌کنیم و می‌بریم سر سفره.

◆ ایسسوت اوماج (İSSOT OMAC)

فصل تهیه: زمستان

مواد لازم: عدس، پیاز، سبزی، ادویه

طرز تهیه: عدس و پیاز خردشده را در قابلمه ریخته، سبزی خشک، تره و پیازچه را افزوده، زردچوبه و فلفل سیاه زیاد ریخته و سیبزمینی ریز خرد کرده و اضافه کرده در مرحله آخر رشته پلویی و دو عدد تخم مرغ را در غذا ریخته و کاملاً هم می زنیم. تا تخم مرغ ها پخش شود و یک تکه بسته نشود. اوماج بیشتر به علت داشتن فلفل زیاد برای سرماخوردگی مناسب است و به نام یاولان اوماج هم معروف است.

◆ اوماج^۱

فصل تهیه: بهار

مواد لازم: سبزی، پیازداغ، خمیر آرد گندم، پیازداغ

طرز تهیه: نوعی آش است که با سبزی های تازه بهار به ویژه یونجه تازه تهیه می شود. حبوبات را پخته و سبزی خردشده را اضافه می کنیم. آرد را در سینی ریخته و کمی آب ریخته و آرام آرام ورز داده و تکه های کوچک خمیر را با انگشت جدا می کنیم و در آش ریخته و می گذاریم خامی آرد گرفته شود. در این مرحله دوغ افزوده، پیازداغ و نعنای رویش داده و سرو می کنیم. فوق العاده می شه!

۱- به طور کلی در منطقه برچلو آش اوماج ورزن های گوناگونی دارد. چیزی که این آش را در هر مورد متفاوت می کند، نوع چاشنی یا طعم دهنده اصلی این آش است. اگر قره قوروت باشد آن را قاراقوروت اوماجی، دوغ باشد انیران اوماجی، فلفل باشد ایسسوت اوماج و چاشنی خاصی نداشته باشد یاولان اوماج می نامند.

مصطفی، جقول بقول، سوت آشی، کله جوش کبری جاوید راد

♦ مصطفی (MOSTƏFA)

مواد لازم (برای ۶ نفر): نخود، برنج، کشک، نعناع داغ برای تزئین.

طرز تهیه: نخود را می‌پزیم، سپس برنج را به همراه آن می‌پزیم. وقتی پخته شد، کشک را اضافه می‌کنیم تا با آن بجوشد. در پایان با نعناع داغ تزئین می‌کنیم.

♦ جغول - بغول (BƏĞUL-CƏĞUL)

مواد لازم: جگر، سیب‌زمینی، پیاز، ادویه، قره قوروت

طرز تهیه: جگرسفید و سیاه را می‌پزیم. آن را خرد کرده و خرد می‌کنیم. ۴ عدد سیب‌زمینی، ۳ عدد پیاز را هم خرد می‌کنیم. پیاز خردشده و سرخ‌شده را کنار می‌گذاریم. سیب‌زمینی را هم نگینی خرد کرده، تفت‌داده و کنار گذاشته بعد همه را باهم مخلوط کرده، نمک، زردچوبه و زیره سیاه اضافه کرده، قره قوروت هم اضافه می‌کنیم. غذا حاضر است. بفرمایید نوش جان.

◆ سوت آشی (SÜT AŞE)

مواد لازم: پتله یک پیمانه، شیر یک لیتر، نمک و زردچوبه به مقدار لازم.

روش تهیه: اول پتله را از شب خیس می‌کنیم بعد می‌پزیم. وقتی که کاملاً پخت شیر را اضافه می‌کنیم. با زردچوبه تزئین می‌کنیم. سوت آشی ما حاضر است. نوش جان.

◆ کله جوش (KƏLƏCOŞ)

مواد لازم: کشک، پیازداغ

طرز تهیه: کله جوش! کشک محلی را خیس می‌کنیم، بعد می‌ساییم. سپس صاف می‌کنیم و یک پیاز را خرد کرده تفت می‌دهیم. بعد زردچوبه اضافه می‌کنیم و بعد از آن کشک را اضافه می‌کنیم و با قاشق هم می‌زنیم تا جوش بیاید. یک تکه نان داخل کله جوش می‌اندازیم تا نبرد و گرنه کشک موقع جوشیدن می‌برد. بعد غذا را می‌کشیم داخل کاسه سفالی و با نعنای داغ تزئین می‌کنیم. می‌آوریم سر سفره تا نوش جان کنیم.

اریشته پلو، سوت ترخنه آشی قوز شورباسی تورشی اریشته آشی، تاس کباب زهره جاوید راد

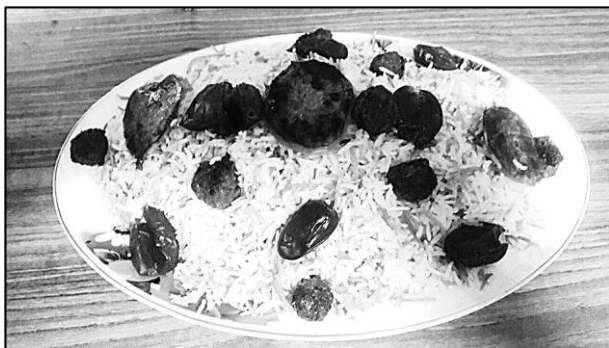
♦ اریشته پلو (رشته پلو) (ƏRİŞTƏ POLOV)

مواد لازم (برای ۶ نفر): برنج ۳ لیوان، رشته ۲ لیوان، گوشت چرخ کرده ۲۰۰ یا ۲۵۰ گرم، خرما ۲۰ عدد، پیاز ۱ عدد، نمک و فلفل و زردچوبه برای گوشت.

طرز تهیه: برنج را شسته و خیس می‌کنیم. گوشت و پیاز رنده شده را با نمک و فلفل و زردچوبه مخلوط نموده، کنار می‌گذاریم. آب که جوشید برنج را در قابلمه ریخته، می‌گذاریم تا آماده شود. ۵ دقیقه قبل از آب کش کردن، برنج و رشته را داخل قابلمه ریخته و بعد آبکش می‌کنیم. گوشت را قل‌قلی کرده و خرما و گوشت تفت داده شده را روی رشته پلو ریخته و تزیین می‌کنیم.

رشته پلو

رشته پلو تزئین شده با ته‌دیگ سیب‌زمینی، خرما و گوشت چرخ‌کرده

◆ سوت ترخنه آشی (SÜT TƏRXƏNƏ AŞÊ)

مواد لازم (برای ۶ نفر): شیر ترخنه یک لیوان، پیاز خرد کرده ۱ عدد، سیب‌زمینی چند عدد، رشته‌ی پلویی مقداری، روغن خیلی کم، نمک و فلفل و زردچوبه به مقدار لازم.

طرز تهیه: پیاز و سیب‌زمینی را تفت‌داده، کمی نمک و زردچوبه و فلفل افزوده و شیر ترخنه را اضافه کرده و به مقدار لازم آب می‌ریزیم. پس از یک ساعت رشته را داخل قابلمه می‌ریزیم. ده دقیقه بعد آش ما آماده است.

سوت ترخنه آشی تهیه‌شده در چؤلمک

◆ قوز شورباسی (شوربای گردو) (QOZ ŞORBASİ)

مواد لازم: مغز گردو ۵ تا ۱۰ عدد، نخود نیم لیوان، لوبیا نیم لیوان، پیاز متوسط یک عدد، زردچوبه مقداری و سیبزمینی دو عدد.

طرز تهیه: اول نخود و لوبیا را در چؤلّمک (دیگ) ریخته و چند عدد مغز گردو را با هاون می کوبیم تا نرم شود و آن را هم اضافه می کنیم. کمی پیاز را تفت داده و زردچوبه و دو عدد سیبزمینی هم داخل چؤلّمک (دیگ) ریخته با شعله کم بجوشد تا جا بیافتد سپس آن را میل کنید.

قوز شورباسی (شوربای گردو)

◆ تورشی اریشته آشی (TÜRŞƏ ƏRİŞTƏ AŞI)

مواد لازم: نخود، لوبیا و عدس هرکدام یک استکان، پیاز یک عدد، چغندر دو عدد کمرنگ خردشده به اندازه حبه قند، برگه زردآلو، سرکه نصف استکان، شیره انگور، سبزی آشی یک کیلو، رشته آش مقداری، نمک و فلفل و زردچوبه.

طرز تهیه: پیاز را تفت داده زردچوبه اضافه کرده نخود لوبیا و عدس را افزوده سبزی و چغندر خردشده را داخل قابلمه ریخته، ده قبل از خاموش کردن گاز، سرکه و شیره رشته آشی را اضافه نموده و برای تزیین هم از نعنا داغ استفاده نمایید و در هوای برفی ۱۲ درجه زیر صفر میل کنید.

آش تورشی اریشته آماده میل کردن

♦ تاس کباب (TAS KABAB)

مواد لازم (برای ۶ نفر): سیب زمینی ۴ عدد، به متوسط ۲ عدد، پیاز ۲ عدد. گوشت خردشده ۲۵۰ گرم، آلو سیاه ۱۰ عدد، قره قوروت مقداری، نمک و فلفل و زردچوبه و رب گوجه به میزان لازم.

طرز تهیه: پیاز را ته قابلمه حلقه کرده (پیرکس باشد بهتر است) چیده و سپس گوشت را و بقیه مواد را لابه لابه چیده و در آخر پیاز سرخ کرده و نمک و فلفل و زردچوبه و رب گوجه را با مقداری آب داخل قابلمه ریخته و پس از ۲ ساعت آماده میل کردن است. نوش جان.

پتله آشی، کک آشی، اریشته اوماجی

افسانه قابضی

♦ پتله آشی (PƏTLƏ AŞƏ)

مواد لازم: برنج دو پیمانه، آب ۵ پیمانه، پتله (گندم پخته) ۲ پیمانه، پیاز ۱ عدد، سیبزمینی ۱ عدد، رشته پلویی ۲ پیمانه.

طرز تهیه: پیازداغ درست می‌کنیم، آب و برنج را به آن اضافه کرده، وقتی برنج پخته شد، سیبزمینی نگینی را به آن اضافه می‌کنیم و بعد پتله را اضافه کرده و بعد از چند دقیقه رشته را اضافه می‌کنیم و بعد از آن دم‌کنی می‌گذاریم. حال غذای ما حاضر است، نوش جان.

♦ کک آشی (کک آش برگ مو) (KƏK AŞƏ)

مواد لازم: نخود نصف پیمانه، برگ مو خردشده ۲ کیلو، عدس ۱ پیمانه، پیازداغ فراوان (۳ عدد پیاز بزرگ)، پتله ۲ پیمانه و روغن ۱ پیمانه، نمک و فلفل به مقدار لازم.

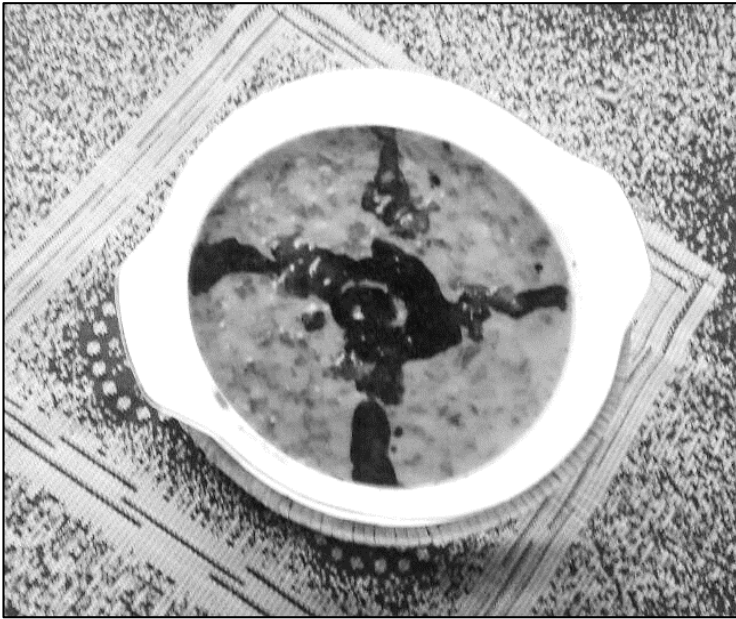
طرز تهیه: به نخود پخته‌شده برگ مو اضافه کرده، بعد از اینکه برگ کاملاً پخته شد عدس را اضافه کرده و بعد پیازداغ را با آن مخلوط می‌کنیم. بعد از آن پتله را می‌ریزیم. وقتی پتله را ریختیم دیگر آش را هم نمی‌زنیم چون ته می‌گیرد و بعد از نیم ساعت اجاق را خاموش کرده و وقتی آش ما کمی سرد شد آن را هم می‌زنیم و روی آن کمی پیازداغ برای تزئین می‌ریزیم.

آش ما حاضر است، نوش جان.

♦ اریشته اوماجی (ƏRIŞTƏ OMACE)

مواد لازم: خمیر نان، سبزی آش، دوغ، نمک.

طرز تهیه: سبزی آش را می‌پزیم. سپس دوغ را به آن اضافه کرده، خمیر نان را که قبلاً پهن کرده و به صورت رشته رشته برش داده‌ایم را به مخلوط قبلی مان (سبزی آش و دوغ) اضافه می‌کنیم (می‌توان خمیر نان را به صورت گرد گرد دریاوریم). بعد از اینکه خمیر پخته شد غذای ما همانند آش رشته حاضر است.

آش اوماج

جیزلاق، ککلیک اوتو فرزانه قابضی

بشقابی از جیزلاق

♦ جیزلاق (CIZLAQ)

مواد لازم: دنبه

طرز تهیه: دنبه را در تابه ریخته تا مثل چیپس یا قارچ سوخاری دربیاید. حال عصرانه ما حاضر است، غذایی بسیار مفید و مقوی است.

♦ ککلیک اوتی^۱ (کهللیک اوتی) (KƏKLİK OTÉ)

فصل تهیه: اواخر بهار

مواد لازم: تخم مرغ ۴ عدد، نصف قاشق غذاخوری ککلیک اوتی.

ککلیک اوتی همراه با خرده‌های نان

طرز تهیه: روغن را در تابه ریخته زمانی که روغن داغ می‌شود چند تکه نان بربری خردشده را به آن اضافه کرده و بعد مخلوط تخم مرغ و ککلیک اوتی را به آن اضافه کرده، نمک پاشیده و آن را هم می‌زنیم. حال غذای ما حاضر است. نوش جان.

۱- با نام ککلیک اوتی نومورتاسی نیز شناخته می‌شود.

تورشی آشی، چترک قاتیغی فاطمه کمیجانی

♦ تورشی آشی (تورشی اریشته)

فصل تهیه: زمستان

مواد لازم (برای ۴ نفر): نخود ۱ پیمانه، ۲ عدد لبوی متوسط، ۱ کیلو سبزی آش، پیاز ۳ عدد، رشته به اندازه کافی، عدس نصف پیمانه، برگ زردآلو خشک ۱ پیمانه، سرکه به اندازه کافی.

آش تورشی اریشته تزئین شده

طرز تهیه: در ابتدا نخود و لبو را باهم می گذاریم می پزد،

بعد از اینکه کاملاً پخته شد، عدس را اضافه کرده و بعد سبزی را اضافه کرده و در آخر رشته و پیاز و برگه زردآلو را هم اضافه می کنیم. پس از ۲۰ دقیقه سرکه را اضافه می کنیم. چگونگی سرو غذا: آش را در ظرف ریخته می کشیم و روی آن را با نعنای داغ و پیاز داغ تزئین می کنیم. این آش را با شیر انگور هم می خورند.

◆ چٹرک^۱ قاتوغئی (ÇERƏK QATUĞĖ)

فصل تهیه: بهار

مواد لازم: ۲ عدد پیاز متوسط، قازیاغی ۱ کیلو، تخم مرغ ۳ عدد، ۲ پیمانه عدس، ۲ قاشق غذاخوری آرد گندم، نمک و ادویه و زردچوبه به اندازه دلخواه و رب گوجه فرنگی به اندازه کافی.

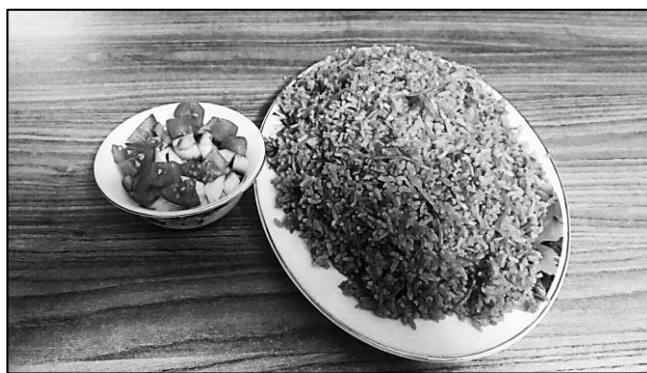
طرز تهیه: پیازها را سرخ کرده، نصفی از سبزی را با پیاز تفت داده، ۱ تخم مرغ را هم اضافه کرده، خوب هم زده بعد آرد را اضافه می کنیم، ۱ لیتر آب اضافه می کنیم بعد از جوشیدن و پخته شدن سبزی عدس را به مواد اضافه می کنیم و در آخر که عدس هم پخته شد، نمک و رب و ادویه را هم می ریزیم. خوب هم می زنیم بعد ۲ عدد تخم مرغ را اضافه می کنیم (هم زده نشود). غذا بعد از نیم ساعت آماده برای سرو کردن است.

کۆپه (KÖPBƏ) فاطمه کميجانی بزچلویی

مواد لازم: برنج ۱ لیوان، نیم کوب بلغور گندم ۲ لیوان، رشته پلویی ۲ لیوان، پیاز ۱ عدد، نمک، فلفل و زردچوبه.

طرز تهیه: برنج و بلغور گندم را خیس می کنیم. بعد پیاز را خرد کرده، سرخ کرده و نمک و فلفل و زردچوبه اضافه می کنیم. آب که به جوش آمد، اول بلغور گندم را داخل قابلمه می ریزیم. بعد از ۵ دقیقه برنج را می ریزیم، در آخر که آب کشیده شد، پیاز و رشته پلویی را در قابلمه ریخته هم می زنیم. در قابلمه را می گذاریم تا آماده شود. بفرمائید نوش جان.

کۆپه

تر حلووا، قایقاناق، ترخنه داغ

هلیا جاوید راد

♦ تر حلووا (TƏR HƏLVA)

مواد لازم: آرد یک پیمانه، شکر نصف پیمانه، شیر انگور نصف پیمانه، آب یک چهارم پیمانه، روغن نصف پیمانه.

طرز تهیه: آرد را با روغن تفت داده، کمی که آرد تغییر رنگ داد، شکر را با آب مخلوط کرده و بعد آن را با شیر انگور به آرد اضافه می کنیم. حال حلوای ما حاضر است، می توانید با یک فنجان چای نوش جان کنید.

♦ قتیقاناق (QEYQANAQ)

مواد لازم: ۲ عدد تخم مرغ، ۱ قاشق آرد گندم، نمک به میزان لازم.

طرز تهیه: تخم مرغ را هم زده، آرد و نمک را به آن اضافه کرده و همانند کوکو در داخل تابه می ریزیم. وقتی یک طرف آن سرخ شد آن را برمی گردانیم تا طرف دیگر سرخ شود. حال غذای ما حاضر است، برای عصرانه بسیار مفید است.

♦ ترخنه داغ (نوعی حلووا)

مواد لازم: ترخنه، روغن

دو قاشق ترخنه را با یک قاشق روغن باهم مخلوط می کنیم و درون تابه روی شعله قرار می دهیم. آن را هم می زیم تا کاملاً باهم مخلوط شوند. برای صبحانه بسیار مناسب و مقوی است. نوش جان.

ترخنه داغ آماده مصرف

شیره‌پزان و محصولات تولیدی از شیره انگور در کمیجان فرهاد جاوید راد^۱

یکی از محصولات باغات کمیجان و شهرها و روستاهای اطراف، انگور است. درخت انگور نیز مانند هر درخت دیگری یک سال در میان، پرمحصول می‌شود. انواع درخت انگور در باغات ما وجود دارد و دو نوع به‌خصوص مو، انگور مناسب شیره‌پزی دارند که بنام‌های «گوگ اوزوم» (انگور سبز) (GÖĞ ÜZÜM) و «آغ اوزوم» (انگور سفید) (AĞ ÜZÜM) معروف‌اند. حبه این دو نوع انگور مانند تیلۀ کاملاً گرد است و دانه‌دار.

اواخر شهریور و اوایل مهر سال‌های پرمحصول، موسم شیره‌پزان کمیجان است. انگور را پس از چیدن و پاک کردن و شستن، داخل حوضی بنام «چئل‌ویس» (ÇELAVİS) یا «چئل‌ویس» (ÇELAVİS) می‌ریزیم تا آگیری کنیم. چئل‌ویس حوضی است به ابعاد سلیقه‌ای مثلاً ۱/۵ متر در ۱/۵ متر یا ۲ متر در ۲ متر با ارتفاع حداقل ۱ متر تا ۱/۵ متر از سطح زمین که داخل آن با شیب ملایمی به وسط و جلوی حوض شیب‌بندی شده و دقیقاً در قسمت شیب آن ناودانی جهت خروج آب انگور تعبیه شده است. برای جلوگیری از

۱- فرهاد جاوید راد فرزند حاج مسیب جاوید راد در سال ۱۳۵۰ در خانواده‌ای اصیل و مذهبی در کمیجان و در محله خدابخشی به دنیا آمد. پس از گذراندن دوران تحصیل ابتدایی تا دبیرستان در کمیجان، برای ادامه تحصیل عازم تهران شد و در مقطع کارشناسی رشته مدیریت بازرگانی از دانشگاه آزاد تهران شمال فارغ‌التحصیل شد. وی از سال ۱۳۷۰ تاکنون در رشته طلا و جواهر در تهران مشغول به فعالیت است. ایشان در مورد علاقه خود به زادگاهشان چنین می‌فرمایند: ناگفته پیداست که نام و یاد وطن و زادگاه روحی تازه به کالبد انسان می‌دمد که من نیز از این قاعده مستثنی نیستم و با شنیدن نام کمیجان بر خود می‌بالم. همان‌طور که از شنیدن نام ایران در عرصه‌های جهانی احساس غرور می‌کنم.

خروج تفاله بر این ناودان صافی نصب می‌شود.

دقیقاً زیر ناودان یک حوضچه دیگری به ابعاد حدوداً ۱ متر در ۱ متر و ارتفاع ۸۰ سانتی‌متر تا ۱ متر وجود دارد که کف آن نیز به وسط و جلو شیب‌بندی شده و در آن یک لوله تخلیه نصب‌شده است. قبل از آغاز عملیات آبیگری این لوله با گلوله پارچه‌ای به نام «تپیرجک» (TƏPIRCƏK) بسته می‌شود.

در طول روز، چیدن و پاک کردن و شستن انگور و دپوی آن در چئله‌ویس انجام می‌شود و هنگام غروب آفتاب، جوان‌ترها که از قدرت بدنی بیشتری برخوردارند، با پوشیدن چکمه انگورها را له می‌کنند. آب انگور از ناودان صافی‌دار داخل حوضچه می‌ریزد که از قبل ۳-۴ کیلو آغ تورپاق^۱ (AĞ TURPAQ) در آن ریخته‌ایم.

پس از اتمام آبیگری، آب داخل حوضچه را کاملاً هم می‌زنیم تا با خاک مخلوط شود. صبح روز بعد که خاک حوضچه کاملاً ته‌نشین شده، روی آن را با کفگیر صاف کرده و قسمت زلال آن را با اووگردان (آبگردان یا ملاقه) به آرامی طوری که به هم نخورد داخل دیگ می‌کشیم به این فرآیند «اوزوم سویون چکماخ» (ÜZÜM SUYUN ÇƏKMAX) می‌گویند. سپس آن را بر روی اجاق بار می‌گذاریم. تفاله انگور باقی‌مانده در چئله‌ویس را در ظرف‌های دربسته نگهداری می‌کنیم تا سرکه شود.

هم‌زمان با بار گذاشتن اجاق، داخل دیگ «خییری گولی»^۲ (XEYRİ GÜLƏ) می‌ریزیم. در فصل تابستان گل ختمی‌های سفید را خشکانده و دو مشت داخل توری ریخته، در آن را می‌دوزیم و برای شیرپزان نگهداری می‌کنیم.

دیگ روی اجاق کم‌کم گرم می‌شود و ناخالصی‌ها و خس و خاشاک آن به شکل کف به روی دیگ جمع می‌شود که با کفگیر

آن را برمی‌داریم تا صاف و زلال شود. پس از جوش آمدن دیگ، توری محتوی گل ختمی را از دیگ خارج و دیگ را هم می‌زنیم سر نرود و یا ته نگیرد و نسوزد. اولین مرحله پس از

۱- آغ تورپاق خاکی سفیدرنگ است که در برخی نقاط برچلو از جمله آقچه کهریز یافت می‌شود.

۲- گل ختمی

یک چئله‌ویس حاوی انگور به‌منظور استخراج آب انگور

کمی جوشیدن «بغلیاو» (BĠĠĠLIYAV) است.

پس از یک ربع جوشیدن، بیش از نصف دیگ را در یک دیگ دیگر می کشیم تا برای تولید محصولات و مشتقات دیگر از آن استفاده کنیم. از این مرحله به بعد، بسته به نیاز خانوار، اقدام به تولید مشتقات آب انگور می شود.

محصولات تولیدی از شیرۀ انگور در کميجان

◆ شیرۀ (ŞİRE)

شیره انگور

شربتِ داخلِ دیگ، وقتی بر اثر جوشیدن تُلُثان شود، شیرۀ شده است. یعنی دو سوم از حجم اولیه بخار شود و یک سوم داخل دیگ بماند. گفته می شود هر وقت سارئ کفه اوتوراننا (SARĒ KĀFĀ OTURANNA) (زمانی که شربت به کف زرد بنشیند). روی دیگ یک کف زردرنگی تشکیل می شود که حکایت از شیرۀ شدن دارد. باید بلافاصله دیگ را از روی اجاق برداشت تا شیرۀ نسوزد.

◆ ائوناوا^۱ (EVNAVA)

ائوناوا یا شربت شیرۀ انگور

مقداری از شربتِ در حال جوشیدن را کنار می گذاریم تا سرد شود و به آن سرکه اضافه می کنیم تا شربت «ائوناوا» درست شود. این شربت مثل تمام محصولات انگور بسیار خون ساز بوده و برای خانم ها خیلی مفید است.

۱- در روستای فضل آباد به آن قوروو (qorov) می گویند.

♦ ترخنه (TƏRXƏNƏ)

به شربت در حال جوش کم کم «آغ یارما» (AĞ YARMA) (گندم نیم کوب) اضافه می کنیم و هم می زنیم. پس از حدود ۱۵ دقیقه از روی اجاق برداشته و روی آن یک پارچه نخی می کشیم تا گندم آن به مرور دم بکشد و «ترخنه» درست شود. اگر دو قاشق از ترخنه را توی یک سینی در آرد بغلتانیم و مانند کلوچه به آن شکل دهیم، کلوچه ترخنه (اصطلاح خاصی ندارد) ساخته می شود که شیرینی بسیار مقوی و گرمی برای شب چله است.

ترخینه حاصل از شیرۀ انگور و بلغور گندم

♦ مربای کدو

کدوتنبل را پس از پوست کندن و خرد کردن به مدت نصف روز در آب آهک می خوابانیم. پس از آبکشی، آن ها را در شربت در حال جوش ریخته و مغزپخت می کنیم. کدوها نباید آن قدر بپزند که له شوند. بلکه موقع خوردن باید زیر دندان صدا کند.

مربای کدو پخته شده در شیرۀ انگور

باسلوق پس از بریده شدن

♦ باسدوق (باسلوق) (BASLUQ)

ابتدا نشاسته را در آب سرد حل می‌کنیم. و آن را کم‌کم به شربت در حال جوش اضافه می‌کنیم. باید از هم زدن محلول غافل نشویم تا گلوله‌گلوله نشود. پس از جوش آمدن، وقتی هم زدن محلول کمی سخت‌تر شد بلافاصله محلول را از روی اجاق برداشته و داخل چندین سینی می‌ریزیم. پس از چند روز که باسلوق کمی سفت شد آن را با چاقو برش می‌دهیم و برمی‌گردانیم تا روی دیگرش هم خشک شود و تا شب چله و حتی تا عید نوروز هم در جای خشک و خنک می‌ماند و کپک نمی‌زند.

مربای برگه زردآلو

♦ مربای برگه زردآلو (ƏRİK QURRƏ) (MURƏBBASƏ)

میوه زردآلو را که در تابستان برداشت می‌کنیم می‌توانیم به‌صورت برگه زردآلو آفتاب خشک کنیم و هم‌زمان هسته شیرین آن‌ها را از نخ ۳۰ و ۴۰ سانتی‌متری گذرانده در آفتاب می‌خشکانیم تا برای «سوجوق» استفاده کنیم. برگه‌ها را پس از پاک کردن و شستن در شربت آب انگور می‌ریزیم و کم‌کم هم می‌زنیم (البته وقتی هنوز شیره نشده و کاملاً غلیظ نشده) تا کاملاً بپزد.

◆ سوجوق (SUCUQ)

هسته‌های نخ شده زردآلو است که به نخ آن کمی نخ اضافه و بلندترش می‌کنیم و آن را داخل شربت در حال جوش قرار می‌دهیم تا بپزد. به شکلی که اضافی نخ‌ها را به چوبی بسته و چوب را روی دیگ می‌گذاریم تا نخ‌ها بیرون بمانند. پس از پختن هسته‌ها، آن‌ها را از شیر خارج و بالای یک سینی آویزان می‌کنیم تا شیرهاش چکه کند و خشک شود. هر دو سه روز یک‌بار نخ‌ها را به‌طور جدا جدا داخل شیر و ترخینه می‌کنیم و می‌گذاریم تا خشک شود.

سوجوق

هنر عاشیقی

عاشیق یارادیجیلیغی

(شعر، موسیقی، داستان‌های عاشیقی و...)
(عاشیق شعر، موسیقی‌سی، داستانلاری و...)

- هنر عاشیقی در برچلو. غلامرضا گلابی (عاشیق پاشا)
- پای صحبت عاشیق عباد. احسان قاسمخانی
- پای صحبت عاشیق درویش. احسان قاسمخانی
- دو خاطره از عاشیق محمود. غلامرضا گلابی (عاشیق پاشا)
- مصاحبه با علیرضا اتابکی. احسان قاسمخانی
- گورجی و بالامد (داستان فولکلوریک محلی برچلو).
محمد کمیجانی (جاوید راد)

هنر عاشیقی در برچلو غلامرضا گلابی (عاشیق پاشا)

از من خواسته شد تا ضمن معرفی خود، اطلاعاتی درباره پیشینه هنر عاشیقی در منطقه برچلو ارائه دهم که ذیلاً مطالعه خواهید نمود.

♦ زندگینامه

من غلامرضا گلابی متولد ۱۳۴۱ فرزند احمد ساکن کمیجان، محله کهنه قلعه هستم. شغل اصلی بنده شاطری است و میزان تحصیلاتم سوم راهنمایی است. از سن ۵ سالگی چون در خانواده‌ای هنرمند متولدشده بودم، شروع به نواختن و خواندن کردم و پس از اینکه وارد مدرسه شدم در مدرسه هم می‌خواندم و می‌نواختم. یادم می‌آید کلاس پنجم ابتدایی بودم که در مدرسه جشن گرفته بودند، دکتر عیسی بهادری را دعوت کرده بودند و من برای دکتر عیسی شعر گفتم. از شعرم خوشش آمد و یک دست کتوشلوار و مداد رنگی ۱۲ عددی به عنوان تشکر به من هدیه داد.

بعد از اتمام دوران ابتدایی که به راهنمایی رفتم، استادام عاشیق «محمود علی آقا» که نسبت فامیلی هم باهم داریم و هموزاده هستیم، به من می‌گفت: غلامرضا تو صدایت خوب است و استعداد و علاقه زیادی در تو هست، بیا کنار من تا داستان‌های اصلی و کرم و... را به تو یاد بدهم. من هر شب از سر ذوق و شوق به خانه ایشان می‌رفتم و او نیم ساعت برای من می‌خواند و می‌گفت فردا شب باید این داستان‌ها را حفظ کنی و من هم چون علاقه بسیار زیادی داشتم، آن‌ها را سریع حفظ می‌کردم و فردا شب همه آن‌ها را برایش تکرار

می‌کردم. او وقتی علاقه و پشتکار من را می‌دید بسیار خوشحال می‌شد و به این ترتیب هرچه داستان بلد بود می‌خواست را به من یاد بدهد و خودش هم برایم می‌گفت این قصه‌ها و شعرهایی که من برایت می‌خوانم را قشنگ یاد بگیر فردا من می‌میرم و این‌ها را با خودم به زیر خاک می‌برم. من تا ۲۰ سالگی پیش آن استاد بزرگوار داستان‌ها را آموختم و از ایشان تشکر می‌کنم که تمام دانسته‌های خود را در اختیار بنده قرار دادند.

نفر دوم از راست استادم عاشیق محمود علی آقا و نفر چهارم از راست پدرم احمد گلایی نوازنده دایره

زمانی که در مدرسه معروف شدم، از رادیو تهران به کمیجان آمدند و صدای مرا ضبط کردند و در رادیو پخش شد. قرار شد به خاطر صدایم مرا به تهران ببرند اما پدرم رضایت نداد و به التماس‌های من گوش نکرد و گفت من اجازه نمی‌دهم تو از کنارم بروی و من در مدرسه ماندم و فعالیتیم را در آنجا انجام دادم.

در هر مراسمی از من استفاده می‌کردند و بعد از مدتی چون شغل بنده شاطری بود از ساعت ۵ صبح تا ۷ غروب در نانوایی کار می‌کردم و شب‌ها برای قصه‌گویی و شب‌نشینی دعوت می‌کردند و من به دلیل علاقه زیاد به این هنر، به شهرهای مختلف می‌رفتم و خودم را تا ساعت ۵ صبح به کمیجان می‌رساندم که به سر کارم بروم.

زمانی که سربازی رفتم متأهل بودم و زمان جنگ بود. ۵ ماه در منطقه بودم و بعد از ۵ ماه‌نامه نوشتم که متأهل هستم و بچه دارم. مرا به همدان انتقال دادند و من در شب‌هایی که در پادگان بودم برای سربازها شعر می‌خواندم و داستان می‌گفتم و آن‌ها هم سختی سربازی را حس نمی‌کردند. وقتی که سربازی من تمام شد، بچه‌ها خیلی ناراحت بودند و می‌گفتند بعد از تو ما در اینجا چه کنیم؟

خلاصه سربازیم تمام شد و دوباره به دیار خود برگشتم و رفتم به سر شغل خود. اما باز هم شب‌نشینی‌های من به روستاها و شهرهای اطراف شروع شد. در مراسم‌های عروسی از من دعوت می‌شد که در آنجا هم بخوانم. بسیار خوشحالم از اینکه من ۴۵ سال در تمام شادی‌های مردم بوده‌ام و آن‌ها را می‌خندانده‌ام و در این ۴۵ سال من یک‌ریالی هم نه از مردم و نه از دولت دریافت نکرده‌ام، چون معتقدم ارزش هنر من بالاتر از این‌ها است که در قبالت پولی دریافت کنم و من به این هنرم افتخار می‌کنم.

♦ عاشیق‌های منطقه برچلو در گذشته و حال

عاشیق‌های منطقه علاوه بر کمیجان مرتباً به شهرها و روستاهای اطراف سفر کرده و از طریق عاشیقی کسب درآمد می‌نمودند. عاشیق‌ها ارزش زیادی در نزد مردم داشتند و در مراسم عروسی و جشن‌ها و شب‌نشینی‌ها از آنان دعوت می‌شد. در کمیجان عاشیقی به نام علی‌اصغر داشتیم که در محله قلعه زندگی می‌کرد. ایشان یک‌بار که برای مراسم عروسی به فِشک فراهان رفته بودند، بعد از مراسم در فِشک به رحمت خدا رفتند و ایشان را در همان‌جا به خاک سپردند. در قدیم عاشیق‌ها هر یک استاد جداگانه‌ای داشتند. یک بار از استادم پرسیدم از عاشیق‌هایی که می‌شناختی یا می‌شناسی کدام‌یک بهتر از بقیه با داستان‌های عاشیقی آشنا بود؟ به‌عنوان مثال نظرت در مورد مشهدی صادق چیست؟ پاسخ داد استاد مشهدی صادق عاشیق «قیه محمد» بود و او داستان «شاه اسماعیل» را بهتر از من می‌دانست. اما در مورد بقیه داستان‌ها مثل اصلی و کرم، محمد و غریب، محمد بگ جان و... چون استاد من بهتر از قیه محمد با این داستان‌ها آشنا بود من این داستان‌ها را بهتر از مشهدی صادق می‌دانم. در زمان کودکی من در کمیجان ۶-۷ عاشیق داشتیم که راه امرارمعاششان همین هنر عاشیقی بود.

پدر من داستان عاشیقی نمی‌دانست اما نقلی‌های زیادی می‌دانست و به‌خوبی نقلی می‌کرد. در فصل زمستان عاشیق‌هایی چون مشهدی صادق هر شب به منزل ما می‌آمدند. خوب به خاطر دارم که یک سال زمستان فقط بیست روز طول کشید تا مشهدی صادق

داستان امیرارسلان را در منزل ما تعریف کند. من هم چون به شنیدن این داستان‌ها علاقه داشتم، مدام در حال پذیرایی کردن و گوش دادن به این داستان‌ها بودم. این داستان‌گویی‌ها در طول ۳ ماه زمستان ادامه داشت. به یاد دارم هنگامی که فیلم امیرارسلان بازی شد و به دستم رسید، سناریوی فیلم با آنچه مشهودی صادق تعریف کرده بود مو نمی‌زد و دقیقاً با آن تطابق داشت. عاشیق مسیح الله کمیجانی که فرزند عاشیق نقی بود را به علت اینکه در ابراهیم‌آباد زندگی می‌کرد، در همان‌جا به خاک سپردند. سایر عاشیق‌ها را من خودم هم به چشم ندیدم. فقط استادم برای من تعریف می‌کرد و از آن‌ها نام می‌برد. یک روز استادم به من گفت غلامرضا من ۶۰ سال خواندم برای هیچ! راست هم می‌گفت چون در زمان او کسی نبود که گفته‌های او را بنویسد و هنر او را تبلیغ کند. دو روز مانده به پایان عمرش داشتم از محل ایشان عبور می‌کردم که دیدم در مقابل منزلش روی صندلی نشسته است. پیش او رفتم، به او سلام دادم و خواستم که وادارش کنم چیزی بخواند. از قبل زمانی که می‌خواستم او را وادار به خواندن کنم، عمداً در یک بخش^۱ یک مصرع یا بیت را اشتباه می‌خواندم. بازهم یک بیت از یک بخش را خراب کردم که دیدم به من تذکر داد: بخش را خراب نکن! اما یادم هست که خودش دو بیت آن را نتوانست به یاد بیاورد و دیگر حافظه‌اش او را یاری نمی‌کرد. یادم هست که بخشی از داستان «طاهر میرزا» را برای او خواندم که می‌گوید:

آستا گئدین خان جلادلار،	فلک داغوتدئی دَمیمی،	فلک داغوتدئی بازومی،
درد منئی آلاجگ اولدی	یوخ آنام ییبه غمیمی	یوخ باجوم چکه نازومی
آغ اوتاغیم، مالیم مولکوم	آلا گۆزلئی همدیمی،	اوستئی صدقلئی سازومی،
کیملره قالاچگ اولدی	گۆزئی کیم آلاچگ اولدی	گۆزئی کیم چالاچگ اولدی

عاشیق محمود برای آموختن داستان‌ها من را به خانه‌اش دعوت می‌کرد، غذا و چَرَز^۲ (Çərz) من را مهیا می‌کرد و به من داستان هم می‌آموخت. می‌گفت بیا این‌ها را بگویم بیاموز؛ من می‌میرم و این داستان‌ها می‌مانند زیر تلی از خاک. من حدوداً دو سال به‌طور کامل برای آموختن هنر عاشیقی به منزل او رفتم. اساتید او عاشیق «قیه محمد» و عاشیق «گل احمد» بودند که هر دو از عاشیق‌های کمیجان بودند. به من می‌گفت من هم خودم

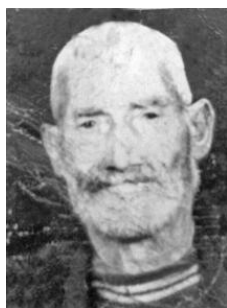
۱- پنج بیتی

۲- شب چره

مانند تو بسیار علاقه به این هنر داشتم و تا شامم را می‌خوردم می‌دویدم به منزل استادانم و آن‌ها هم کاملاً با ذوق هرچه داشتند به من می‌آموختند.

تا جایی که من پرس‌وجو کرده‌ام، اسامی ۲۴ عاشیق معاصر را گردآورده‌ام که ۱۸ نفر آن‌ها اکنون در بین ما نیستند (در کنار نام افرادی که در قید حیات هستند علامت * گذاشته شده است). در ادامه علاوه بر نام عاشیق‌های منطقه، فهرستی از اسامی نوازندگان منطقه برچلو از گذشته تا حال نیز ارائه می‌شود. این افراد عبارت‌اند از:

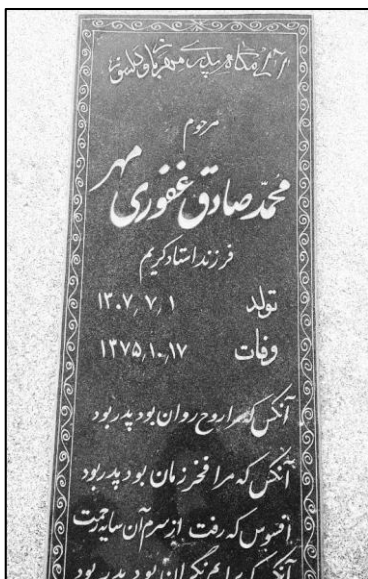
۱- عاشیق علی اکبر	۱۴- عاشیق علی اصغر
۲- عاشیق تقی	۱۵- عاشیق غلامرضا گلابی * (عاشیق پاشا)
۳- عاشیق نقی	۱۶- عاشیق عباد *
۴- عاشیق اسدالله جنیران	۱۷- عاشیق یدالله کوت آبادی
۵- عاشیق مشهدی محمود علی آقا	۱۸- عاشیق ولی‌الله خسروبیگی * (عاشیق درویش)
۶- عاشیق مشهدی صادق کریم	۱۹- عاشیق علیرضا اتابکی *
۷- عاشیق محمد محمدی	۲۰- عاشیق قربان قلعه‌ای (قلعه محمدآباد)
۸- عاشیق مسیح الله فرزند نقی	۲۱- عاشیق اصغر قلعه‌ای فرزند حسین
۹- عاشیق رفیع ملّا صادق	۲۲- عاشیق محمد اسفندانی
۱۰- عاشیق غلام	۲۳- عاشیق امید فلاح *
۱۱- عاشیق خیرالله	۲۴- عاشیق سید سجاد میر حسینی *
۱۲- عاشیق گل احمد	
۱۳- عاشیق قیه محمد	

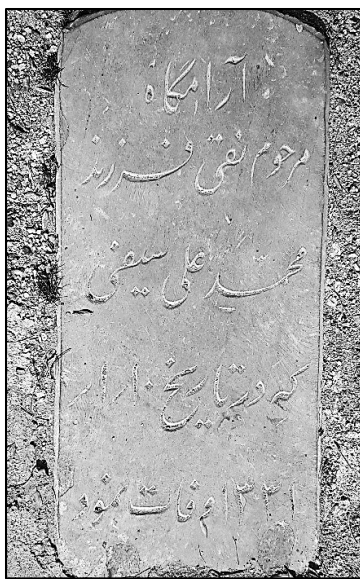
عاشیق یدالله کوت آبادی

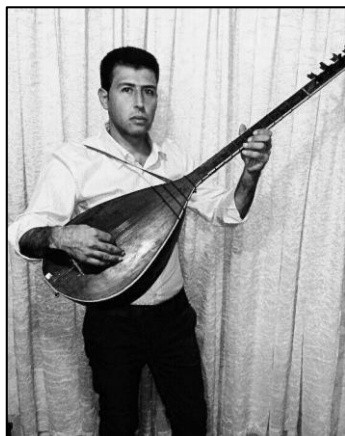
عاشیق غلام اناری

مزار عاشیق محمد صادق غفوری مهر
ملقب به عاشیق مشہدی صادق کریم

مزار عاشیق نقی در آرامستان کمیجان

حسن نقدعلی از نوازندگان کنونی
چوگور در روستای کلوان برچلو

▼ نوازندگان

الف - چوگور^۱

- ۱- عباس علی
- ۲- اوروج علی
- ۳- فرج موسی خانی
- ۴- فرض علی
- ۵- یوسف
- ۶- سعدی کمیجانی
- ۷- سعید آقاخان کمیجانی
- ۸- حسن نقدعلی کلوانی*
- ۹- اصغر شمشیری*

ب- بالابان

- ۱- صمد شمشیری*
- ۲- ابوالفضل روشنایی*
- ۳- عباس آقامحمدی*

ج- دایره^۱

- احمد گلابی
 غلامرضا گلابی*
 حمید عیسی آبادی*
 سعید غفوری مهر*

از راست: صمد شمشیری نوازنده بالابان در کنار برادرش
 اصغر شمشیری نوازنده چوگور از روستای فضل آباد برچلو

د- ساز و دهل

- ۱- اوستا علی میلاجردی
- ۲- علی صفدر*
- ۳- قربان آقامحمدی
- ۴- جعفرعلی ذادق آبادی
- ۵- داوود روشنایی*

ب- نی

- ۱- محمدقاسم اوردولالو (سمقاوری) معروف

به حاجی

- ۲- عباس آقامحمدی*

مرحوم محمدقاسم اردولالو معروف به
 حاجی از نوازندگان قدیمی نی در برچلو
 و اهل روستای سمقاور

۱- قاول.

تا جایی که به خاطر می‌آورم، داستان‌های اصلی که در بین عاشیق‌های منطقه برچلو رواج داشتند، عبارت‌اند از:

سمت راست مرحوم محمد قاسم اردولالو نوازنده نی
و سمت چپ عاشیق پاشا نوازنده دایره

- ۱- کوراوغلو
- ۲- اصلی و کرم
- ۳- گورجو و بالا ممد (محمد و پری)
- ۴- غریب و شاه‌صنم
- ۵- شاه‌اسماعیل
- ۶- محمود و نگار
- ۷- افروز و معصوم
- ۸- بهرام و گل‌اندام
- ۹- طاهر میرزا
- ۱۰- دوخارخانلی عباس
- ۱۱- میرزا محمود
- ۱۲- گرگرلی ممد
- ۱۳- ورقه و گلشن

گروه موسیقی عاشیقی برچلو در همایش ملی «خسته قاسم» از راست: حمید عیسی آبادی
(نوازنده دایره)، ابوالفضل روشنایی (نوازنده بالابان)، عاشیق درویش، عاشیق پاشا،
حسن نقدعلی (نوازنده چوگور)، صمد شمشیری (نوازنده بالابان)

پای صحبت عاشیق عباد احسان قاسمخانی

وقتی که در بین عاشیق‌های برچلو صحبت از شاعری و طبع شعر می‌شود، محال است که یک‌صدا نام عاشیق عباد را به زبان نیاورند. آشنایان ایشان می‌گویند کافی است که به او موضوعی بگویید، او درجا با طبع شعر زلال و روانش برای آن موضوع شعر می‌سراید. این موضوع باعث شد که تعدادی از اعضای گروه فرهنگی - هنری «بیزیم بزچلو» به دیدار این سرمایه ارزشمند اجتماعی برچلو رفته، ضمن ادای احترام دمی با ایشان به گفتگو بنشینند.

لطفاً برای خوانندگان ما بفرمایید اصالتاً اهل کجا هستید و چند سال دارید؟
- من اصالتاً اهل راهگرد همدان هستم. اما از سال ۱۳۳۹ ساکن روستای چلبی برچلو شده‌ام و در همین‌جا تشکیل خانواده داده‌ام. هشتاد سال دارم.

شما هنر سرودن شعر را از چه کسی آموختید؟ آیا پدرتان هم عاشیق بوده است؟
- پدرم کم‌وبیش شعر می‌گفت اما اهل عاشیقی کردن نبود. من از ناهالگی در حین این‌که تسبیح در دست می‌گرفتم و با جابه‌جا کردن دانه‌های آن تمرکز می‌نمودم، شروع به شعر سرودن و خواندن می‌کردم.^۱ من در خدمت هیچ عاشیقی یا استادی تلمذ نکرده‌ام. هرچه می‌گویم حاصل ذوق خودم است. اگر در جایی عاشیقی حضور داشت و داستانی را روایت می‌کرد، من تا صبح کل داستان را ازبر می‌کردم. از کرم، بالا محمد، گرگرلی محمد، صیاد

۱- کماکان به همین شیوه شعر می‌سراید

و.... هنوز هم برخی از آن داستان‌ها را می‌دانم. مثل داستان کرم، دوخارخاللی عباس، صیاد و غریب و شاه صنم.

آیا ساز هم می‌نوازید؟

قبلاً یک چوگور داشتم و می‌نواختم. اما الآن دیگر حوصله نواختن ندارم.

از اساتید هنر عاشیقی به صدای چه کسی علاقه دارید؟

صدای مرحوم عاشیق مسیح الله رضایی و حیدر محمودی را خیلی دوست دارم.

- هرچه سخن به پیش می‌رفت، کار ما کمتر سخن گفتن و بیشتر شنیدن بود. عاشیق عباد می‌گفت:

- ما دو نوع عاشیق داریم. یکی عاشیقی است که فقط زیاد صحبت می‌کند و دوروبری‌های او جز دمی خندیدن خیر دیگری از او نمی‌برند. نوع دیگری از عاشیق هم هست که عاشق دیدار و گفتار است. این عاشیق‌های نوع دوم هستند که برای همیشه در اذهان باقی می‌مانند.

- او بازی روزگار را دارای بالا و پایین‌های بسیار می‌دید. می‌گفت:

- گویا چرخ‌وفلک روزگار دور زده و به نقطه آغازینش برگشته؛ چراکه همه دوباره دارند پی می‌برند اساتید و عاشیق‌های قدیم چون در و گوه‌رند. درحالی که سال‌ها از آن‌ها غفلت شده بود.

- عاشیق که تازه سخنانش گل کرده بود، می‌گفت:

- بشر دو دفتر دارد. یکی دفتر جوهر اوست و دیگری دفتر گوهر او. دفتر جوهر کاغذ است که با قلم و مرکب بر آن می‌نویسد. از منظری دیگر بشر سه چشم دارد. دو تا که بر صورتش قرار دارند و به او کمک می‌کنند سیاه‌وسفید را از هم تشخیص دهد و دیگری چشم قلب اوست. خوش به حال کسی که قلبش روشن باشد. فرض کنید شخصی چهل سال قرآن بخواند و بعد از چهل سال نابینا شود. آن وقت باید چه کند با این مشکل؟! چراکه دیگر نمی‌تواند با دفتر جوهر ارتباط برقرار کند. اما گوهر اصلی این سینه است که باقی می‌ماند. هرچه را که در سینه حفظ کنی چون طلایی ارزشمند به یادگار می‌ماند. اما خط و دست‌نوشته از بین رفتنی است.

- از او می‌پرسم تو اشعارت را بیشتر در چه زمان‌هایی می‌سرایی؟ پاسخ می‌دهد:

- من اغلب اشعارم را در صحرا می‌سرایم.

- می‌پرسم شنیده‌ام برای مناسبت‌های تاریخی هم شعر سروده‌اید؟ پاسخ داد:

- بله. در سال ۱۳۴۱ که زمان تقسیم اراضی بود، به مناسبت آن یک شعر سروده‌ام و صدایم بر روی نوار ضبط شده است. زمانی که آقای خمینی را از کشور تبعید کردند و زمانی که ایشان مجدداً به ایران بازگشتند، در وصف ایشان نیز شعر سروده‌ام و صدایم را ضبط کردند. متأسفانه از آن نوارها چیزی پیش خودم نیست. گمان می‌کنم یکی از آن‌ها در مهرآباد موجود باشد. البته تمام آن اشعاری را که قبلاً سروده‌ام در سینه دارم.

• جالب اینجاست اشعاری نیز برای کشتی سانچی و هواپیمای سقوط کرده پرواز تهران - یاسوج سروده بودند. سپس شروع کرد ابیاتی از خودش را که در چند روز قبل سروده بود، خواند. او می‌گوید:

- وقتی که دادگاه خداوند برقرار شود، همه در پیشگاه خداوند در یک رنگ و با یک لباس‌اند و پست و مقام و جایگاه آن‌ها تأثیری در نوع نگرش خداوند به آن‌ها نخواهد داشت:

سنه عرض ائلم حاج آغا قاضی
نه وئرسه لر دولدر مورسان بوغازی،
دئییرسن کی واردی میزان، ترازى؟!
باخ گۆرگونن گدای کیمدی، خان کیمدی.

قادر اول سن بو دونیادا دیلینه
هر جور اولسا گئدجکسن یولونا
نامه عمل گلدی چاتدی الینه
باخ گۆرگونن گدای کیمدی، خان کیمدی.

بیر قولاخ وئر دوستون شاعیر عیبادا
زحمت چکیب اویرنمیشم دونیادا
قیامتده حاضر اول دادگادا
باخ گۆرگونن گدای کیمدی، خان کیمدی.
سرهنگ کیمدی، سلطان کیمدی، خان کیمدی؟

در ادامه خواندن اشعارش با ذکر این عبارت که «به دنیا اعتباری نیست» ابیاتی از تیلیم خان شاعر پرآوازه ساوه‌ای می‌خواند:

قارشى ياتان قارلى داغلار،

اثلر سنى گزر بير گون

آدم اوغلو روستم اولسان،

فلک باغرين ازر بير گون.

آدم اوغلى بير گون اولور،

گؤزون تورپاقينان دولور

قارينچالار بير - بير گلير،

باشدا مسكن توتار بير گون

لباس چيخار، اوللان چيلپاق،

آغاجدان تۆكولن يارپاق

اوستونده گزديگين تورپاق،

قوجاقلاشيب ياتار بير گون

گوونمه كى مالين چوخدور،

بو مالين وفاسى يوخدور

كۆرپو بيردى كاروان چوخدور،

سنه نوبت چاتار بير گون.

تيليم دئير دئديكلرين،

ناز و نعمت يئديكلرين

بوغوم - بوغوم سوموكلرين،

اودلارينان جوشار بير گون.

و در ادامه ما را ميهمان ابیاتی از تیکمه‌داشلی خسته قاسم^۱ می‌کند:

غم يئمه غم يئمه ديوانه گؤنلوم،

هميشه روزگار مرده دار اولماز

بير مردين چؤرگى مين آج توخ ائيلر،

مين نامرد جمع اثلر بير ناهار اولماز

۱- بعضی‌ها این شعر را از توفارقانلی عاشیق عباس می‌دانند.

گندن بازر گاندير، گلن خوجادير،
 خبر آلمیيا جاق حالين نئجه دير
 سلو آغاجی هر آغاجدان او جادير،
 اصلی یوخدور بوداغیندا بار اولماز.

اصیللی یه هر نه وئرسن ایتیرمز،
 بداصيل لر باش منزله یئتیرمز
 قارا تیکان تر شاماما گتیرمز،
 گۆی سوگودده، هئیا اولماز، نار اولماز.

- پایان بخش سخنان این هنرمند زلال و باصفا چند مصرعی بود که محض خدا حافظی با ما سرود و به همشریان کمیجانی سلام رساند.

سؤزلریمی سیز گتیرین بیانا
 سیزی تاپشیر ارام شاه مردانا
 سلامیم یئتیرین کل کومزانا

دیدار اعضای گروه بیزیم بزچلو با عاشیق عباد در منزل ایشان واقع در روستای چلبی. به ترتیب از راست: غلامرضا کمیجانی، عاشیق عباد، غلامرضا گلابی (عاشیق پاشا)، احسان قاسمخانی.

پای صحبت عاشیق درویش احسان قاسم‌خانی

هواهای عاشیقی ایل سرافراز
برچلو هنوز زنده هستند، چراکه
حنجره عاشیق درویش هنوز گرم و
پویا است. سینه‌ای دارد پر از رمز و
راز تاریخ سرافراز ایل. فردی که
به اندازه کافی بزرگ و گرامی است
که بتواند به تنهایی سنگینی این بار
بزرگ را به دوش بکشد. عاشیق
درویش یکی از معدود بازماندگان

عاشیق‌های برچلو است که عاشیقی را در محضر استاد آموخته است و اطلاعات
ذی‌قیمتی در مورد این هنر در منطقه دارد. به این خاطر تصمیم گرفتم که در محضر
ایشان باشم و اطلاعات ارزشمندشان را با شما خوانندگان گرامی به اشتراک
بگذارم.

عاشیق، لطفاً خود را به‌طور مختصر برای مخاطبان ما معرفی نمایید.

من عاشیق ولی‌الله خسروبیگی ملقب به عاشیق درویش، فرزند یدالله و متولد سال
۱۳۲۹ هستم. پدرم اهل روستای کوت آباد برچلو و مادرم اهل روستای امامزاده عباس بود و
من در روستای امامزاده عباس متولد شدم.

نام شما ولی الله خسرو بیگی است. اما همه شمارا با عنوان عاشیق درویش می‌شناسند. علت انتخاب این عنوان چیست؟

در قدیم وقتی کسی دختران زیادی داشت و خدا بعد از چندین دختر به او پسری می‌داد، می‌گفتند نام او را درویش بگذارید؛ یعنی غلام مولا علی (ع) که این فرزند زنده بماند. معمولاً هم نام او را می‌گذاشتند درویش علی. من هم ۷-۸ خواهر داشتم که بعد از آن‌ها متولد می‌شوم و نام مستعارم را درویش می‌گذارند. موی چنین فرزندی را حدوداً تا هفت سالگی اصلاح نمی‌کردند. بعد از این مدت کودک را به قم می‌بردند و موی او را اصلاح می‌کردند. سپس هم وزن موی او به داخل ضریح حضرت معصومه اسکناس می‌ریختند. من دقیقاً به خاطر دارم که پدرم مرا به قم برد و بعد از اصلاح موی سرم، هم وزن آن به داخل ضریح پول ریخت.

شما هنر عاشیقی را نزد چه کسی آموخته‌اید؟

من این هنر را نزد پدرم عاشیق یدالله آموختم. پدرم داستان‌های بسیاری می‌دانست. علاوه بر ایشان پدر بزرگم هم عاشیق بوده است که همه او را بانام عاشیق علی اکبر می‌شناخته‌اند. استاد پدرم عاشیقی اهل کمبجان بوده است که نام او را به خاطر نمی‌آورم. من استعداد زیادی در این هنر داشتم. زمانی که پدرم یک داستان را می‌خواند، با یک‌بار خواندن، شرح داستان را به کلی یاد می‌گرفتم. اشعار موجود در داستان را هم با یکی دو بار تکرار کردن پدرم می‌آموختم. من حتی یک روز هم به مکتب نرفته‌ام اما به راحتی می‌توان متون را بخوانم و تعزیه هم می‌خوانم.

گفتید پدر بزرگتان هم عاشیق بوده است، اما از طرف دیگر می‌گویید پدرتان هنر عاشیقی را از عاشیقی دیگر در کمبجان آموخته؛ دلیل این اتفاق چیست؟

پدر بزرگم هم عاشیق بوده است اما نه به آن صورت که برود برای کسب درآمد عاشیقی کند. زیرا وضع مالی او نسبتاً خوب بوده است. یکی از دلایل این که پدرم از پدرش عاشیق اکبر کمتر آموخته است، این است که پدر بزرگم خیلی زود از دنیا می‌رود. پدرم را یکی از عموهایم به نام کلبه^۱ عبدالله بزرگ می‌کند. یادم هست پدرم می‌گفت استاد من یک کمبجانی بود که پایش را هم در حین راه رفتن می‌کشید. پدرم می‌گفت این قدر باهوش بودم که یک‌بار در مجاورت منزلمان عروسی بود و من در پشت‌بام خوابیده بودم. در عروسی

عاشیق یدالله کوت آبادی
پدر عاشیق درویش

عاشیق دعوت کرده بودند. من تمام داستان آن عاشیق را در آن شب آموختم و فقط یکی دو ایراد در اشعار آن داستان داشتم که به کمیجان رفتم و از استادم یاد گرفتم.

تبحر شما در نواختن ساز چوگور چگونه است؟

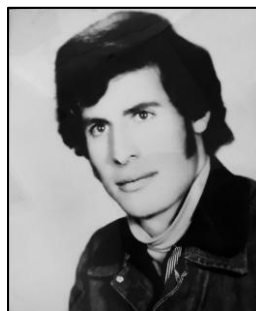
زمانی پدرم بنا به دلایلی چوگور خود را به آتش کشید و من را هم از ادامه آموختن عاشیقی و نواختن چوگور منع کرد. این داستان به حدود ۵۵ سال قبل برمی گردد. زمانی که من ۱۲-۱۳ سال بیشتر نداشتم. من تا آن موقع چیزی بین ۲۰-۳۰ داستان عاشیقی را آموخته بودم. این شد که من هم دیگر

نواختن چوگور را آن طور که باید نیاموختم. از چیزهایی که آموخته بودم نیز بخش زیادی را فراموش کردم. آنچه در ذهنم باقی مانده است داستان های دوخارخانلی عباس، بالا ماممد (محمد بگ جان)، شاه اسماعیل، طاهر میرزا، کمی از محمود، بهرام و یکی دو داستان دیگر است که به دلیل اینکه آن ها را تکرار کرده ام در یادم مانده اند. در سال های جوانی به پدرم می گفتم این ها را تو به من آموختی! حالا چرا می گویی که رسم عاشیقی را کنار بگذار؟ پاسخ داد تو الآن روزی هزار تومان مزد می گیری. کسی که چنین درآمدی دارد، دیگر عاشیقی نمی کند. من ۳ زن داشتم و تعداد زیادی دختر که برای تأمین مخارج خانواده مجبور بودم بروم عاشیقی کنم.

خاطره خاصی از دوران کودکی تان هست که

بخواهید به ما بگویید؟

یک بار در کوت آباد عروسی بود که عاشیق خیرالله اناری در آن می خواند. من بچه بودم و عqlم نمی کشید یک عده من را تحریک کردند که ما یک عاشیق داریم «اگر اونو باغلا سایی یعنی اگر در مشاعره عاشیقی «آچیب - باغلاما» یا «قفل بند» او را شکست دهی، برایت پول جمع می کنیم. من هم نمی دانستم که آن ها نقشه کشیده اند به عاشیق خیرالله پول ندهند. به این دلیل که آچیب باغلامای زیادی بلد بودم، خواندم و این بنده خدا نتوانست جوابم را بدهد و مردم هم چون طرفدار من بودند من را تشویق کردند و آن بنده

عاشیق درویش در جوانی

نوار کاست تهیه شده در استودیو کاسگو با صدای عاشیق درویش در بیش از ۴۰ سال پیش

درویش بیا و یک بشش بخوان. من حتی الآن هم این آموزه پدرم را به کار می گیرم که اگر ببینم درجایی یک عاشیق یا خواننده به هر زبانی می خواند، تا خودش درخواست نکند، چیزی نخواهم خواند.

آیا تاکنون برای انتشار هنر خود در قالب نوار کاست یا سی دی اقدامی کرده اید؟
اولین بار در تهران با یک عاشیق زنجان به نام سلطانعلی آشنا شدم که بانام عاشیق علی شناخته می شد. او مرا به استودیو کاسگو معرفی کرد که نوار کاست طاهر میرزا را در آنجا خواندم. سایر داستان ها مانند «گورجو و بالا مامد» را نیز خوانده ام که هم نوار کاست آن ها و هم سی دی آن ها موجود است.

در گذشته چه داستان های عاشیقی در منطقه برچلو رایج بودند؟

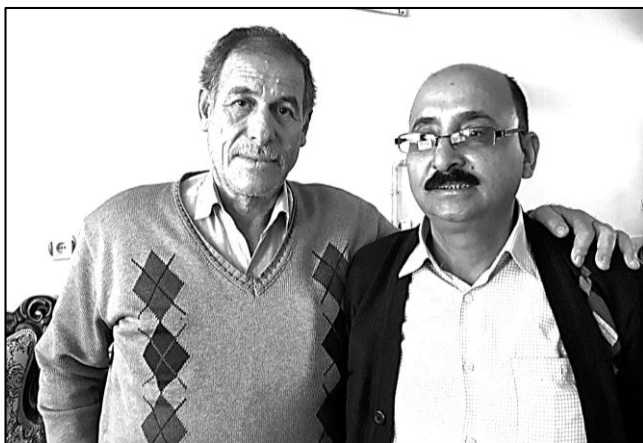
با توجه به اینکه داستان «گورجو و بالا مامد» متعلق به منطقه برچلو بود، در همه مراسمات از سوی مردم درخواست می شد که این داستان توسط عاشیق ها خوانده شود. علاوه بر این مورد داستان های شاه اسماعیل، شازده بهرام، غریب و شاه صنم، اصلی و کرم، ورقه و گلشن، طاهر میرزا، دوخارخانلی عباس، میرزا محمود، معصوم و افروز، گرگرلی ممد، ۵-۶ داستان از کوراوغلو و... از داستان های رایج در منطقه بود.

اگر امکان دارد به چند نفر از عاشیق‌های مشهور منطقه اشاره بفرمایید.

به دلیل اینکه عاشیق‌ها برای آموختن به نزد پدرم می‌آمدند، من هم آن‌ها را می‌شناختم. معمولاً تعداد عاشیق‌ها در برچلو از شراء بیشتر بود ولی اکثراً می‌رفتند و در شراء هنرنمایی می‌کردند. پدرم ساکن روستای کوت آباد بود و معروف بود به عاشیق یدالله کوت آبادی. عاشیق خیرالله و عاشیق غلام اناری به منزل ما می‌آمدند و پدرم به آن‌ها هنر عاشیقی را می‌آموخت. این دو نفر به همراه پدرم در بسیاری از مراسم عروسی منطقه هنرنمایی می‌کردند.

عاشیق عباد که طبع شعر بالایی داشت و عاشیق محمد اسفندانی نیز به نزد پدرم می‌آمدند تا آموزش ببینند. عاشیق امید فلاح بخشی از آموخته‌های خود را از نوارهای پدرم و نوارهای من آموخته است.

عاشیق عباس غلامی که دست خط بسیار خوبی داشت و پدرم وجودنامه تیلیم را گفت و او نوشت از دیگر عاشیق‌هایی بود که به نزد پدرم می‌آمد. ایشان اصالتاً اهل روستای طاسبندی همدان بود که در ملایر ساکن بود. عاشیق علی نادری و عاشیق غفوری هم از همدان به نزد پدرم می‌آمدند. از وقتی پدرم عاشیقی را کنار گذاشت، رفت‌وآمد او با عاشیق‌ها کمتر شد و به شغل مزرعه‌داری رو آورد. می‌توان به آقای عاشیق علی بیات از قه‌اوند همدان اشاره کرد که بسیار خوب چوگور می‌نوازد. علاوه بر این عاشیق غلامرضا گلایی (عاشیق پاشا) و عاشیق علیرضا اتابکی از دیگر عاشیق‌های حال حاضر برچلو هستند.

عاشیق درویش در کنار عاشیق علیرضا اتابکی

از راست به چپ: عاشیق امید فلاح، عاشیق
غلامرضا گلابی (عاشیق پاشا)، عاشیق ولی الله
خسروبیگی (عاشیق درویش)

درگذشته عاشیق‌های منطقه برچلو عمدتاً به چه لهجه‌هایی می‌خواندند؟

عاشیق‌ها عمدتاً به لهجه برچلو می‌خواندند که با لهجه منطقه شِراء متفاوت بود. لهجه برچلو کمی کشیده بود، درحالی‌که لهجه شِراء کمی شادتر از لهجه برچلو بود. از عاشیق‌های مشهوری که کمی شاد می‌خواندند، می‌توان به عاشیق قربان قلعه‌ای اشاره کرد. مهم‌ترین لهجه‌های رایج در بین عاشیق‌های برچلو عبارت‌اند از لهجه‌های اختصاصی برچلو، لهجه‌های عاشیق قربان قلعه‌ای (ازجمله هاشم

عم‌اوغلو)، لهجه عاشیق خیرالله اناری، لهجه میلاجرد، لهجه شِراء، لهجه زرگری یا گُل نئینوم (GÖL NEYNUM)، لهجه عاشیق عباس ملایری، لهجه شکسته، لهجه نئینوم (NEYNUM) و لهجه همدان.

وضعیت مالی عاشیق‌ها درگذشته چگونه بود؟

وضع عاشیق‌ها درگذشته بد نبود. در عروسی‌ها اصطلاحی رایج بود که می‌گفتند عاشیق می‌خواهد «دوران» بزند. به این معنا که برای خود پول جمع کند. به این شکل که مثلاً عاشیق داستان شاه اسماعیل را تعریف می‌کرد، بعد گفته می‌شد که آقایان جایی نروند که می‌خواهیم عروسی شاه اسماعیل و گلزار را بگیریم. آقایان کمک کنند که عروسی را برگزار کنیم. یا مثلاً می‌خواهیم عروسی بهرام و گل‌اندام را بگیریم. بنابراین وضعشان بد نبود. اما این اواخر از زمانی که ارگ وارد مجالس عروسی شد، عاشیق‌ها از چشم افتادند. عاشیق‌ها را به عروسی نبردند و از آن‌ها حمایت نشد. الآن فقط شما (گروه بیزیم بزچلو) هستید که

کمی به عاشیق‌ها جان داده‌اید، به ما بها می‌دهید و از ما یادآوری می‌کنید. و الا اصلاً به یاد هم نمی‌آوردند که درویش تو فرزند چه کسی هستی؟
عاشیق عباس غلامی اصالتاً اهل روستای طاس‌بندی ملایر واقع در استان همدان بود. سال گذشته به من زنگ زد و کلی گلایه کرد که آیا فقط من باید به تو زنگ بزنم؟! چرا حالی از من نمی‌پرسی؟ تو وضع مالیت خوبه اما من دستم خالیه. بیا باهم یک آجیب- باغلاما بخونیم. تو بگو:

عباس گل‌میشم باغلییام،
چؤگوری آلیی ن آلام
من هم می‌گم:
اشتباه ائلیری درویش
ماشونی آلیی ن آلام

بعد نمی‌دونى سى دى این آجیب- باغلاما را چطور می‌خرند. میگن درویش و عاشیق عباس در حین خوانندگی دارن باهم دعوا می‌کنن. دقیقاً پنج روز بعد به من زنگ زدند که آقای غلامی به رحمت خدا رفته و بیا به ختم. خیلی ناراحت شدم. همینکه که میگن دنیا بی‌اعتباره.

**شنیده‌ام که قدیم‌ها در منطقه برچلو بعضی‌ها فی‌البداهه به شعر سخن می‌گفتند
آیا خاطره‌ای از این مورد به یاد دارید؟**

بله در سال ۱۳۶۲ به نام من یک خاور درآمد. شغل اصلی من هم شاطری نانوایی سنگکی بود و در میلاجرد نانوایی می‌کردم. به دلیل مشابهت نام شناسنامه‌ای من با یک فرد دیگر به نام ولی‌الله خسروبیگی در روستا، از روستا نامه نوشته بودند که من ماشین دارم و به همین خاطر ماشین من را نگه‌داشته بودند و تحویل نمی‌دادند. یک‌شب دوستانم آقایان حسین روستا، تقی کارگر، قاسم کارگر، علی‌اکبر روستا و ولی روستا که در میلاجرد دورهم جمع شده بودند، در وصف این اتفاق هر کدام چند بیت می‌سرایند و برایم می‌فرستند که اینجا بعضی قسمت‌هایش را می‌خوانم:

بیزدن سلام اولاً قارداش درویشه
باغوشلا، مبدا گوینویه دوشه

...

ایشیہ قورص یاپوش، مشغول اول ایشہ
چونکئ ماشین قالب گلن ایل قیشہ
منتظر اول موتور آب یولا دوشه^۱
پیر اولدون تصدیق دا گلمیرئ ایشہ^۲
فیکر ائله مه ضرر اولماز آخیردا
زاغ و باغین خرج اولماییب بو یولدا
نئچه تیکه کاغاذ آتموشای اوردا
یوز خوردهای پولئ آتموشای قوردا
نوبت ووروب سنه او فرماندارئ
صلاح بیلیمیر وئره او اوستانداری
بیردن پولئ چکمیه لر یوخاری
والله اوغلان مگر اعتباری وار؟!

....

خاور تند فرماندور اولماز سواری
ناشی لوخدان گؤزله می یی دوواری؟!
کلاج ترمزئ وار، سنده اووساری^۳
چوخ شیشمی یی هئی پوفلی یی یوخاری
سوووق اولدئ قورخما واری یوخاری
اؤزی بیر زاد دگیل واردئ باخاری
اگر سربالادا گندمز یوخاری
سرازیرده گنדר خطرہ ساری

...

اگر ائيله سلهر آغالار همت
ماشینی وئرلر سن اوللای راحت
چوخ چؤر کلی ایشدیر، ایشی دا پیش دیر

۱- این مصرع را به این دلیل سروده اند که من یک دانگ از یک موتور آب را شریک بودم.

۲- منظور گواهینامه پایه یکم من است

۳- افسار

آما گئجی تئزئ بیر - ایکی قیشدیر
 بو دا ماشین اولماز بیر بؤیوک شیش دیر
 گۆزی اوواقوک یا گرچکدن دیش دیر؟^۱
 او شاعلار دی بیردی اولموشای شاطور
 اوردا ایشله گتیر، بو یولدا باتور
 شوفور لوغی بیراخ جانییا خاطور
 نصیحت ائیلر یک بیز سنه خاطور

.....

تکبر ائيله مه بیر کلمه دانوش
 میندیر اگر گۆردی یول اوسته تانوش
 و الخ..

شعری که فی البداهه توسط چند نفر دوستان میلاجردی مشترکاً سروده شده و با نامه
 فرستاده شده است.

۱ - گۆزی اوواقوک یا گرچکدن دیش دیر: گۆرک حقیقتاً اویاقیق یا یوخودور.

شما به غیر از هنر عاشیقی در عرصه تعزیه خوانی هم فعالیت‌هایی داشته‌اید. لطفاً در این باره توضیحاتی ارائه بفرمایید.

در هر جایی که به من پیشنهاد شود تعزیه می‌خوانم. در اراک و در روستای قینرجه خیلی تعزیه خوانده‌ام. بیشتر نقش حر، مصعب و حضرت علی را می‌خوانم.
نه سمت عزم آندیسن ای یگانه
نصفه ساری گئدرم یانه- یانه

پدرم به من می‌گفت کسی که اذان بگوید در روز قیامت حدود ۲ متر از دیگران بلندتر می‌شود. من هم تا پیش از این که ازدواج کنم، در هر وعده در هر جایی که بودم همیشه اذان می‌گفتم.

نسخه‌های تعزیه مورد اشاره شما از کجا تأمین می‌شد؟

نسخه‌های تعزیه مورد نظر از دو کتاب جوهری و قمری اخذ می‌شد. در روستاهایی چون امامزاده عباس از کتاب جوهری اخذ می‌شد و در قینرجه و کوت آباد از کتاب قمری. این کتاب‌ها و اشعار تعزیه عمدتاً از آذربایجان به منطقه ما می‌آمدند. اشعار از این کتاب‌ها استخراج می‌شدند و سپس کار «فهرست گزیرین» یا فهرست‌گردان این بود که مشخص کند در تعزیه ترتیب خواندن اشعار توسط شخصیت‌های تعزیه به چه گونه‌ای باید باشد.

به اعتقاد شما چگونه می‌شود هنر بومی و اصیل عاشیقی را در برچلو احیا کرد؟
ترویج این هنر بستگی دارد به همت هم‌زبانان خودمان. اگر این هنر را تشویق کنند و به آن گوش دهند، از آن حمایت کنند، مثلاً چند نفر چون شما (گروه بیزیم بزچلو) پیدا شود که از این هنر حمایت کنند، هنوز هم در منطقه خوانندگان و علاقه‌مندان بسیاری وجود دارد. متأسفانه در منطقه ما از هنر عاشیقی چون آذربایجان حمایت نمی‌شود. چراکه آن‌ها حتی الآن هم در عروسی‌هایشان عاشیق می‌برند. حتی آن‌هایی که در تهران، قم یا هر شهر دیگری ساکن هستند، به مراسم عروسی خود عاشیق می‌برند. اما در منطقه ما اگر یک روستای ۱۰ خانواری با فاصله ۱۰۰ کیلومتری از اراک هم باشد، در عروسی ارگ را ترجیح می‌دهند. اگر حمایت بشود ما هم می‌خوانیم.

نظر شما در مورد حرکت‌های گروه فرهنگی - هنری «بیزیم بزچلو» برای حراست از موسیقی عاشیقی چیست؟

حرکت‌هایی که شما آغاز کرده‌اید، بسیار خوب است. از یک طرف که منجر به تشویق هنرمندان می‌شود، از طرف دیگر وقتی ما به همایش‌های گوناگون می‌رویم، مردم ما را

می‌بینند و می‌شناسند. اگر مردم هم از برنامه‌های شما کمی حمایت کنند و به‌عنوان مثال در مراسم عروسی خود از عاشیق‌ها دعوت کنند، خیلی خوب خواهد شد و مجدداً منجر به رونق هنر عاشیقی خواهد شد. و الا این مقدار هم که ما می‌دانیم با از بین رفتن ما از میان خواهد رفت.

در پایان اگر فرمایشی دارید و یا سخنی با مردم برچلو و سایر مخاطبان این مطلب دارید، بفرمایید.

به‌عنوان حرف آخر می‌خواهم شعری را که مرحوم پسرعمویم سروده و به من تقدیم نموده را، برایتان بخوانم که می‌گوید:

ای عزیزان بیر باخین دنیا یا عبرت‌خانه‌دیر
آخرت فیکر ائتمه‌ین عاقل دئییل، دیوانه‌دیر.
چوخ گوونمه بو جهانین مولکونه پورمکردیر، فانی اولار
سال‌گینان اول منزلی یاده کی جاویدانه‌دیر.
نازینن چوخ قویما باشین ناز بالشت اوستونه
مین سنین تک ناز ائدنلر خاک‌ینن یکسانه‌دیر.
مایل اولما چوخ منقش قصرلده پاتماغا
مین بئله قصرین اوزو کؤهنه مزارستانه‌دیر.
هوشیار اول، قیل تدارک، باخ گئدنلر سمتینه
کاروان ایچره گؤرن تنز بار ائدن مردانه‌دیر.
یوخدو دونیانین وفاسی بیر نفس چکمک‌لیگه
گر قاییرسان مین عمارت آخیری ویرانه‌دیر.

❖

ای گؤنول آخیر فلک بی‌اعتبار ائیلر سنی،
اولما غافل کیم پریشان روزگار ائیلر سنی.
نعمتی الوان یئمه، ناز ایله جسمین بسلمه
عاقبت بیر گون گرفتار مزار ائیلر سنی.
قوش اولوب اوچسان گویه عزم ائتسه صیاد اجل
آخیری بیر گون گرفتار مزار ائیلر سنی.

دو خاطره از عاشیق محمود غلامرضا گلابی (عاشیق پاشا)

(۱)

♦ ارباب عاشیق!

عاشیق محمود می گفت وقتی سربازی ام تمام شده بود پیاده از طرف ساوه به سمت کمیجان می آمدم که به یکی از روستاهای ساوه به نام نورآباد رسیدم. غروب شده بود. با خود گفتم اینجا بمانم و فردا صبح به سمت کمیجان می روم. در آنجا به هرکسی گفتم امشب به من منزلی بدهید تا بخوابم، آن ها به من نگاهی می کردند و می گفتند: تو «اگری» با این منظور که دزد هستی! درحالی که ما کمیجانی ها به دزد می گوییم اورغی! من هم به مدام به خودم نگاه می کردم و می گفتم من که کج نیستم!

رفتم به سمت یک قلعه ای که خواجه نشین داشت. نشستم یک نفر آمد و در را باز کرد. نگاهی کرد و چیزی نگفت و رفت. پنج دقیقه بعد همان مرد آمد و گفت:

- آقا می گوید بیا داخل.

من هم رفتم داخل دیدم حیاط پر از پهن است. با خودم گفتم عجب اربابی! که یک دفعه دری دیگر باز شد. به سمت قلعه رفتم آن مرد در خانه را زد و به من گفت:

- بفرما داخل.

وقتی وارد شدم دیدم ارباب نشسته مشغول کشیدن تریاک است. سلام کردم با اشاره دستش به من فهماند که بنشینم. من هم رفتم و گوشه ای نشستم.

ارباب گفت:

- اهل کجا هستی؟

گفتم:

- کمیجانی هستم.

گفت:

- کمیجانی ها خیلی خوب می خوانند شما هم می توانی بخوانی؟

من هم که از خدایم بود گفتم:

- بله ارباب می توانم بخوانم. فقط چه بخوانم؟

گفت:

- هر چه دوست داری بخوان.

من هم داستان غریب و شاه صنم را خواندم.

عاشیق برای اینکه انرژی داشته باشد باید آدم های زیادی دور و برش باشند تا بخواند. من

دیدم دو نفر هستیم داستان را به طور خلاصه خواندم و تمام کردم. ارباب گفت:

- آفرین! خانمش را صدا زد و گفت چو گور منو بیار. تا این حرف را زد من بند

از بندم پاره شد. ارباب شروع کرد به خواندن داستان غریب و شاه صنم تا اینکه

هوا روشن شد و داستان تمام شد.

گفتم:

- آقا تو عاشیقی یا اربابی؟

گفت:

- مگر خدای ارباب و عاشیق جداست؟

گفتم:

- من تا حالا ندیدم اربابی عاشیقی کند.

گفت:

- بله. آن موقع که پرسیدم کجایی هستی؟ گفتم کمیجانی ام. حالا بگو ببینم

تو عاشیق تقی و نقی و عاشیق علی اکبر و علی اصغر، عاشیق اسدالله، عاشیق گل

احمد و عاشیق قیه محمد را می شناسی؟

گفتم:

- بله.

گفت زمانی من با این عاشیق‌ها به مجلس عروسی می‌رفتم و هر چه پول در می‌آوردیم دو سهم آن‌ها و یک سهم من برمی‌داشتم؛ چون آن‌ها از من استادتر بودند. تا اینکه یک روز به نورآباد آمدم و اینجا عروسی بود و من در عروسی خواندم در آن زمان ارباب نورآباد کرده بود. خانمش عاشق من شد و با او ازدواج کردم و این طور شد که من هم ارباب نورآباد شدم و هم عاشیق نورآباد.

من به ارباب گفتم:

- پس خدا به تو رسانده.

(۲)

♦ عاشیقی در برابر چند قرص نان

عاشیق محمود می‌گوید: روزی می‌خواستم گندم ببرم در آسیاب آبی آرد کنم. آن زمان آسیاب نوبتی بود. مادرم نان پخته بود. من ده قرص نان با خودم برداشتم، چون قرار بود شب آنجا بمانیم. از کمیجان که به سمت آسیاب حرکت کردیم دیدم عاشیق علی‌اکبر پیاده با چوگور خود به سمت کمیجان می‌آید. من هم که علاقه زیادی به خواندن داشتم تا او را دیدم گفتم:

- شب میایی پیش ما بخوانی؟

او گفت:

- من دو ماهه که از خانه بیرون رفتم و هیچ کاسبی نکردم. الآن هم هیچ پولی ندارم. اگر آن نان‌هایت را به من می‌دی که ببرم خانه تا بچه‌های گرسنه‌ام بخورند، می‌آیم.

من هم نان‌ها را از سر علاقه‌ی زیاد به او دادم. برگشتم خانه و به مادرم گفتم:

- به من نان بده.

مادرم گفت:

- پس آن نان‌ها را چه کردی؟

من هم قضیه‌ی عاشیق علی‌اکبر را برایش تعریف کردم، برادر بزرگترم گفت:

- او نمی‌آید.

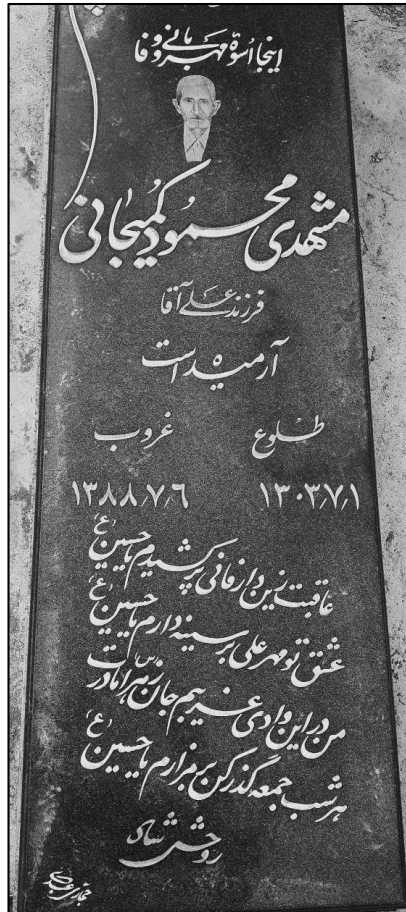
گفتم:

- می‌آید چون به من قول داده است.

برادرم گفت:

- علی اکبر خان یک سگی داشت هرکسی نان به دست داشت، سگ هم همراه او می‌رفت و وقتی نان تمام می‌شد، سگ به خانه برمی‌گشت. عاشیق علی اکبر هم نمی‌آید.

خلاصه من نان را با خودم برداشتم و به سمت آسیاب رفتم. شب شد و دیدم عاشیق علی اکبر آمد و تا صبح برایمان خواند.

سنگ مزار عاشیق محمود در آرامستان کمیجان

مصاحبه با علیرضا اتابکی تهیه و تنظیم احسان قاسم‌خانی

شهر میلajرد همواره یکی از مهم‌ترین کانون‌های موسیقی عاشیقی شهرستان کمیجان بوده است. نوازندگان و خوانندگان بی‌شماری از گذشته تا به حال فرهنگ موسیقایی اصیل عاشیقی را در این خطه حفظ نموده‌اند و حتی منجر به ایجاد علاقه در بین کودکان کم سن و سال برای یادگیری و حفظ این هنر اصل و ثبت‌شده در فهرست میراث جهانی یونسکو، شده‌اند. در میان هنرمندان این عرصه در شهر میلajرد و شهرستان کمیجان، کسی نیست که

بانام و نوای گرم عاشیق علیرضا اتابکی آشنا نباشد. ایشان یکی از مهم‌ترین پرچم‌داران این هنر ارزنده در منطقه برچلو هستند. به همین دلیل بر خود واجب دانستم که به‌منظور آشنایی هرچه بیشتر علاقه‌مندان با ایشان مصاحبه‌ای داشته باشم.

ضمن عرض سلام به خدمت شما و ابراز تشکر به‌منظور در اختیار قرار دادن وقتتان برای انجام این مصاحبه، از شما خواهشمندم به‌صورت مختصر خود را برای خوانندگان محترم ویژه‌نامه برچلو معرفی نمایید.

من علیرضا اتابکی متولد سال ۱۳۴۸ در شهر میلajرد، واقع در شهرستان کمیجان (منطقه برچلو) هستم.

لطفاً در مورد علل ایجاد علاقه و جذب شما به هنر فاخر موسیقی عاشیقی توضیحاتی ارائه بفرمایید.

من از کودکی به هنر عاشیقی علاقه داشتم و از ۸-۹ سالگی خوانندگی می‌کنم. خوانندگی هنری است که سینه‌به‌سینه در خانواده ما وجود داشته است. پدرم محمد اتابکی هم صدای بسیار خوشی داشت. عاشیق‌هایی که به میلاجرد می‌آمدند، حتماً به خانه ما سر می‌زدند و ما از آن‌ها نیز می‌آموختیم.

عاشیق‌های مورد اشاره شما مربوط به کدام مناطق هستند؟ آیا به غیر از منطقه برچلو از مناطق دیگر هم به میلاجرد و منزل شما رفت‌وآمد داشتند؟

این عاشیق‌ها عاشیق‌های خود منطقه برچلو و همچنین منطقه رودبار تفرش بودند. این حضورها باعث شد که من اشتیاق بیشتری به خواندن داشته باشم.

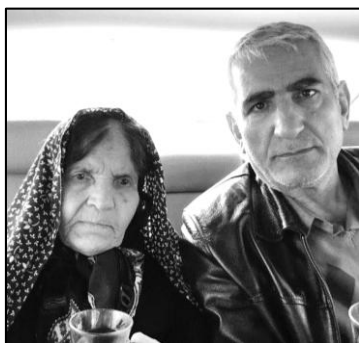
از عاشیق‌ها و نوازندگان هنر عاشیقی موجود در منطقه از گذشته تا به حال چه کسانی را نام می‌برید؟

از اساتید منطقه می‌توان به عاشیق ولی‌الله خسروبیگی معروف به عاشیق درویش، نبی‌الله آقا محمدی، حاج نصیر اتابکی و آقای حسن غریبی در میلاجرد اشاره کرد. از نوازندگان بومی هم می‌توان به محمدرضا عاشوری نوازنده بالابان و چوگور در قلعه محمدآباد، عباس آقامحمدی نوازنده بالابان و از جوانان آینده‌دار منطقه به سجاد میرحسینی که هم نوازنده چوگور است و هم عاشیقی می‌کند، اشاره نمود. از عاشیق‌های قدیمی میلاجرد هم می‌توان به عاشیق جعفر آقامحمدی اشاره کرد. از مهم‌ترین عاشیق‌های بومی منطقه در گذشته که هم شعر می‌سرود و هم لهجه‌ها (هاواهای) عاشیقی زیادی در کل منطقه به نام ایشان رواج داشت، می‌توان به عاشیق قربان قلعه‌ای از قلعه محمدآباد اشاره کرد.

وضعیت این هنر ارزشمند را در حال حاضر چگونه می‌بینید و در این رابطه چه سخنی با مردم و مسئولان دارید؟

در شهر میلاجرد افرادی وجود دارند که داستان‌های عاشیقی بسیاری نظیر شاه اسماعیل اصلی و کرم و اشعار شاعرانی چون خسته قاسم را می‌دانند. اما متأسفانه کسی وجود ندارد که از آن‌ها حمایت کند. در برهه‌ای که حمایت‌ها از این هنر به مراتب کمتر از امروز بود، من هم کمی دلسرد شدم تا اینکه اکنون مجدداً استقبال از این هنر رونق گرفته است و از سوی نهادهای دولتی نظیر صداوسیما از من برای ایفای هنر عاشیقی دعوت می‌شود. باین‌وجود هنوز هنر عاشیقی در کشور و در منطقه جایگاه واقعی خود را پیدا نکرده است و نیاز به تلاش‌ها و حمایت‌های بیشتر از سوی هنرمندان، مردم و مسئولان است.

گورجی و بالامد (داستان فولکلوریک محلی برچلو) محمد کمیجانی (جاوید راد)

تصویر نویسنده در کنار مادرش خانم
مریم (هاجر) کمیجانی

ورژن اول این داستان را در سال ۱۳۸۰ از مادرم خانم مریم (هاجر) کمیجانی شنیده، ثبت کرده و در وبلاگ فرهنگ کمیجان نیز آورده بودم. ایشان متولد سال ۱۳۱۷ در کمیجان بوده، بی‌سواد و ساکن کمیجان هستند. این نسخه در سال ۱۳۹۵ توسط آقای علیرضا صراف‌ی به ترکی برگردانده شد و در شماره ۸۳ نشریه ائل‌بیلیمی، ویژه‌نامه فولکلور استان‌های قم و مرکزی (۲) به چاپ رسیده است [۱]. اما در پاییز سال ۱۳۹۶ یک‌بار دیگر از مادرم آن را خواستار شدم و ایشان باوجود

گذشت ۱۵ سال از عمرش و کهنه‌ت سن، مجدداً داستان را نقل نموده برخی اشعار جدید هم به آن اضافه کرد و بخش ملاقات بالامد با پیرزن (قرری ننه) و پسرانش را هم اضافه نمود. این بار به نظر آمد که بهتر است بخش‌هایی از داستان را هم خودم در حد توان به شعر درآورم تا اگر کسی خواست آن را با چوگور روایت کند شعری برای خواندن هم داشته باشد. لذا چندین بیت شعر از خودم البته منطبق بر عین داستان به آن افزودم. اما چون نشریه ائل‌بیلیمی مقید به ارائه مطالب و اشعار فولکلوریک است، اشعار و سروده‌های خود را در این بخش نیاوردم. شایان‌ذکر است که به همت گروه فرهنگی - هنری «بیزیم بزچلو» در دی‌ماه سال ۱۳۹۶ داستان فولکلوریک حاضر با عنوان «گورجو قیزی و بالامد در ساز عاشیق‌های بزچلو» در فهرست میراث فرهنگی ناملموس ایران به ثبت رسید.

اجرای بخش‌هایی از داستان فولکلوریک «گورجی و بالامد» در مراسم ثبت آثار فرهنگی ناملموس در سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، دی‌ماه ۱۳۹۶. گروه موسیقی برچلو از چپ به راست: عاشیق درویش، غلامرضا گلابی نوازنده دایره، امید فلاح نوازنده چوگور و صمد شمشیری نوازنده بالابان.

شرح داستان:

یکی بود یکی نبود،
در زمان‌های قدیم مرد تاجر ثروتمندی بود که پسر ریزه میزه‌ای به نام بالامد (محمد کوچیکه) داشت که همیشه با دوستان و هم‌سن‌وسالانش بازی می‌کرد.
کار تاجر بسیار زیاد و سرش همیشه شلوغ بود و دائماً از این شهر به آن شهر می‌رفت و کالاهای بازرگانی خریدوفروش می‌کرد. یک روز که تاجر خودش را برای مسافرت آماده می‌کرد، پسرش به نزد او آمد و گفت:

- پدرجان از شما می‌خواهم که از این سفر چیزی برای من بخری تا من هم از تنهایی درآیم.

پدرش گفت:

- پسر، چه می‌خواهی؟ بالامد، هرچه می‌خواهی بگو تا برایت بخرم.

بالامد گفت:

- به هر شهر و دیاری که رفتی، باید برای من یک همدم بخری و بیاوری.
پدرش به او قول داد و به مسافرت رفت. اتفاقاً این بار سفر او بیش از دفعات قبل طول کشید. وقتی پس از چند ماه به دورترین شهر رسید، در کوچه چشمش به پسر کوچکی افتاد و فوراً

به یاد پسر خودش بالاممد افتاد و یادش آمد که به او قول داده است، برایش همدم ببرد. همان روز به بازار رفت و درخواست همدم نمود و پس از مدتی جستجو، بالاخره یک دختر زیبای گرجی را به او دادند و گفتند این هم همدمی که تو می‌خواهی برای پسر تبری. بازرگان آن دختر گرجی را خرید و یک زن هم از بستگان او که ندیمه‌اش بود به همراه آن دختر راه افتاد و همراه بازرگان به شهرشان آمد. خلاصه وقتی آن‌ها به همراه بازرگان به شهرشان رسیدند و وارد خانه شدند، بالاممد دوان‌دوان پیش پدرش آمد و گفت:

- پدر آیا آن قولی را که به من داده بودی عمل کردی؟ آیا برای من همدم خریدی؟ پدرش دختر گرجی را به او نشان داد و گفت:

- این همان همدمی است که برای تو آورده‌ام.

از آن روز دختر گرجی در کنار بالاممد بود و با او بازی می‌کرد. ولی دختر به هیچ کاری در خانه دست نمی‌زد و کاری به سیاه‌وسفید نداشت.

تمام کارهای دختر را بانوی همراهش انجام می‌داد و دخترک گرجی انتظار داشت که پس از مدتی با بالاممد زن و شوهر شوند. اما آن پسر که گویا هنوز به کمال عقلی نرسیده بود و عقلش به این چیزها نمی‌رسید، فقط در فکر بازی و گردش در کوچه و خیابان بود. مدت‌ها گذشت تا اینکه یک روز در همسایگی مرد بازرگان مجلس عروسی برگزار بود. از اهل خانه مرد بازرگان، دختر گرجی و همراهش را هم به مجلس عروسی دعوت کرده بودند. وقتی مجلس در قسمت زنانه گرم شد و دخترها و زن‌ها شروع به رقص و آواز کردند، از دختر گرجی هم درخواست کردند که در نوبت خودش برای اهل مجلس آواز بخواند و برقصد. دختر گرجی هم که مدت‌ها بود از این مجلس‌ها دور بود و قر توی کمرش یخ بسته بود، بلند شد و سازی را به دست گرفت و شروع به رقص و آواز نمود. او در میان آوازش این اشعار را می‌خواند:

قتر یلمیشدئ گورجوستانی ایگیدئ

من پرینی بو نادانا وئردیلر

تئزدن اولار دورار گئدر ائشیگه

آغ لاواشی دورغار^۱ توکر پیشیگه^۲

۱- دوغرار

۲- به نظر می‌رسد در اشعار این روایت از بالا ممد برخی مصراع‌ها از طرف راوی فراموش شده است، معهذا ثبت همین مصراع‌ها به عنوان سرنخی برای کشف و ثبت و تنظیم نهایی لازم است. (ه.ت.)

گون چالاندا دورار گئدر یازیا
آغ لاواشی دورغار وئرر تازیا
هئچ آیناماز^۱ منیم نازوم دوزومنان
گرک دورام گئدم شیخه قاضیا

رقص و آواز گرجی به قدری زیبا و دیدنی بود که به‌غیر از زن‌ها و دخترهای حاضر در عروسی و بیرون خانه، نوجوان‌ها و پسرها هم برای دیدن او از درودیوار بالا می‌رفتند و از هر سوراخ و سنبه‌ای سرک می‌کشیدند.

من گور جویم، گور جوستاندان گلمیشم
بالامده من ده همدم اولموشام
اوشاقدور آما همدمین بیلمیری
اوشاقدور هله امنیگین امیری

ایگیت دگیل قوجاغوندا یاتام من
نوغول دگیل اوشاخلارا ساتام من
جوان دگیل جوانلارا قاتام من
داوار دگیل آل قصابا ساتام من

در این میان یکی از کسانی که برای دیدن رقص و آواز او سرک می‌کشید و از سر و کول دیگران بالا می‌رفت، بالامد بود که از همه بیشتر حرص می‌زد. یک نفر از او پرسید، تو دیگه کجا می‌ری؟

بالامد گفت: می‌خواهم تماشا بکنم و ببینم کی داره می‌خونه و کی داره می‌رقصه؟
آن مرد با کف دو دستش بامبچه‌ای به سر بالامد زد و با طعنه گفت:
- بدبخت، دو ساله توی خونه‌تونه ندیدی؟! حالا تازه می‌خوای بفهمی، کی داره می‌خونه و کی داره می‌رقصه؟

بالامد ناراحت شد و به حالت قهر به خانه رفت و بهانه گرفت که دل‌درد دارد و خواهرش را به دنبال گرجی به مجلس عروسی فرستاد. اما گرجی پس از شنیدن این خبر گفت؛

شیرینم نوبات دگیلم

آجی یم شربت دگیلم

نه گیشنیزم نه مایانا

گلیب اورگ آرغئ^۱ سالا

و به درخواست بالاممد وقعی نگذاشت و به حرفش اهمیتی نداد و نیامد. وقتی عروسی تمام شد و دختر گرجی و ندیمه‌اش بانو به خانه برگشتند، دخترک به جای اینکه شاد و سرخوش بشود، حسابی دماغ و غمگین شده بود. او چون در عروسی در میان زنان و دختران آوازخوانده و رقصیده بود، به یاد دوستان و بستگانش افتاده و سخت دل‌تنگ شد و بعد از تمام شدن عروسی، گرجی تا دو روز چیزی نخورد و باکسی حرف نزد زمانی که بالاممد از او علت قهر و دل‌تنگی‌اش را پرسید، پاسخ داد: - تو اگر می‌خواهی راز دل‌تنگی مرا دریابی، باید یک اسب سرخ و یک اسب سفید با تمام اسباب و یراقشان برایم حاضر کنی. بالاممد از پدرش درخواست دو تا اسب کرد و او که پسرش را به‌قدر تمام دنیا دوست داشت، فوراً آن‌ها را برایش خرید. وقتی که بالاممد پیش همدمش آمد و به او گفت که اسب‌ها حاضر است، گرجی رو به او کرد و گفت:

من گورجویم قارغئ ساچلئ

سن ماممدئ گوزئ یاشلئ

سن آغلارای قان یاش توکئ

من گوله- گوله گندرم

- بالاممد تو هنوز دهانت بوی شیر می‌دهد و زود است که همدمی مثل من داشته باشی.

من تصمیم گرفته‌ام به همراه ندیمه‌ام به وطنم برگردم.

بالاممد با ناراحتی گفت:

- پس من چی؟ من همدم نداشته باشم؟

گر جی گفت:

- تو هم هر وقت دلت برای من تنگ شد و خواستی که همدم داشته باشی، خودت به تنهایی سوار اسب می شوی و به شهر من و به دنبال من می آیی. من تا دو سال به انتظارت می نشینم، اما اگر تا دو سال نیامدی، مجبورم به دنبال بخت خودم بروم. فردا صبح وقتی بالامد از خواب بیدار شد، گر جی و ندیمه اش سوار اسبها شده و رفته بودند.

دو روز از رفتن گر جی نگذشته بود که بالامد سرش به بازی با بچه های هم سن و سال خودش گرم شد و گر جی و ندیمه اش را از یاد برد. اما هر روز عصر که از بازی با بچه ها دست می کشید و به خانه برمی گشت، جای آن ها را در خانه خالی می دید و دل تنگ می شد. کم کم این دل تنگی بیشتر شد و پدرش وقتی دید که پسرش از بازی و بیرون رفتن و حتی از غذا خوردن افتاده است، علت را جویا شد و پس از مدتی پرس و جو فهمید که علت بی حوصلگی پسرش، دوری از همدمش است و به او پیشنهاد کرد که اسبی برایش بخرد تا با اسب سواری و گردش در دشت و صحرا از دل تنگی بیرون آید.

بالامد هم که در ذهنش حرف های گر جی را مرور می کرد، از این پیشنهاد پدرش استقبال کرد و با پدرش به بازار مال فروش ها رفتند و اسب کهر زیبایی با زین و یراق و ماهوت خوش رنگ خریدند.

از آن روز به بعد کار بالامد اسب سواری و تاختن به دنبال حیوانات وحشی بود. تا اینکه در اسب سواری کاملاً مهارت پیدا کرد.

بعد از چند روز او به پدرش مراجعه کرد و از او تیر و کمان و شمشیر خواست تا در روزهای سواری اگر توانست حیوانی شکار بکند. ولی او قصدش شکار حیوانات نبود، بلکه در سرش سودای گر جی را داشت و خودش را کم کم برای رفتن به دنبال او آماده می کرد.

روزها از پی هم می گذشت و بالامد در سواری و تیراندازی مهارت پیدا می کرد. تا اینکه می توانست در حال اسب تاختن، صد تیر از تیرکش بیرون آورده و بر کمان گذاشته و با دقت همه را پرتاب نموده و هر صد تا تیر را دقیقاً به هدف بزند.

پس از یک سال ورزش و تمرین مداوم، ضربات شمشیر بالامد به قدری محکم و سریع شده بود که چشم از دیدن حرکات دست او غافل می ماند و شمشیر او به هر درختی می خورد ساقه آن را از کمر به دو نیم می کرد.

وقتی که بالامد از بابت نیرو و توان جسمی خود را کامل یافت، به پیش پدرش رفت و مقصد و مقصودش را آشکار کرد و از پدرش اجازه خواست تا برای آوردن گرجی به گرجستان برود. پدرش وقتی او را مصمم دید، به اندازه کافی به او پول داد و تعدادی حواله هم به بازرگانان شهرهای بین راه نوشت و به پسرش داد و گفت در هر یک از این شهرها به پول احتیاج پیدا کردی به نزد بازرگانان و تجار برو و این حواله‌ها را بده و پول بگیر. بالامد از پدر خداحافظی کرد و به راه افتاد.

بالامد در راه به خانه قرری (پیرزن) رفت و از او خواست تا شب را در منزلش به صبح برساند. شب که فرارسید پسران پیرزن که هفت دیو شاخ‌دار آدم‌خوار بودند، بازآمدند و پسر بزرگش از مادر پرسید این جوان کیست که اینجا نشسته است؟ پیرزن گفت این فرزند برادرم است که امشب را به مهمانی آمده است. دیو گفت پس باید خوراکش به اندازه ما باشد. امشب سر شام او را امتحان می‌کنیم اگر موفق شد مثل همه غذا بخورد که هیچ، وگرنه او را هم مثل بقیه مهمان‌هایت می‌خورم.

قرری ننه (پیرزن) پذیرفت و برای شام هشت دیگ پلو پخت و آورد سر سفره. اما با این بهانه که من کنار بالامد می‌نشینم که او خجالت نکشد، جای خودش و بالامد را در یک گوشه کم‌نور اتاق قرارداد. هریک از دیوها دیگ پلوی خودش را کشید جلو و شروع به خوردن کرد و پیرزن هم از تاریکی اتاق استفاده کرد و چنان لقمه‌های بزرگی برمی‌داشت که هنوز بالامد سیر نشده غذای دیگ تمام شد و دیگ خالی را به سمت بچه‌هایش هل داد و گفت دیدید؟ این غذایش از شما هم زودتر تمام شد. آن شب راحت خوابیدند و فردا صبح بالامد به راه افتاد و رفت و رفت و رفت تا اینکه...

شش ماه تمام طول کشید تا بالامد به گرجستان رسید و با پرس‌وجو راهش را به‌سوی تفلیس شهر گرجی پیدا کرد. زمانی که بالامد به شهر گرجی رسید دو سال و دو روز از جدایی آن دو گذشته بود و در تمام این دو سال گرجی چشمش را به راه بالامد دوخته بود و درحالی‌که خواستگاران زیادی از دور و نزدیک داشت به همه آن‌ها جواب رد می‌داد. وقتی دو سال از آمدن گرجی و جدایی از بالامد می‌گذشت، یک روز ندیمه‌اش به او گفت:

- دختر جان تا کی می‌خواهی سفیدی چشمت را به انتظار آن پسرک قاپ‌باز سیاه کنی؟

- آیا منتظری موهایت هم مثل دندان‌هایت سفید شوند؟

- آن پسر هرگز نخواهد آمد و تو هم بیخود انتظار می‌کشی.
- دو روز دیگر که چند سال از سن تو بگذرد، دیگر کسی به خواستگاری‌ات نخواهد آمد.

- بهتر است بروم و یک کوزه بزرگ بخرم تا تو را ترشی بیندازم.
گرچی که از این‌همه انتظار و شنیدن طعنه جانش به لبش رسیده بود، با بغض گفت:
به جهنم، من دیگر منتظرش نخواهم ماند. من قول و قرارم با او دو سال بود و پریروز دو سال مقرر تمام شد. به هرکسی که خودتان صلاح می‌دانید جواب مثبت بدهید تا من با او ازدواج کنم. برای من فرقی نمی‌کند که چه کسی باشد.
ندیمه که از شنیدن این خبر خوشحال شده بود، فوراً پیک سریع‌السیری به کاخ حاکم که گرچی را برای پسرش خواستگاری کرده بود فرستاد و او را برای تجدید خواستگاری در جریان گذاشت.

مجالس خواستگاری و نامزدی و هدیه دادن و هدیه گرفتن اما خیلی زود گذشت. ولی اصلاً در ذهن گرچی نبود و او هنوز هم تمام حواسش متوجه همدم قدیمی‌اش بود و اصلاً در بند این نبود که در دور و اطرافش چه می‌گذرد؟

روزی ندیمه‌اش به او گفت که باید به حمام برود و خود را برای عروسی آماده کند. گرچی بی‌اختیار به حمام رفت و درحالی‌که مثل ابر بهار گریه می‌کرد، گیسوان بلندش را که تا قوزک پایش می‌رسید شستشو داد و پس از خشک کردن بدنش لباس عروسی‌اش را به تن کرد.
گرچی باوجودی که دو هفته از قول و قرارش با بالامد سپری شده بود، در دل آرزو می‌کرد که ای کاش این لباس سفید عروسی کفن سفیدی بود که برای مرگش پوشیده بود و درحالی‌که دائماً اشک می‌ریخت، چشم‌به‌راه داشت. اما در مقابل راهنمایی‌ها و طعنه‌های ندیمه‌اش چیزی نمی‌گفت و مقاومتی نمی‌کرد.

نزدیک غروب بود که از منزل داماد اسب آراسته‌ای را برای بردن عروس آوردند و تعداد زیادی از بستگان داماد به همراه عمو و دایی و عمه‌زاده‌های داماد، اسب سفید و خالی را برای عروس همراهی می‌کردند و با خودشان هدایایی برای خانواده عروس آورده بودند.
گرچی با نارضایتی و اکراه و اشک و آه بر اسب سفید سوار شد و همراه جوانان و بزرگان داماد به سمت خانه داماد به راه افتادند و وقتی‌که با شور و هلهله جوانان به مقابل کاخ پسر حاکم رسیدند، چشم گرچی به مرد کچل و شکم‌گنده‌ای افتاد که بر بالای بام همراه ساقدوش‌هایش به انتظار عروس و همراهان ایستاده بود.

از ندیمه‌اش پرسید: این آدم شکم‌گنده بالای اون بام کیه؟
ندیمه گفت: اون پسر حاکم و داماد است که منتظر و چشم‌به‌راه توست. تو خودت گفتی که برایت فرقی نمی‌کند چه کسی باشد، من هم دیدم خوشی و خوشبختی تو در اینه که زن پسر حاکم بشی.

گرجی با شنیدن این مطلب دیگر جلودار اشک چشمانش نبود و آشکارا در مقابل دیگران گریه می‌کرد ولی خوشبختانه شال (دوواخ) قرمزی که بر روی صورتش انداخته بودند، مانع از دیده شدن اشک‌هایش می‌شد.

هوای بهاری بعد از ظهر رو به غروب می‌رفت و اسب بالامد و سوار خسته به دروازه شهر رسید و در این لحظه بود که بالاخره بالامد به شهر تفلیس محل زندگی گرجی رسید و وقتی شلوغی شهر را دید از تماشاچیان و مردم علت شلوغی را پرسید و شنید که امروز روز عروسی پسر حاکم است و او با گرجی عروسی می‌کند و تا یک ساعت دیگر با آن عروس خوشبخت به حجله خواهد رفت.

با شنیدن این خبر خستگی و گرسنگی از تن سوارکار و اسب به دررفت و تاخت دیوانه‌واری را در شهر آغاز کردند.

بالامد زمانی به مقابل کاخ پسر حاکم رسید که عروس خانم با آیین‌های در جلوی خود بر بالای اسب در برابر دروازه کاخ ایستاده و داماد زشت‌رو و شکم‌گنده‌ای که پسر خان حاکم بود از بالای بام سیب می‌انداخت. او با اسب از کنار گرجی گذشت و زیرچشمی نگاهی به او انداخت و دید که گرجی در بالای اسب گریه می‌کند و مثل ابر بهاری اشک می‌ریزد.
بالامد فوراً اسب خود را به کنار دیوار کاخ رساند و بر روی اسب بلند شد و از دیوار بالا رفت و در یک چشم بر هم زدن خود را به بالای بام و کنار گوش پسر حاکم رساند و سر در گوش او گذاشت و گفت:

ای پسر حاکم، این عروس خانمی را که آورده‌ای نامزد من است.
پسر حاکم که از شنیدن این مطلب بسیار برافروخته و ناراحت شده بود، پرسید:
چطور ممکن است؟ تا حالا کسی از نامزد گرجی برای من حرفی نزده است.
بالامد گفت: من با او قراری داشتم که دو هفته قبل به سرآمد و علت بدقولی من هم گرفتار شدنم در بیابان‌های بین راه بود. او مال من است. من قبلاً کره‌اش را خورده‌ام و اینکه می‌بینی دوغ آن مشک است. اگر او را با رضا و رغبت به من واگذاری دوستی مرا خریده‌ای،

اما اگر مقاومت کنی، نه تنها به جایی نمی‌رسی و من او را با خودم می‌برم، بلکه به جای دوستی، دشمنی مرا هم برای خودت می‌خری.

پسر حاکم که به قدرت خودش مغرور بود فریاد زد:

چرا حرف بیخود می‌زنی؟ هم‌اکنون من تو را به جهنم می‌فرستم.

ضربت شمشیر بالامد چنان سریع و تند به کمر پسر حاکم خورد که از بالای بام بزییر افتاد و تا همراهان او به خود بجنبند، بالامد از بالای بام بر روی اسب خود پرید و به طرف اسب عروس خیز برداشت و او را نیز بر ترک خود سوار کرد و رو به خارج شهر تاخت آورد. تعقیب‌کنندگان هرگز نتوانستند حتی به گرد اسب او نیز برسند و آن دو به شهر خودشان آمدند و سال‌های سال در شادی و شادکامی زندگی کردند. آن‌ها به مقصد و مراد خودشان رسیدند، انشاءالله شما هم به مرادتان برسید.

پیدی‌ایشدی، مطلب مورادونا یئتیشدی. یعنی خورد و آشامید و به مطلب و مرادش رسید.

منابع و مآخذ

نشریه ائل‌بیلیمی، شماره ۸۳ آذرماه ۱۳۹۵، صص ۷۱ الی ۷۷.

در تنظیم این نوشتار از مطالب کتاب "فرهنگ عامه کمیجان" استفاده شده است. در تدوین آن کتاب از منابع متعدد و مقالات گوناگون بهره گرفته‌ام که ضمن قدردانی از نویسندگان، برای اطلاع از اسامی منابع و مآخذ، لطفاً به وبلاگ «فرهنگ کمیجان» www.komijanculture.persianblog.ir و یا کتاب «فرهنگ عامه کمیجان» مراجعه فرمایند.

لغات محلی، لهجه شناسی،
نام‌ها، جای‌نام‌ها و...

یئرل سؤزلر، دیالکتولوژی،
آدلار، توپونیملر و...

• بررسی فرایند تکرار در گویش ترکی فضل‌آباد بر پایه نظریه بهینگی.

طیبه قاسم‌خانی

• گیاهان منطقه برچلو. طیبه قاسم‌خانی

• اهمیت صخره‌ها در نام‌گذاری کودکان ایل برچلو. احسان قاسم‌خانی

• از توپونیم‌های برچلو. غلامرضا کمیجانی

• بورچالی دئییملری و یئرل سؤزلری. احسان قاسم‌خانی

بررسی فرایند تکرار در گویش ترکی فضل آباد بر پایه نظریه بهینگی طیبه قاسم‌خانی^۱

A Study of reduplication process in Fazl Abad Turkish dialect^۲

دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران

چکیده

در این پژوهش طبقه‌بندی جامعی از فرایند تکرار در گویش ترکی روستای فضل‌آباد ارائه شده است. فرایند تکرار به‌عنوان یکی از زیاترین فرایندهای واژه‌سازی، در گویش ترکی فضل‌آباد نیز از کاربرد فراوانی برخوردار است. تکرار در این گویش شامل تکرار ناقص و تکرار کامل است و تمامی مقوله‌ها شامل صفت، اسم، فعل و نام‌آواها را در برمی‌گیرد. در تکرار کامل، پایه‌واژه به‌طور کامل تکرار می‌شود و در تکرار ناقص، ابتدا بخشی از پایه‌واژه کپی می‌شود و با یکی از همخوان‌های مجموعه $\{p, m, s, r\}$ ترکیب می‌شود و سپس به‌عنوان وند دوگانی به ابتدا، میان و یا پایان واژه می‌چسبد و به تولید صورت واژگانی جدیدی

۱- طیبه قاسم‌خانی در سال ۱۳۵۸ متولد شد. پدر و مادر او هر دو اهل روستای فضل‌آباد شهرستان کمیجان هستند. ایشان فارغ‌التحصیل رشته مترجمی زبان انگلیسی از دانشگاه آزاد اراک و کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی از دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات تهران هستند. او به دلیل علاقه وافری که به زبان و فرهنگ زادگاه والدین خود داشته است، پایان‌نامه خود را به بررسی فرایند تکرار در گویش ترکی روستای فضل‌آباد برچلو اختصاص داده است.

2 Tayebah Ghasemkhani – n.ghasemkhani@yahoo. com

می‌انجامد. واژه‌ای که از طریق تکرار کامل و یا ناقص ساخته می‌شود دارای مفهومی تأکیدی است. در پژوهش حاضر فرایند تکرار بر اساس نظریه بهینگی ودل (۱۹۹۹) و اینکلاس و زول (۲۰۰۵) تجزیه و تحلیل می‌شود. کلیدواژه‌ها: فرایند تکرار، تکرار ناقص، تکرار کامل، دوگانی، تأکیدی، همخوان وندی، نظریه بهینگی، صورت بهینه.

۱- پیش‌زمینه و طرح مسئله

تنوع زبان‌ها و گویش‌های ایرانی و اشتراک و اختلاف آن‌ها با زبان فارسی، همواره مدنظر زبان‌شناسان داخل و خارج از کشور بوده است. بسیاری از زبان‌ها و گویش‌های ایرانی در عین خویشاوندی از هم متمایزند. این تمایز بر اساس قواعد خاص تحول هر زبان در ادوار مختلف و طبق شرایط خاص تاریخی قومی که به این زبان گفتگو می‌کردند به وجود آمده است. بررسی وجوه مشترک و تبیین تحولات خاص زبان‌های ایرانی در حوزه‌های مختلف آوایی، صرفی و نحوی، می‌تواند به رفع بسیاری از مسائل و ابهامات زبان‌شناسی کمک کند. به دلیل این‌که اکثر زبان‌ها و گویش‌های ایرانی درصدد تبدیل شدن به زبان‌ها و گویش‌های در معرض خطر هستند و روزانه گویش‌های مختلف پهناور ایران زمین به موازات حرکت و پیشرفت‌های علمی، اجتماعی و فرهنگی، دچار دگرگونی و تغییر می‌شوند. این مهم نگارنده را بر آن داشت تا به بررسی تنها بخش کوچکی از زبان مادری خود یعنی "ترکی" بپردازد تا سهم کوچکی در حمایت از پویایی این زبان کهن داشته باشد. در این تحقیق قصد داریم فرایند تکرار را، به عنوان یکی از زایاترین فرایندهای واژه‌سازی در گویش ترکی روستای فضل‌آباد، به طور جامع مورد بحث و بررسی قرار دهیم. تاکنون زبان‌شناسان غیر ایرانی نظیر: تانری (۱۹۹۰)، اینکلاس و زول (۱۹۹۴)، مکاری (۱۹۹۳)، واکس (۱۹۹۶)، ودل (۱۹۹۹)، آنانیان (۲۰۰۱)، سوفو (۲۰۰۲)، دیلون (۲۰۰۵)، ناداراجان (۲۰۰۷)، کیم (۲۰۰۹)، ریمی (۲۰۰۰) و کاتامبا (۲۰۰۹) و محققین ایرانی همچون سعادت تهرانی (۱۳۸۳)، غنی‌آبادی (۱۳۸۳)، حق‌شناس (۱۳۸۷)، ماهوتیان (۱۳۸۷)، افراشی (۱۳۸۸)، آثار ارزشمندی در این زمینه فرایند تکرار ارائه کرده‌اند. در این مختصر سعی بر آن است تا ضمن ارائه طبقه‌بندی کاملی از فرایند تکرار در گویش ترکی فضل‌آباد، این فرایند بر اساس نظریه بهینگی و بر پایه چارچوب نظری ودل (۱۹۹۹) و اینکلاس و زول (۲۰۰۵) ارزیابی شود.

زبان‌ها همواره در معرض تغییر و تحول قرار دارند. هیچ زبانی را نمی‌توان یافت که از تغییر و تحول مصون مانده باشد. گاهی این تغییرات بر اثر تعامل زبان‌ها با یکدیگر صورت می‌پذیرد و گاهی نیز به صورت خودجوش در متن آن زبان ایجاد می‌شود و گویشوران آن زبان را به سمت ساخت‌واژه‌های جدید سوق می‌دهد. ساختگرایان، صرف را زیرشاخه‌ای مجزا در زبان‌شناسی در نظر گرفته‌اند. با گسترده شدن مطالعات و بررسی‌های همه‌جانبه در خصوص صرف و توصیفی که زبان‌شناسان ادوار مختلف از واژه و تکواژ به عنوان عنصر سازنده آن ارائه کرده‌اند و طبق اصل زایا بودن زبان که یکی از مهم‌ترین مشخصه‌های آن است، تلاش‌های زبان‌شناسان به سمت بررسی فرایندهای دخیل در واژه‌سازی سوق یافت. برخی از فرایندهای واژه‌سازی نسبت به برخی دیگر فعال‌ترند و واژه‌های بیشتری را تولید می‌کنند. فرایندهای واژه‌سازی شامل اشتقاق^۱، ترکیب^۲ اشتقاق/ترکیب، قرض‌گیری^۳، ادغام^۴، سرواژه‌سازی^۵، کوتاه‌سازی^۶، تبدیل^۷، پس‌سازی^۸ و درنهایت تکرار^۹ است. تکرار یکی از پرکاربردترین فرایندهای واژه‌سازی است که تقریباً در اکثر زبان‌ها دیده می‌شود. کاربرد این فرایند به میزان زایا بودن آن زبان بستگی دارد. در حقیقت فرایند واژه‌سازی سازوکاری فعال است که به صورت تکرار شونده بر تعداد واژه‌های زبان می‌افزاید و برای رساندن مفاهیمی مانند جمع، تکرار، تداوم و یا شدت به کار می‌رود (کاتامبا، ۲۰۰۹: ۱۸).

جنسن^{۱۰} (۱۹۷۷) معتقد است ساخت وند دوگانی از دو طریق زیر امکان‌پذیر است:

گرایش تکرار به سمت چپ پایه‌واژه که در آن وند دوگانی به سمت چپ ریشه می‌چسبد. وی این نوع تکرار را به دو دسته CV- و CVC- تقسیم می‌کند.

گرایش تکرار به سمت راست پایه‌واژه که در آن وند دوگانی به سمت راست ریشه می‌چسبد. الگوی این نوع تکرار CV- و CVC- است به گونه‌ای که هجای آغازین پایه‌واژه به عنوان وند به سمت راست پایه‌واژه می‌چسبد.

- 1 derivation
- 2 compounding
- 3 borrowing
- 4 blending
- 5 acronym
- 6 clipping
- 7 conversion
- 8 back formation
- 9 reduplication
- 10 Jensen

در زبان ترکی این نوع از فرایند تکرار را تکرار "تأکیدی" نیز می‌نامند زیرا همراه با توصیف‌کننده‌هایی نظیر صفت‌ها و قیدها به کار می‌رود و مفهوم کامل بودن، پر بودن و شدت داشتن را می‌رساند و بر کیفیت صفت تأکید می‌کند (تانری، ۱۹۹۰: ۱۸).

تکرار ناقص در ترکی پرکاربردتر از تکرار کامل است. جدول‌های ۱ و ۲ نمونه‌هایی از تکرار کامل و ناقص را نشان می‌دهند.

جدول ۱: تکرار کامل

خروجی	ورودی
yenge yenge (کاملاً جدید)	yenge (جدید)

جدول ۲: تکرار ناقص

خروجی	ورودی
säm säre (زرد روشن)	säre (زرد)

۳-انواع تکرار در ترکی

فرایند تکرار در ترکی همانند سایر زبان‌ها از زایایی بیشتری نسبت به سایر فرایندهای واژه‌سازی برخوردار است. عواملی چند باعث متمایز شدن فرایند تکرار در ترکی نسبت به سایر زبان‌ها شده است تنوع در طبقه‌بندی آن است. این فرایند علاوه بر صفت، سایر مقوله‌ها را نیز در برمی‌گیرد.

سوفو (۲۰۰۵) فرایند تکرار را فرایند صرفی و اشتقاقی متداولی می‌داند که یا به شکل تکرار کامل است و یا بخشی از پایه‌واژه در آن تکرار می‌شود و سپس با در نظر گرفتن برخی محدودیت‌ها که در بخش‌های بعد به‌طور مفصل به آن‌ها خواهیم پرداخت از مجموعه {p,m,s,r} همخوانی به‌عنوان همخوان وندی انتخاب‌شده و به شکل پیشوند، پسوند و یا میانوند به پایه‌واژه می‌چسبد و دوگانی را می‌سازد. دوگانی وندی است که در میان، پیش و یا پس از پایه‌واژه قرار می‌گیرد. فرایند تکرار در گویش ترکی فضل‌آباد دارای مفهومی تأکیدی است. در جدول ۳ طبقه‌بندی کاملی از فرایند تکرار در گویش ترکی فضل‌آباد ارائه می‌شود.

جدول ۳: تقسیم‌بندی انواع تکرار در گویش ترکی فضل‌آباد

مثال	انواع تکرار		
qāp qārā (خیلی سیاه)	صفت تأکیدی رنگ واژه‌ای	تکرار صفتی	تکرار صفتی پیشوندی
tar tamis (خیلی تمیز)	صفت تأکیدی پیشوندی		
şülle mül (خیلی شل)	صفت تأکیدی پسوندی		
yekka (خیلی بزرگ) mekka	صفت طنزینی		
bark bark (کاملاً سفت)	تکرار کامل تأکیدی		
qöre qödûq (بر و بچه-ها)	تکرار اسمی با ترکیب حرف ربط همپایگی	تکرار اسمی	تکرار اسمی پیشوندی
âyûn öyûn (ادا اطوار)	تکرار اسمی کامل و تغییر در واکه دوگانی		
çam çamân (سرسبز)	تکرار اسمی ناقص با همخوان‌های وندی [tte] و [kke].[s .m]		
arvād mār vād (زن و زندگی)	اسم طنزینی		
bāş başina (سربه‌سر)	تکرار اسمی با ترکیب حروف اضافه		
digir digir (اشک زیاد)	تکرار اسمی کامل		
anik bäläse anik (توله‌سگ)	تکرار اسمی با مفهوم دشواری‌ها		
xarman xarman (مقدار زیاد)	تکرار کامل اسمی با مفهوم قید کمی	تکرار نام‌آوایی	تکرار نام‌آوایی پسوندی
ây amân amân (ای امان امان)	تکرار ندایی		
Jûv jûvûlli (جیک‌جیک می‌کند)	ترکیب تکرار نام‌آوایی و پسوندهای فعلی {ulli, illi}		
hûrûm hûrûm çaki (پارس می‌کند)	تکرار نام‌آوایی حاصل از تکرار کامل اسم به‌اضافه افعال سبک	تکرار فعلی	تکرار فعلی پسوندی
gedde ke gedde (رفت که رفت)	تکرار بی‌تفاوتی		

ادامه جدول ۳: تقسیم‌بندی انواع تکرار در گویش ترکی فضل‌آباد

انواع تکرار		مثال
تکرار قیدی پیشوندی	تکرار قیدی ناقص	Yúm yúxäre (خیلی بالا)
	تکرار قیدی کامل با مفهوم تأکیدی	äxsürä äxsürä (در حال عطسه)
	تکرار قیدی کامل و ترکیب آن با حرف اضافه [be]	(جابه‌جا) yer be yer)
	تکرار قیدی با مفهوم حالت	gúĵan gúĵ (به‌زور)

gedde gedde gedde (رفت رفت رفت)	این تکرار تمام مقوله‌ها را دربر می‌گیرد.	تکرار پسوندی	تکرار تأکیدی سه‌تایی
qäbö qäşöq (ظرف و ظروف)	این دو نوع از فرایند تکرار جنبه ترکیب دارند و در آن‌ها تنها هجای آغازین دو واژه مشابه است.	تکرار اسمی هم‌آوا	تکرار هم‌آوا
ätär ätmaz (چرت‌وپرت)		تکرار فعلی هم‌آوا	

فرایند تکرار در گویش ترکی فضل، فرایندی تأکیدی است. و علائمی نظیر تشدید (توالی دو همخوان مشابه)، تغییر جایگاه تکیه در دوگانی (جذب تکیه از پایه‌واژه به دوگانی)، تکرار کامل مقوله‌های صفتی، اسمی، فعلی و قیدی، تکرار ناقص و استفاده از وند تأکیدی، در بر گرفتن مفاهیم شدت بخش (خیلی، کاملاً و بسیار) بر میزان تأکید این فرایند می‌افزاید.

همان‌طور که در بخش مقدمه گفته شد در این پژوهش، فرایند تکرار ناقص و کامل درگویش ترکی فضل‌آباد بر پایه نظریه بهینگی تجزیه‌وتحلیل می‌شود. بنابراین ابتدا به بیان اصول بنیادین بهینگی خواهیم پرداخت و سپس تکرار ناقص و کامل و ناقص بر چارچوب نظریه فوق ارزیابی می‌شود.

نظریه بهینگی از دیدگاه ودل (۱۹۹۹)

طبق نظریه بهینگی، دستور جهانی باید تأثیر مجموعه‌ای از محدودیت‌های جهانی را بر روی زنجیره‌ای از همخوان‌ها تصدیق نماید تا بتوان با در نظر گرفتن محدودیت‌های فوق در انتخاب همخوان وندی و هم‌نشینی همخوان‌ها، گزینه‌ای را به‌عنوان گزینه بهینه انتخاب نمود. محدودیت‌های فوق به‌عنوان فیلتری محسوب می‌شوند که تنها گزینه بهینه از این فیلتر عبور می‌کند؛ زیرا محدودیت‌های کمتری را نقض کرده است و به همین دلیل بهینه شناخته شده است. این محدودیت‌ها به شکل تصادفی طبقه‌بندی نمی‌شوند؛ بلکه طبقه‌بندی آن‌ها بر مبنای اصول و قواعد دستور جهانی صورت می‌گیرد. نشان‌داری^۱ و وفاداری^۲ دو محدودیت بسیار مهم در نظریه بهینگی محسوب می‌شوند. این دو محدودیت از جهانی‌های زبان محسوب می‌شوند (ودل، ۱۹۹۹: ۱۲).

نشان‌داری دارای مفهومی زبان‌شناختی است که به کمک آن می‌توان کاربرد برخی صورت‌ها و مقوله‌های زبانی را بررسی کرد و سپس نقش برخی از محدودیت‌ها را در کاربرد آن‌ها توجیه کرد. اصولاً مقوله‌های بی‌نشان طبیعی‌تر و قاعده‌مندتر هستند. درحالی‌که مقوله‌های نشان‌دار استثنائی‌تر هستند و نیاز به آموزش بیشتری دارند. محدودیت وفاداری نیز یکی دیگر از محدودیت‌های مهم در زبان‌شناسی است. در فرایند تکرار این محدودیت در سطح اول بر پایه نظریه مطابقت، ابتدا تطابق بین صورت ورودی و خروجی را ارزیابی می‌کند و در سطحی بالاتر به بررسی شباهت بین صورت ورودی و خروجی می‌پردازد که مستلزم شباهت بین پایه‌واژه و دوگانی است (همان: ۱۲).

محدودیت‌های فوق دارای سلسله‌مراتب خاصی می‌باشند و زمانی که گزینه‌ای محدودیت‌های یک طبقه را نقض می‌کند؛ درنتیجه گزینه دیگر ارزیابی می‌شود تا درنهایت صورت بهینه مشخص شود.

ودل (۱۹۹۹) در طبقه‌بندی این محدودیت‌ها محدودیت شباهت بین پایه‌واژه و دوگانی را حاکم بر این محدودیت‌ها در نظر می‌گیرد. در جدول بهینگی صورت بهینه با علامت (✓) و رنگ خاکستری، صورتی که محدودیتی را نقض کرده است با علامت (*) و درنتیجه صورتی که محدودیت‌های بیشتری را نقض کرده است با علامت (!) و رنگ سفید نشان داده می‌شود. نظریه بهینگی رویکردی را برای زبان‌شناسان معرفی می‌کند که در آن به لحاظ

1 markedness

2 faithfulness

تجربی دو نظریه نشاننداری و بی‌نشانی باهم ترکیب می‌شوند. طبق این نظریه اگر که خروجی برخی از محدودیت‌ها را نقض کند؛ بنابراین صورت فوق نشاندار محسوب می‌شود (مکارتی، ۱۹۹۳: ۱۰).

نظریه بهینگی پیش‌بینی می‌کند که محدودیت نشاننداری بر اساس تعاملی که با محدودیت وفاداری برقرار می‌کند می‌تواند انواع متعددی از تغییرات ساختاری را ایجاد نماید و وی معتقد است که زبان‌ها علائمی را برای نشان دادن محدودیت‌های نقض شده ایجاد می‌کنند که به‌عنوان بخشی از اشتقاق دستوری‌شان محسوب می‌شود. محدودیت‌های موجود در نظریه بهینگی بر اساس مشخصه‌های خاص هر زبان طبقه‌بندی می‌شوند. محدودیت‌های تعیین‌شده از طریق دستور جهانی بسیاری از ابعاد نشان‌داری و بی‌نشانی را مشخص می‌کند. ترتیب این محدودیت‌ها به شکل تصادفی نیست. این محدودیت‌ها به ترتیب سلسله‌مراتب حاکم بر دیگری هستند. برخی از زبان‌ها تنها صورت بی‌نشان دارند ولی برخی دیگر از این زبان‌ها صورت‌های نشان‌دار و بی‌نشان را دربرمی‌گیرند. بهینگی با توجه به ابعاد مرتبط زبان‌شناسی محاسبه می‌شود و ابعاد متعدد نشان‌داری از طریق سلسله‌مراتب محدودیت‌ها تعیین می‌شود (ودل، ۱۹۹۹: ۴-۵). اینکلاس و زول (۲۰۰۵) معتقدند که نظریه بهینگی بر مبنای اصول قاعده‌مند شکل می‌گیرد. در بخش زیر به بررسی این اصول می‌پردازیم.

۴- اصول نظریه بهینگی

- اصول بهینگی از دیدگاه اینکلاس و زول (۲۰۰۵) به شرح زیر است:
۱. جهانی بودن: دستور جهانی مجموعه‌ای از محدودیت‌های جهانی را فراهم می‌کند که در تمامی دستور زبان‌ها دیده می‌شود.
 ۲. قابلیت نقض: محدودیت‌ها قابل نقض هستند؛ اما میزان این نقض ناچیز است.
 ۳. سلسله‌مراتب: محدودیت‌ها بر اساس مشخصه‌های خاص زبان‌ها رده‌بندی می‌شوند.
 ۴. قاعده کلی: محدودیت‌ها بر اساس مجموعه‌ای از قواعد کلی ارزیابی می‌شود تا کاندید بهینه و خوش‌ساخت بودن انتخاب شود.

1 universality
2 violability
3 ranking
4 inclusiveness

نکته قابل توجه این است که مشخصه جهانی بودن برای نظریه بهینگی بدون در نظر گرفتن اصول سلسله‌مراتب و قابلیت نقض بی‌معنی است؛ زیرا گرایش به تنوع بین زبانی در سیستم دستوری تمامی زبان‌ها دیده می‌شود. اینکلاس و زول (۲۰۰۵) معتقدند که دستور جهانی محدودیت‌های فوق را بر اساس اصول خاصی ارائه می‌دهد. در بخش زیر به بررسی این اصول خواهیم پرداخت.

۵-۱- اصول حاکم بر دستور جهانی از دیدگاه ودل (۱۹۹۹)

۱. مجموعه‌ای از محدودیت‌هایی که دستور زبان‌ها خارج از محیط آن‌ها شکل می‌گیرند.
۲. برای هر یک از ورودی‌های ممکن نقش تعریف نماید.
۳. نقشی که مجموعه‌ای از صورت‌ها را با توجه به سلسله‌مراتب محدودیت‌های موجود ارزیابی می‌کند.

زمانی که کاندیدهای ارائه‌شده محدودیت‌های موجود را نقض می‌نمایند، خروجی حاصله نشان‌دار خواهد بود و صورت نشان‌دار به‌هیچ‌وجه بهینه نخواهد بود زیرا از وضعیت دستوری برخوردار نیست. هدف اصلی نظریه بهینگی طبقه‌بندی محدودیت‌ها بر اساس اصول و قواعد خاص است و جدول محدودیت‌ها یکی از مهم‌ترین ابزار محاسباتی مفید به شمار می‌رود. طبقه‌بندی محدودیت‌ها در این جدول بر اساس سلسله‌مراتب صورت می‌گیرد. برای مثال ارائه محدودیت A قبل از محدودیت B نشان می‌دهد که محدودیت A حاکم بر محدودیت B می‌باشد. جدول ۴ نحوه طبقه‌بندی محدودیت‌ها را به‌وضوح نشان می‌دهد (مکارتی، ۱۹۹۳: ۱۲).

جدول ۴: طبقه‌بندی محدودیت‌ها در جدول بهینگی

Candidates	A	B
K-cand 1		*
K-cand 2	!*	

در بخش زیر به ترتیب به بررسی فرایند تکرار ناقص و کامل بر چارچوب نظریه بهینگی می‌پردازیم.

۶- بررسی فرایند تکرار ناقص بر پایه نظریه بهینگی

تکرار ناقص در گویش ترکی فضل آباد بسیار پرکاربردتر از تکرار کامل است. همان گونه که در بخش های پیشین گفته شد در تکرار ناقص، ابتدا بخشی از پایه واژه کپی می شود و با یکی از همخوان های مجموعه $\{p, m, s, r\}$ ترکیب می شود و سپس به عنوان وند دوگانی به ابتدا، میان و یا پایان واژه می چسبد و به تولید صورت واژگانی جدیدی می انجامد. اگرچه انتخاب همخوان وندی از مجموعه $\{p, m, s, r\}$ طبق الگوهای آوایی، هجایی و صرفی خاصی صورت می گیرد؛ اما با این وجود در انتخاب همخوان ها محدودیت هایی نیز وجود دارد. بنابراین صورت های تکراری بر اساس محدودیت های موجود در جدول بهینگی ارزیابی می شوند و در نهایت صورتی که محدودیت کمتری را نقض نماید بهینه است. در بخش زیر به بررسی محدودیت های انتخاب همخوان وندی در تکرار ناقص می پردازیم. این محدودیت ها مبنای جدول بهینگی را تشکیل می دهند.

۶-۱- محدودیت های انتخاب همخوان وندی

از دیدگاه ودل (۱۹۹۹) محدودیت های انتخاب همخوان وندی بر اساس اصول قاعده مند دستور جهانی به شکل سلسله مراتبی طبقه بندی می شوند. در بخش زیر به بررسی محدودیت های موجود در انتخاب همخوان وندی از دیدگاه اینکلاس و زول (۲۰۰۵) و ودل (۱۹۹۹) می پردازیم.

۶-۲- محدودیت های انتخاب همخوان وندی از دیدگاه ودل (۱۹۹۹)

محدودیت های انتخاب همخوان وندی از دیدگاه ودل به شرح ذیل است:

۱. مشخصه $[\alpha\text{coronal} - \text{coronal}]^*$: همخوان وندی در مشخصه $[-\alpha\text{coronal}]$ با دو همخوان اول پایه واژه هرگز مطابقت نمی کند. برای مثال در نمونه $d\alpha m \ d\alpha r$ (خیلی تنگ) نمی توان از همخوان وندی $[r]$ استفاده کرد به دلیل این که دومین همخوان پایه واژه $[r]$ است و از لحاظ مشخصه $[\text{coronal}]$ با همخوان وندی مطابقت دارد. در این صورت خروجی ایجاد شده نشان دار خواهد بود.

۲. مشخصه $[\alpha\text{continuent} - \text{continuent}]^*$: همخوان وندی در مشخصه $[\text{continuent}]$ با دو همخوان اول پایه واژه مطابقت نمی کند. برای مثال در نمونه pim

pis (خیلی زشت) نمی‌توان از همخوان وندی [s] استفاده کرد زیرا این همخوان با دومین همخوان پایه‌واژه از لحاظ مشخصه [continuant] مطابقت دارد. در این صورت خروجی ایجاد شده نشان‌دار خواهد بود.

۳. مشخصه [α nasal – nasal]: همخوان وندی در مشخصه [nasal] با دو همخوان اول پایه‌واژه مطابقت نمی‌کند. برای مثال در نمونه tar tamiz (خیلی تمیز) نمی‌توان از همخوان وندی [m] استفاده کرد زیرا دومین همخوان پایه‌واژه [m] از لحاظ مشخصه [nasal] با همخوان وندی [m] مطابقت دارد. در این صورت خروجی ایجاد شده نشان‌دار خواهد بود.

۴. مشخصه [α strident – strident]: همخوان وندی در مشخصه [strident] با اولین همخوان وندی پایه‌واژه مطابقت نمی‌کند. برای مثال در نمونه vatte veilän (وت ویلان) نمی‌توان از همخوان وندی [r] استفاده کرد زیرا این همخوان با اولین همخوان پایه‌واژه [v] از لحاظ مشخصه [strident] مطابقت دارد. در این صورت خروجی ایجاد شده نشان‌دار خواهد بود. در نمونه فوق از همخوان وندی [t] مشدد استفاده می‌شود، توضیحات مربوط به این فرایند در بخش‌های بعد ارائه خواهد شد.

۵. مشخصه [α voice – voice]: همخوان وندی در مشخصه [voice] با دومین همخوان پایه‌واژه مطابقت نمی‌کند. برای مثال در نمونه pim pis (خیلی زشت) نمی‌توان از همخوان وندی [s] استفاده کرد؛ زیرا این همخوان از لحاظ مشخصه [voice] با اولین دومین همخوان پایه‌واژه مطابقت دارد. در این صورت خروجی ایجاد شده نشان‌دار خواهد بود. بر این اساس الگوی محدودیت انتخاب همخوان وندی را می‌توان طبق فرمول زیر خلاصه کرد (دیلون، ۲۰۰۵: ۲).

$*Repeat \gg *sg \gg * \alpha Coronal - \alpha Coronal \gg * \alpha Continuant - \alpha Continuant$ $* \alpha Strident - \alpha Strident * \alpha Voice - \alpha Voice \gg * Nasal - \alpha Nasal$
--

فرمول ۱: محدودیت انتخاب همخوان وندی

ودل (۱۹۹۹) محدودیت‌های فوق را بر مبنای نظریه بهینگی بررسی کرد. از دیدگاه نظریه بهینگی (OT) شامل مجموعه‌ای از محدودیت‌های طبقه‌بندی شده می‌شود که این محدودیت‌ها مطابق نظر گرین برگ جزء جهانی‌های زبان‌ها است. مکاری و پرینس

(۱۹۹۳) تنها تفاوت زبان‌ها را در نحوه طبقه‌بندی این محدودیت‌ها می‌دانند. آن‌ها هدف از بررسی فرایند تکرار بر پایه نظریه بهینگی را بررسی دقیق مشخصه‌های دوگانی و پایه‌واژه می‌دانند و سعی دارند تا با در نظر گرفتن محدودیت‌های طبقه‌بندی‌شده، گزینه بهینه‌ای، که توسط گویشور استفاده می‌شود، را بیابند. نمونه‌ای از این فرایند در جدول ۵ نشان داده شده است.

→ **där dāp(m) där**

جدول ۵: محدودیت‌های انتخاب همخوان بر پایه نظریه بهینگی

محدودیت‌های انتخاب همخوان بر پایه نظریه بهینگی	صفت						
*αNasal - Nasal	*αVoice - Voice	*αStrident - Strident	*αContinuant - Continuant	*αCoronal - Coronal	*sg	*Repeat	dä-affix-där
**		*	**				☞ dä-m-där
				!			dä-s-där
**	*!	*	**				dä-p-där
**	*	*	**	**		*!	dä-r-där

با این وجود نمی‌توان تمامی صورت‌های تأکیدی که دارای همخوان‌های وندی [s] ، [m] و یا [p] هستند را نتیجه فرایند صرفی دانست زیرا برخی از آن‌ها واژگانی شده‌اند. برای مثال همخوان آغازین پایه‌واژه تعدادی از صورت‌های تأکیدی، که [p] را به عنوان همخوان وندی خود انتخاب می‌کنند، [k] است. تنها تعداد محدودی از پایه‌واژه‌هایی که با همخوان آغازین [k] آغاز می‌شوند می‌توانند همخوان [s] را به عنوان همخوان وندی انتخاب کنند. بر این اساس به صورت‌های تأکیدی فوق واژگانی شده می‌گویند. ودل (۱۹۹۹) معتقد است پایه‌واژه‌هایی با همخوان آغازین [b] برای ایجاد صورت‌های تأکیدی به همخوان وندی

پیش‌فرض [s] نیاز دارند. البته در برخی موارد نیز می‌توان از همخوان ون‌دی [m] استفاده کرد.

متغیرهای تأکیدی برخی از صفات در ترکی به لحاظ تاریخی از طریق پیشوند سازی هجای CVC به دست می‌آید که CV آغازین وند ساخته‌شده، مشابه CV آغازین پایه‌واژه است. این در حالی است که C پایانی وند دوگانی از مجموعه {p,s,m,r} گرفته می‌شود. فرایندهای اشتقاقی^۱ اغلب استفاده از عناصر واجی موجود در پایه‌واژه را امکان‌پذیر می‌سازد. در چنین فرایندی پایه‌واژه تکرار می‌شود و بخش تکرار شده به‌عنوان وند به پایه‌واژه می‌چسبد. بخش تکرار شده مذکور گاه کامل است و گاه ناقص که نوع آن بر اساس محدودیت‌های واجی و هموندی تعیین می‌شود (ودل ۱۹۹۹: ۹).

با بررسی‌های انجام‌شده در خصوص فرایند تکرار بر اساس نظریه بهینگی می‌توان گفت که CV آغازین پیشوندهای تأکیدی در ترکی از تکرار CV آغازین پایه‌واژه حاصل می‌شود. بر این اساس محدودیت‌های موجود در انتخاب وند دوگانی بر CV آغازین پایه‌واژه تأثیر می‌گذارد. منبع همخوان اضافه‌شده بین دوگانی و پایه‌واژه چندان آشکار نیست (ریمی، ۲۰۰۰: ۱۳). گروهی معتقدند که همخوان ون‌دی فوق به لحاظ واژگانی درج می‌شود. درحالی‌که تحقیقات دیگر حاکی از آن است که ارتباط آشکاری بین توزیع همخوان پیشوندی و عناصر واجی در پایه‌واژه وجود دارد. بیشتر تلاش‌های انجام‌گرفته جهت تبیین الگوی توزیع همخوان پیشوندی بر پایه اصل OCP^۲ متمرکز است. اصل مذکور نشان می‌دهد که انتخاب همخوان پایانی پیشوندی موجب می‌شود تا تشابه بین وند دوگانی و همخوان‌های پایه‌واژه را به حداقل برساند. هرچند بر میزان تشابه بین همخوان آغازین پایه‌واژه (C₁) و یا دومین همخوان پایه‌واژه (C₂) تأکید دارد (ودل، ۱۹۹۹: ۱۰).

اگرچه اصل فوق در ساخت صورت‌های تکراری از کاربرد بسیاری برخوردار است ولیکن استثنائاتی چند در این خصوص وجود دارد. برای مثال در نمونه böm böş، همخوان -m از لحاظ مشخصه [voice] با (C₁) یعنی همخوان (b) یکسان است. علاوه بر این مواردی نیز دیده می‌شود که کاربرد آن‌ها در میان گویشوران متفاوت است. برای مثال در مواردی نظیر şum şum انتخاب همخوان ون‌دی متفاوت است (لینا، ۲۰۰۷: ۳).

بنابراین می‌توان چنین گفت که علاوه بر تفاوت میان گویشوران و استثنائات موجود در الگوهای واجی، واژگانی کردن مستقل الگوهای تکرار ممکن است جدای از فرایندهای

1 derivational process

2 obligatory countour principle

واجبی نقش بسیار اساسی در تثبیت صورت‌های تأکیدی بین گویشوران داشته باشد. البته بیشتر این نمونه‌ها در فرهنگ لغت در مدخل جداگانه‌ای طبقه‌بندی می‌شوند. بر این اساس گویشور با کمال اطمینان یک، دو و یا سه همخوان را از میان همخوان‌های وندی موجود انتخاب می‌کند. گویشوران قاعده‌ها، الگوها و محدودیت‌های فوق را به‌طور ذاتی در ذهن دارند و از آن‌ها به‌طور ناخودآگاه استفاده می‌کنند و صورت‌های بی‌نشان می‌سازند. آن‌ها حتی صورت‌های نشان‌دار و بدساخت^۱ را از صورت‌های بی‌نشان و خوش ساخت تشخیص می‌دهند (ودل، ۲۰۰۰: ۵۵۰).

۶-۳- محدودیت‌های انتخاب همخوان وندی از دیدگاه اینکلاس و زول (۲۰۰۵)

اینکلاس و زول معتقدند که در انتخاب همخوان وندی محدودیت‌هایی وجود دارد و نمی‌توان این همخوان‌ها را به شکل تصادفی انتخاب کرد. انتخاب آن‌ها به برخی شرایط آوایی همخوان‌ها و واکه‌های پایه‌واژه بستگی دارد. وند تکرار، قالبی است که به پایه واژه می‌چسبد و درنهایت مجموعه‌ای از محدودیت‌های طبقه‌بندی‌شده در نظریه بهینگی، خروجی به‌دست‌آمده را کنترل می‌کند. در بخش زیر محدودیت‌های موجود بر فرایند ترکی در گویش ترکی فضل‌آباد مورد تجزیه و تحلیل دقیق قرار می‌گیرد.

محدودیت تشابه پایه‌واژه و عنصر دوگانی (IDENT-BR) نوعی از این محدودیت‌ها بوده که به شباهت بین پایه‌واژه و وند دوگانی تأکید دارد. گاهی اوقات محدودیت فوق را به شکل IDENT-IO نشان می‌دهند زیرا ورودی آن را پایه‌واژه و خروجی آن را وند دوگانی در نظر می‌گیرند. محدودیت دیگر خوش ساختی^۲ است و در صورتی که رعایت نشود نظریه مطابقت نقض می‌شود

محدودیت CiCi * نشان می‌دهد که همخوان وندی انتخاب‌شده نباید مشابه همخوان‌های پایه‌واژه باشد. محدودیت SHAREDPLACE * نشان می‌دهد که همخوان اول پایه‌واژه و همخوان وندی باید از لحاظ جایگاه، مشترک باشند. محدودیت REPEAT * با مجاورت همخوان‌های مشابه در پایه‌واژه و وند دوگانی نقض می‌شود. (هاتیس، ۲۰۰۲: ۲۲)

کاربرد محدودیت‌هایی که در بالا ذکر شد در تکرار ناقص مشهودتر از تکرار کامل است.

1 ill formed
2 wellformed

۶-۴- انتخاب همخوان‌های وندی زایا از میان صورت‌های موجود از طریق

گوشوران بومی

گاهی اساس انتخاب همخوان وندی از میان مجموعه همخوان‌های موجود به سلیقه گوشوران آن منطقه بستگی دارد. ودل (۱۹۹۹) آزمونی را مطرح کرد تا از طریق آن تعدادی از فراوانی همخوان‌های وندی مورد استفاده توسط گوشوران را تشخیص دهد. وی معتقد بود که گوشوران برای انتخاب این همخوان‌ها از شمّ زبانی خودشان کمک می‌گیرند. وی صفت‌هایی را به شکل کاملاً تصادفی به گوشوران ارائه می‌کرد. نکته قابل توجه این بود که با این که گوشوران برخی از صفت‌ها را برای اولین بار می‌شنیدند، با این وجود همخوان وندی صحیح را به طور ناخودآگاه تشخیص می‌دادند. گاهی نیز همخوان‌های وندی را استفاده می‌کردند که اصلاً به مجموعه همخوان‌های وندی تعیین شده تعلق نداشتند. ودل این نوع همخوان‌های جدید را همخوان‌های وندی ابداعی^۱ نامید. گروهی از گوشوران منطقه مورد بررسی در این پژوهش اساس انتخاب همخوان وندی را موارد ذیل می‌دانند:

الف- همخوانی که به بخش وندی می‌چسبد از میان مجموعه $\{p, m, s, r, r\}$ انتخاب می‌شود. تنها ۴ شکل اثبات شده در زبان ترکی وجود دارد که در آن‌ها $[r]$ به عنوان همخوان وندی در نظر گرفته می‌شود. در صورت‌های ابداعی، $[r]$ هرگز به کار نمی‌رود حتی در مواردی که دوگانی ساخته شده با همخوان وندی $[r]$ ، بهینه باشد. بر این اساس $[r]$ برای گوشوران به عنوان مجموعه احتمالی از همخوان‌های وندی محسوب نمی‌شود. این گوشوران معتقدند که نمی‌توان همانند صورت‌هایی که از همخوان‌های $\{m, s, p\}$ ساخته می‌شود، صورت‌های جدیدی با همخوان وندی $[r]$ ایجاد کرد. بنابراین فراوانی همخوان وندی $[r]$ کمتر از سایر همخوان‌های وندی است (فیلیپ، ۱۹۹۹: ۲۳).

ب- زمانی که C_1 دولبی باشد نمی‌توان از P استفاده کرد.

در صورتی که همخوان‌های بی‌واک از لحاظ جایگاه، مشترک باشند به ندرت می‌توانند با انسدادی‌های واکدار بیابند. وقتی انسدادی بی‌واک ناگهان به شکل انسدادی واکدار ادا شود صورت ایجاد شده نشان دار است. البته چنین توالی در گفتار روزمره دیده نمی‌شود. همچنین وقتی پایه‌واژه‌هایی با $C_1 = \{b, m\}$ آغاز شوند، تکرار تأکیدی ایجاد می‌شود و وند آغازین $[p]$ به تناوب جای خود را به همخوان‌های $\{m, s\}$ می‌دهد تا از این طریق شکل تأکیدی از تکواژ دوگانی ایجاد شود. محدودیت فوق را به شکل فرمول ۲ خلاصه می‌کنند:

*[-con,-voice ,αplace,][+voice, αplace]

فرمول ۲: تکواژ دوگانی تأکیدی

تأثیر فرمول ۲ در جدول ۶ نشان داده شده است.

جدول ۶: محدودیت استفاده از همخوان [p] در زمان دولبی بودن C1

محدودیت استفاده از همخوان [p] در زمان دولبی بودن C1		
	RED + {p,m,s} + /döle/	*SHAREDPLACE
a	döp döle	*!
 b	döm döle	
 c	döb döle	

گزینه (a) بهینه نیست زیرا همخوان آغازین پایه‌واژه [d] است و با انتخاب [p] به‌عنوان همخوان وندی اصل جایگاه مشترک^۱ نقض می‌شود و به دلیل این که گزینه‌های b و c انسدادی نیستند هر دو گزینه فوق بهینه می‌باشند هرچند بازهم اصل جایگاه مشترک نقض می‌شود. در حقیقت دو گزینه توسط گویشور انتخاب می‌شوند اگرچه در کاندید [b] همخوان وندی [m] در مشخصه‌های مکانی با کاندید [c] مشترک است.

ج- همخوانی که به وند می‌چسبد نباید با C1 و C2 پایه‌واژه یکسان باشد. زمانی که [p] قبل از [b] و [m] بیاید صورتی نشان‌دار خواهیم داشت و گزینه فوق در تکرار تأکیدی نیز نشان‌دار محسوب می‌شود. همچنین اولین عنصر تکرار تشدید^۲ خود را از طریق کشش نشان می‌دهد نه از طریق تمایز بافتی. اگر به دلیل تمایز مفهومی نتوانیم [p] را قبل از [m] و یا [b] بیاوریم در این صورت برای جلوگیری از تشدید اشتباه، تکرار تأکیدی ایجاد می‌شود. محدودیت حاکم بر تشدید در جدول ۷ نشان داده شده است.

1 shared place
2 gemination

جدول ۷: عدم تشابه همخوان وندی با C₁

عدم تشابه همخوان وندی با C ₁		
	RED+{p,m,s}+/veil'än /	*CiCi
a	V'appe veilän	*!
b	V'asse veilän	*!
 c	V'atte veilän	*

کاندیدهای (a) و (b) بهینه نیستند؛ زیرا در این دو حالت، همخوان وندی انتخاب شده مشابه همخوان پایه‌واژه است و دو همخوان مشابه در مجاورت یکدیگر قرار دارند. هرچند کاندید اصل CiCi* (توالی دو همخوان) را نقض می‌کند ولی به دلیل این که این مسئله باقاعده تشدید حل شده و همخوان [t] نیز جزء انسدادی‌های بی‌واک است در نتیجه این کاندید بهینه می‌باشد.

د- به استثنای موارد ۲ و ۳، [p] به [m] و یا [s] ترجیح داده می‌شود. در صورتی که C₂ پایه‌واژه {s,m,p} باشد همخوان انتخابی نباید در جایگاه پایانی وند دوگانی قرار گیرد. انتخاب یک همخوان می‌تواند کل مشخصه‌های واژگانی وند را تحت تأثیر قرار دهد (بیپ، ۱۹۹۸: ۲۲۰). اجتناب از تکرار پایه‌واژه در فرایند تکرار به عنوان تضاد بین تکواژها مطرح می‌شود. نمونه‌ای از این فرایند در جدول ۸ نشان داده شده است.

جدول ۸: عدم تشابه همخوان وندی با C₂

عدم تشابه همخوان وندی با C ₂		
	RED+{p,m,s}+/yämän/	*REPEAT
a	Yäm yämän	*!
 b	Yäs yämän	
 c	Yäp yämän	

کاندید (a) بهینه نیست؛ زیرا وند دوگانی [yäm] مشابه زنجیره آغازین پایه‌واژه [yämän] است. کاندیدهای (b) و (c) رشته‌های یکسانی را ایجاد نمی‌کنند و در نتیجه اصل REPEAT* را نقض نمی‌کنند. محدودیت فوق به شکل فرمول REPEAT* مطرح می‌شود. این قاعده با مجاورت رشته‌های مشابه در پایه‌واژه و وند دوگانی نقض می‌شود. کاربرد قاعده فوق در جدول ۷ نشان داده شده است. اگرچه همخوان پایه‌واژه و وند دوگانی به دلیل

مشترک بودن در مشخصه دولبی باهم مطابقت دارند ولی با این وجود بهترین گزینه کاندید (c) است.

۷- ارتباط متقابل محدودیت‌های *CiCi، *SHARED PLACE و *REPEAT در تکرار تأکیدی

بین تمامی محدودیت‌هایی که در بالا ذکر شد به نوعی ارتباط متقابل برقرار است به گونه‌ای که نقض هر یک از محدودیت‌ها موجب عدم بهینگی داده خواهد شد هر چند داده مذکور سایر محدودیت‌ها را نقض نکرده باشد. برای مثال، تکرار تأکیدی را نمی‌توان از صفاتی نظیر [mast] که در آن $C_1 = [m]$ و $C_2 = [s]$ بدون نقض محدودیت‌های ذکر شده ساخت. همخوان وندی [p] اصل SHARED PLACE، همخوان [m] اصل CiCi* و همخوان [s] نیز اصل REPEAT* را نقض می‌کنند. جدول ۹ اصل فوق را به وضوح بیان می‌کند.

جدول ۹: بررسی ارتباط متقابل محدودیت‌های انتخاب همخوان در تکرار تأکیدی

بررسی ارتباط متقابل محدودیت‌های *CiCi، *SHARED PLACE و *REPEAT در تکرار تأکیدی				
	RE+{p,m,s}+ /mast/	*REPEAT	*CiCi	*SHAREDPLACE
a	mas mast	*!		
b	mam mast		*!	
 c	map mast			*

کاندید (a) با اضافه شدن [s] به همخوان وندی، اصل REPEAT* را نقض می‌کند. درحالی‌که کاندید (b) با افزودن همخوان [m] که مشابه همخوان آغازین پایه‌واژه است اصل CiCi* را نقض می‌کند. اگرچه کاندید (c) نیز با اضافه شدن [p] قبل از همخوان لبی، واکدار آغازین پایه‌واژه، اصل SHAREDPLACE* را نقض می‌کند ولی دلیل قرار گرفتن CiCi* پیش از SHAREDPLACE* این است که بتوان پیش‌بینی کرد همخوان وندی بهتر است از توالی [...pm] برخوردار باشد تا این که دارای زنجیره [...] باشد. با توجه به توضیحات ارائه شده حتی اگر همخوان وندی [r] هیچ‌یک از محدودیت‌های فوق را نقض نکند باز هم نمی‌توان از آن در نمونه‌های فوق استفاده کرد. با توجه به این اصل، تمامی خروجی‌های

ایجادشده حاصل از انتخاب [r] به عنوان همخوان وندی، بی قاعده و نشان دار خواهند بود (سوکیم، ۲۰۰۹: ۲۶).

پژوهشگرانی که توزیع همخوان وندی را در صورت های تأکیدی بررسی می کنند معتقدند که [p] گزینه ای پر کاربرد است که در توزیع وندی صورت هایی که با همخوان و یا واکه آغاز می شوند و یا پایه واژه هایی که با همخوان [p] آغاز می شوند به کار می رود (دمیرکن، ۱۹۹۸: ۵). توزیع همخوان های وندی ابداعی در پایه واژه های که در آن ها C₁ به عنوان عضوی از مجموعه {p,m,b} نیست و C₂ نیز [p] نیست همواره به شکل [p] است به استثنای مواردی که با [t] آغاز می شود. در نتیجه [p] در ترکیب با REPEAT* وند تأکیدی ژرف ساختی ایجاد می کند. در حالی که [m] و [s] گزینه های مکملی هستند که کاربرد آن ها زمانی امکان پذیر است که [p] اصل SHAREDPLACE* و یا اصل REPEAT* را نقض نماید.

۸- بررسی فرایند تکرار کامل بر اساس نظریه بهینگی

اینکلاس (۱۹۹۴) محدودیت هایی را معرفی می کند که در مورد داده هایی با تکرار کامل صادق است. این محدودیت ها شامل برخی محدودیت های دستوری می شود که به شرح زیر است: (اینکلاس، ۱۹۹۴: ۲)

- الف. دوگانی هجای سبک^۱ می باشد. این محدودیت را با ($X=\mu\sigma$) نشان می دهند.
 - ب. دوگانی پسوندی است. (X-ALIGN*) در این نوع از محدودیت (X) پسوند را نشان می دهد.
 - ج. دوگانی کاملاً مشابه پایه واژه است. (MAX*) نشانه این محدودیت است.
- برای روشن تر شدن مطلب نمونه ای در جدول ۱۰ ارائه شده است. این داده بر اساس محدودیت های ذکر شده توسط اینکلاس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

جدول ۱۰: بررسی تکرار کامل تأکیدی بر اساس نظریه بهینگی

نظریه بهینگی				
	[RED]/X-yäste	$X=\mu\sigma$	X-ALIGN*	MAX*
a	yäst'e yäst'e		*!	
 b	yäst'e yäst'e			

در نمونه بالا کاندید (a) بهینه نیست؛ زیرا محدودیت X-ALIGN* را نقض می‌کند. کاندید (b) بهینه است؛ زیرا هیچ محدودیتی را نقض نمی‌کند.

۹- جمع‌بندی

نتایج و دستاوردهای حاصل از این پژوهش را می‌توان در بخش‌های زیر خلاصه نمود: نخست این‌که طبقه‌بندی جامع فرایند تکرار در گویش ترکی فضل‌آباد برای نخستین بار در این پژوهش مطرح شد.

دوم این‌که فرایند تکرار در گویش فوق دارای مفهومی تأکیدی است و علائمی نظیر تشدید (توالی دو همخوان مشابه)، تغییر جایگاه تکیه در دوگانی (جذب تکیه از پایه‌واژه به دوگانی)، تکرار کامل مقوله‌های صفتی، اسمی، فعلی و قیدی، تکرار ناقص و استفاده از وند تأکیدی، در برگرفتن مفاهیم شدت بخش (خیلی، کاملاً و بسیار) بر میزان تأکید این فرایند می‌افزاید.

سوم این‌که برای نخستین بار در این پژوهش، فرایند تکرار ناقص و کامل بر چارچوب نظریه بهینگی به‌طور جامع بررسی شد که به نتایج زیر منجر شد:

در تکرار ناقص، انتخاب همخوان وندی به شکل تصادفی نیست؛ بلکه همخوان وندی باید در جدول بهینگی بر اساس برخی محدودیت‌های طبقه‌بندی‌شده نظیر SHAREDPLACE*، VOICED*، CiCi*، REPEAT* ارزیابی شود. صورت انتخابی بهینه نامیده می‌شود. این محدودیت‌ها دارای سلسله‌مراتب هستند؛ به‌گونه‌ای که محدودیت بالاتر حاکم بر محدودیت‌های پایین‌تر است. در تکرار کامل نیز صورت تکراری بر اساس محدودیت‌های MAX*، $X=\mu\sigma$ ، X-ALIGN* ارزیابی می‌شود و درنهایت صورت بهینه انتخاب می‌شود.

- افراشی، آریتا (۱۳۸۸). *ساخت زبان فارسی*، تهران: انتشارات سمت.
- حق شناس، علی محمد (۱۳۸۷). *تاریخ زبان شناسی*، تهران: انتشارات سمت.
- کلباسی، ایران (۱۳۸۸). *فرهنگ توصیفی گونه های زبانی ایران*، تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- مشکوه الدینی، مهدی (۱۳۸۷). *دستور زبان فارسی*، تهران: انتشارات سمت.

Beard, R. (1998). "Derivation". In A. Spencer and A. M. Zwicky (eds.) *Handbook of Morphology*. Oxford: Blackwell. Pp. 44-65

Demircan, O. (1986). "Emphatic reduplication in Turkish", in H. E. Boeschoten and L. Th. Verhoeven, eds. *Studies on Modern Turkish: Proceedings of the 3rd Conference in Turkish Linguistics*. Tilburg University Press.

Dhillon, R. (2007). "Turkish emphatic reduplication: Balancing productive and lexicalized forms", *Graz Reduplication Conference 2007: Diachrony & Productivity University of Graz, Austria*.

Hatice, S. (2008). "Acquisition of Reduplication in Turkish", *Graz Reduplication Conference 2008: Reduplication, Graz: Graz university, Austaria*. Pp. 493-511.

Ghaniabadi, S. (2005). "M/p-echo reduplication in colloquial Persian: an OT analysis". *Generals Paper, University of Manitoba*.

Inkelas, S and Cheryl, Z. (2000). "Reduplication as Morphological Doubling". *Cambridge University Press. Cambridge, UK*.

Inkelas, S and Cheryl, Z. (2005). "Reduplication: Doubling in Morphology".

Cambridge University Press. Cambridge, UK.

Katamba, F. (2009). *Morphology*. London: St. Martin's press.

Kelepir, M. (2000). "To be or not to be faithful". In A. Göksele and C. Kerslake (Eds.), *Studies on Turkish and Turkic Languages, Harrassowitz Verlag*. 4: PP. 6-11.

Kim, Hyung-Soo. (2006). "Underlying bases for reduplicated and sound symbolic words in Korean: The so-called emphatic suffixation revisited". *Korean Journal of Linguistics* 31(2). The Linguistic Society of Korea. pp. 207-232.

Nelson, N. (2005). "Wrong side reduplication is epiphenomenal: Evidence from Yoruba". In *Studies on Reduplication*, ed. by Bernhard Hurch and Veronika Mattes, Mouton. 5: pp. 12-17.

Marantz, A. (1982). "Re Reduplication". *Linguistic Inquiry*. 13: PP. 435-482.

McCarthy, J. (1995). "The emergence of unmarked optimality in prosodic morphology". In J. Beckman, L. Walsh Dickey and S. Urbanczyk, eds. *Papers in Optimality Theory*. GLSA, UMass Amherst. PP. 1-43.

Odden, D. (1984). "Stem tone assignment in Shona". In G. N. Clements & J. Goldsmith, (eds). *Autosegmental Studies in Bantu Tone*. Dordrecht: Foris. pp. 255-280.

Parker, S. G. and D. Weber (1996). "Glottalized and aspirated stops in Cuzco Quechua". *International Journal of American Linguistics*. 62: PP. 70-85.

Prince, A. and B. Tesar (1999). "Learning phonotactic distributions (technical report rucss-tr-54)". Technical report. Rutgers Center for Cognitive Science, Rutgers University. PP. 86-94.

Pylkkänen, L. (1999). "On base- reduplicant identity". In *Proceedings of the 18th West Coast Conference on Formal Linguistics*. PP. 448-461.

Saffran, J. R. , E. L. Newport, and R. N. Aslin (1996). "Word segmentation: The role of distributional cues". *Journal of Memory and Language*:35:PP. 606-621.

Radjip, D. (2009). "Turkish Emphatic Reduplication: Balancing Productive and Lexicalized Forms" Yale University. Vol 3: pp. 3-20.

Raimy, E. (2000). "The Phonology and morphology of Reduplication". Berlin. pp. 201.

Sa'adat-Tehrani, N. (2003). "The 'Indifference-ke Construction' in Modern

Conversational Persian". *Linguistica Atlantica*. Vol 24: pp. 43-69.

Spaelti, P. (1997). "Dimensions of Variation in Multi-Pattern Reduplication". Doctoral Dissertation.

Steriade, D. (1988). "Reduplication and syllable transfer in Sanskrit. Phonology" *University of Massachusetts Occasional Papers*. 18: PP. 249-384.

Svantesson, J.-O (1995). "Cyclic syllabification in Mongolian". *Natural Language and Linguistic Theory*. 13: pp. 755-766.

Taneri, M. (1990). "A Type of Reduplication in Turkish". Kansas Working Papers in Linguistics. 15: pp. 45-53..

Urbanczyk, S. (1999). "Double reduplications in parallel". In Kager, R. , van der Hulst, H. , and Zonneveld, W. (eds), *The Prosody Morphology Interface*. pp. 390–428. Cambridge University Press.

Walsh, L. (1992). "Tone in reduplication". CLS. 28: pp. 543-553.

Wedel, A. (1999). "Turkish emphatic reduplication". Linguistics Research Center. Phonology at Santa Cruz.

Wedel, A (2000). "Perceptual distinctiveness in Turkish emphatic reduplication". In R. Billerey and B. D. Lillehaugen (Eds.), *WC CFL 19: Proceedings of the 19th West Coast Conference on Formal Linguistics*. Cascadilla Press. Somerville. pp. 546–559.

Yip, M. (1998). "Identity avoidance in phonology and morphology". In S. LaPointe, D. Brentari, & P. Farrell (eds.) *Morphology and Its Relation to Phonology and Syntax*. Stanford, CA: CSLI Publications. 216-246.

Yip, M. (1988). "Template morphology and the direction of association ". *Natural Language & Linguistic Theory*. Stanford: CSLI Publications. 6: pp. 293-311.

Zhang, J. (2002). "The Effects of Duration & Sonority on Contour Tone Distribution: A Typological Survey and Formal Analysis". New York: Routledge. PP. 145-152.

گیاهان منطقه برچلو طیبه قاسم‌خانی

مرحوم حجت‌الاسلام شیخ
رضا ضیغمی

شاید یکی از مهم‌ترین دلایلی که منجر شد به جمع‌آوری اسامی ترکی گیاهان منطقه اقدام کنم، تبحر و علاقه مادرم خانم مریم قاسم‌خانی در شناسایی گیاهان دارویی و خوراکی منطقه بوده است که ایشان هم این هنر را از مادرشان خانم ربابه ضیغمی آموخته بودند. در همین راستا خانم ضیغمی وارث اطلاعات ارزشمند پدرشان مرحوم حجت‌الاسلام شیخ رضا ضیغمی بودند که در حیطه طب سنتی کمیجان زبانزد بوده‌اند. لذا به‌نوعی جمع‌آوری فهرست گیاهان پیش رو را به‌منزله وظیفه و تعهدی برای خود می‌پنداشتم.

جمع‌آوری و سپس بررسی نام گیاهان منطقه، حاوی نکات ارزشمندی بود که به‌مرور نقل خواهیم کرد. زندگی آمیخته با طبیعت ترکان برچلو، به‌خوبی در نام‌گذاری گیاهان خودرو توسط ایشان قابل‌درک است. در نام‌گذاری بسیاری از گیاهان از فرآیند تشبیه استفاده شده است. به‌گونه‌ای به دلیل مشابَهت گل، برگ و یا میوه یک گیاه به بخشی از بدن یک جانور، نام آن گیاه را به نام آن جانور مسمی نموده‌اند. برای مثال می‌توان به گیاه قازیاغی اشاره نمود که به دلیل مشابَهت فرم برگ‌های این گیاه به پای غاز، آن را قاز یاغی یا قاز آیاغی به معنای پای غاز نام‌گذاری نموده‌اند. این خود از دقت بالای مردم منطقه به طبیعت پیرامونشان اعم از گیاه و جانور بوده است. همچنین در حالتی که یک گیاه سمی بوده و یا مصرف خوراکی و دارویی نداشته است، به آن پیشوند دلی یا جین به معنای دیوانه و جن داده‌اند.

قابل ذکر است که بسیاری از توپونیم‌های منطقه تنها به علت این که مکان موردنظر رویشگاه یک گیاه خاص است، از سوی بومیان انتخاب شده‌اند. از این دست توپونیم‌ها می‌توان به سوپورگه‌لیک (محل رویش جارو)، یانناخلوق (محل رویش خارشتر)، ورکلیک (محل رویش رز ایرانی) و بیانئی (محل رویش شیرین بیان) اشاره نمود. علاوه بر این، می‌توان به نام روستاهایی چون اییده آغاج در منطقه برچلو، قاتار آغاج در نزدیکی ساروق و بویاقچی در استان همدان اشاره نمود.

آمیختگی فرهنگ مردم برچلو با طبیعت به گونه‌ای است که استفاده از نام گیاهان به کرات در ضرب‌المثل‌ها، بایاتی‌ها و سایر نموده‌های فرهنگی و شفاهی مردم این منطقه قابل مشاهده است. به عنوان مثال به ضرب‌المثل و بیاتی‌های زیر دقت کنید:

ضرب‌المثل:

چوپانیی کی نمه‌دی؟ یا مورچالوخ‌دی یا تولی‌کچل.

بایاتی:

اندیم گلدیم جاجیق‌دان

یول سالدوم یونجالیق‌دان

آغزیم دیلیم یاناردئی

بیر سؤز دیدیم آجیق‌دان

تپیه باشی بیتیراق

اوتاق سالاک اوتوراک

بیرین سن دی، بیرین من

بلکه درددن قور تولاک

در پایان عرایض این بخش بر خود لازم می‌دانم که از آقای دکتر جعفر پورجبار به دلیل راهنمایی‌های ارزشمندشان برای تکمیل این لیست، نهایت قدردانی را به عمل بیاورم. اگرچه می‌دانم با تکمیل مطالعات بر تعداد گیاهان معرفی شده در این لیست اضافه خواهد شد، یقیناً این مطالعه می‌تواند شروعی برای پژوهش سایر محققین باشد.

۱. آت قویروغی (at qyruğ): شال دم
۲. آججی بیان (acce bəyan) = تلخه (təlxə)
۳. آرپا (arpa): جو
۴. آرمود (armud): گلابی
۵. آغ اوزوم (ağ üzüm): نوعی انگور که برای پخت شیره مناسب است.
۶. آغ قویروق (ağ quyruq): نوعی گون
۷. آلما (alma): سیب
۸. آجل (əcəl): بوته وخاری که به مصرف سوخت می‌رسیده است (خس و خاشاک)
۹. ارجین (ərcin): بادام کوهی
۱۰. اریگ آغاجی (ərig ağac):
۱۱. ازگه (əzgə): شاخه درخت
۱۲. استوقودوس (ostoqodus): اسطخدوس
۱۳. اششک کنگری (əşşək kəngəre):
۱۴. اششک یونجاسی (əşşək yoncase): یونجه زرد
۱۵. امن کومجه^۱ (əmən küməcə) =
- حمام کومجه (hamam küməcə) =
- حامامچیا کؤمک چیخن (hamamçıya kömək çixən): پنیرک
۱۶. انیک گولی (ənik güle): گل لاله عباسی
۱۷. اوت (ot): علف
۱۸. اوت اجل (ot əcəl): بوته وخاری که به مصرف سوخت می‌رسیده است.
۱۹. اولقون^۲ (olqun): درختچه‌ای از تیره گز
۲۰. اوزللیک (üzəllik): اسفند
۲۱. اوزوک گولی (üzük güle): گل بابونه
۲۲. اوزو کوللی (üzü külle): نوعی انگور
۲۳. اوشدول آغاجی (uşdul ağac): درخت زبان گنجشک
۲۴. اوشقون (uşqun): ریواس
۲۵. ایت اوزللیگی (it üzəllige): گیاهی شبیه اسفند
۲۶. ایت بورنی (it burne): نسترن وحشی
۲۷. ایت گولی (it güle): همان ایت بورنی است. نسترن وحشی
۲۸. اییده آغاجی (iydə ağac): درخت سنجد
۲۹. ایلان چیچگی^۳ (ilan çiçəge): بومادران
۳۰. ایمام اؤلدورن^۴ (imam öldürən): نوعی انگور
۳۱. اینگ امجگی (inəg əmcəge): نوعی انگور
۳۲. بارا بوغدا (bara buğda): گندمی که در فصل بهار کاشته شده باشد.

۴- نوعی انگور سبز، که خال ریزی به اندازه‌ی نوک سوزن در انتهای حبه‌ی آن دیده می‌شود. در باور عامه این خال اثر نوک سوزنی است هارون الرشید با آن این نوع انگور را زهر آلوده کرده و به وسیله آن امام رضا (ع) را به شهادت رسانده است.

۱- در برخی روستاها به صورت امن کومنچی تلفظ می‌شود.

۲- یولقون: (yolqun)

۳- بویما درن

۳۳. بارهنگ (barhəng)
۳۴. باششاق (başşaq): خوشه‌ی گندم که هنگام درو به زمین می‌ریزد
۳۵. بالنگی (balənge)
۳۶. بوداق^۱ (budaq): شاخه
۳۷. بورغار^۲ تیکانی (burğar tikane): خوشاریزه
۳۸. بوغدا (buğda): گندم
۳۹. بولاق اوتی (bulaq ote): پونه وحشی، علف چشمه
۴۰. بوی^۳ (boy): شنبلیله
۴۱. بویاخ (boyax): روناس
۴۲. بیتیراق (bitirəq): توق
۴۳. پامموق (pammuq): پنبه
۴۴. پاییز قوشی (payiz quşe) = یئل آپاران (yel aparan) = یئل قووان (yel qovan) قاصدک
۴۵. پوینا (puyna): پونه
۴۶. پیشیگ اوتی (pişig ote): سنبل الطیب
۴۷. پیشیک دیرناغی (pişik dirnağə): کیسه کشیش
۴۸. تار (tar)
۴۹. تره توزه (tərə tüzə): شاهی
۵۰. تگه سققلی (təgə səqqəle): گیاهی از خانواده شنگ که برگ‌های کنگره‌ای و به شکل ریش بز نر است.
۵۱. تولی کچل (tolə kəçəl)
۵۲. تولا (tula) / توله (tülə): نهال
۵۳. تولوق تیکانی (tuluq tikane): نوع بوته که برای خوش طعم کردن دوغ داخل مشک می‌انداخت.
۵۴. توكلیجه (tüklicə): کرک روباه، کرک خرگوش، چای کوهی
۵۵. تولکی قویروغی (tülke): دم روباهی، جو وحشی
۵۶. تیکان (tikan): خار
۵۷. جاجیق (cacıq): زنیان
۵۸. جین گؤبلیگی (cin göbələge): قارچ سمی
۵۹. چاخمور تیکانی (çaxmur tikane): خاری که برگ‌های پهنی شبیه کنگر دارد.
۶۰. چاناخ سیننیرن (çanax sinnirən) = چؤلْمک چاتلادان (çölmək çatladan) = چاناخ گولی^۴ (çanax güle): شقایق
۶۱. چایور (çayur): مرغ، بید گیاه

۳- واژه بوی به معنای شنبلیله، واژه ترکی بسیار قدیمی است که در کتاب «دیوان لغات الترک» محمود کاشغری نیز آمده است.

۴- به دلیل آن که تصویر این گل را بر کاسه‌های سفالی (چاناخ) نقش می‌کردند، این نام بر روی این گل گذاشته شده است.

۱- اگرچه واژه بوداق در گویش روزمره منطقه به‌ندرت به کار می‌رود و شاید اصلاً به کار نمی‌رود، این واژه در ضرب‌المثل‌ها و اشعار فولکلوریک منطقه به‌جامانده است. به‌عنوان‌مثال: «ریشه‌سئی اولماسا بوداغی بار وئرمز» و یا «قوی دیسینلر شاه بوداغیی باغی وار»

۲- به‌صورت بورغا تیکانی هم تلفظ می‌شود.

۶۲. چیچک (çiçək): شکوفه
 ۶۳. چیلککئی (çiləkke): شاخه‌های خشکیده
 شده کوچک که بر روی زمین ریخته
 ۶۴. خاکشیر
 ۶۵. خرچنبر (xərçənbər): ثعلب، تیره
 ارکیده
 ۶۶. خرمن اوتئی (xərmən ote): هفت بند
 ۶۷. خوروز تاجی (xoruz tace): تاج خروسی
 ۶۸. خوروز دومموگئی^۱ (xoruz
 dömmüğe)
 ۶۹. خولفا (xolfa): خرفه
 ۷۰. خیرچه (xirçə): خربزه کال
 ۷۱. خئیری گولی (xeyri güle): گل ختمی
 ۷۲. حسرت گولی (həsət güle): گل حسرت
 ۷۳. داری (dare): ارزن
 ۷۴. داغ سوغانی (dağ soğane): پیاز کوهی
 ۷۵. داغ لاله‌سی (dağ laləse): لاله‌ای با
 گلبرگ‌های زرد رنگ کوچکتر از لاله سرخ
 که اوایل بهار در دامنه‌های کوه‌ها می‌روید
 ۷۶. داغ مرزه‌سی (dağ mərzəse): مرزه
 کوهی
 ۷۷. دلی پوینا (dəle puyna) = اششک
 پویناسی (əşşək puynase)
 ۷۸. دلی گۆبَلَک (dəle göbələk): قارچ
 سمی
۷۹. دلی یونجا (dəle yonca)
 ۸۰. دوه چۆکوردن (dəvə çökürdən):
 نوعی خار که در باور عامه اگر در پای شتر فرو
 رود، شتر فرو می‌غلطد و بر زمین می‌خورد.
 ۸۱. دوه دوبانی (dəvə dobane): گوش
 خرگوش، زیره هرز زراعی
 ۸۲. دولاشخان^۲ (dolaşxan)
 ۸۳. دولاشخان گولی^۳ (dolaşxan güle)
 = شئیپور گولی (şeypur güle): پیچک
 ۸۴. دووشان آلماسی (dovşan almase):
 شیرخشت، چالگو
 ۸۵. زنجفیل (zəncəfil): زنجبیل
 ۸۶. ساری تیکان (sare tikan): خار زرد،
 گلرنگ وحشی
 ۸۷. ساری گول (sare gül): نسترن مطهر
 ۸۸. سامان (saman): کاه
 ۸۹. سریمساق (sərimsaq): سیر
 ۹۰. سوپورگه (süpürgə): جارو صحرایی
 ۹۱. سوتلیگن (sütligən): فریون
 ۹۲. سوغان (soğan): پیاز
 ۹۳. سؤگود آغاجی (sögüd ağace):
 درخت بید
 ۹۴. سیچان آرباسی (siçan arpase)
 ۹۵. سیغیر دیلی (siğır dile): گاوزبان

۳- سارماشیق

۱- دومموک = دیمدیک.
 ۲- گیاهی خودرو که در تهیه آش از آن استفاده
 می‌شود.

۹۶. سیغیر قویروغی (sığır quyruğı): ۱۱۴. قمیش (qəmiş): نی
- گل ماهور، خرگوشک
۹۷. شاختاخ (şaxşax): نوعی انگور
۹۸. شادانا (şadana): شاهدانه
۹۹. شاماما (şamama): دستیوبو
۱۰۰. شبدر (şəbdər)
۱۰۱. شتره (şətarə): شاه تره
۱۰۲. شور تیکان (şor tikan)
۱۰۳. شیرین بیان (şirin bəyan)
۱۰۴. غونچا (qonça): غنچه
۱۰۵. قار چیچگی (qarçığe)
۱۰۶. قارا آغاجی (qara ağace): درخت نارون
۱۰۷. قارا کوررا (qara kurra)
۱۰۸. قارا دوممول (qara dommül): نوعی انگور
۱۰۹. قارپوز (qarpuz): هندوانه
۱۱۰. قارغا داششاغی (qarğa daşşağı): کلاغ
۱۱۱. قارغی (qarğı)
۱۱۲. قازیاغی (qazyage)
۱۱۳. قمیچچی (qəmişçe)
۱۱۴. قمیش (qəmiş): نی
۱۱۵. قوجا باشی^۱ (qoca baş): شکر تیغال
۱۱۶. قوخاغان (qoxağan): ازمک
۱۱۷. قوز آغاجی (qoz ağace): درخت گردو
۱۱۸. قوزئی قولاغی (quze qulağı): گاو زبان بدل
۱۱۹. قوش اوزومه (quş üzüme): تاجریزی
۱۲۰. قیزیل گول (qızıl gül): گل سرخ
۱۲۱. قیزیل یونجا (qızıl yonca)
۱۲۲. قیننیرغه^۲ (qinnirqə): سازو
۱۲۳. قیق / قیاق^۳ (qəyəq): جو موشی، نوعی چمن وحشی که بر لب رودها می‌روید
۱۲۴. قیلان قووی (qillan qove)
۱۲۵. کاسنی (kasne): کاسنی
۱۲۶. کرچنگ^۴ (kərçəng): کرچک
۱۲۷. کـرـرم (kərrəm): نوعی انگور دیررس سفت گوشتی که بیشتر به مصرف پخت شیر می‌رسد
۱۲۸. ککلیک اوتی (kəklik ote): آویشن
۱۲۹. کلک^۵ (kələk): خربزه
۱۳۰. کنگر (kəngər)

۱- در آذربایجان این گیاه را با عنوان توپوز تیکان یا گیاه «گوز مانند» می‌شناسند که این نام برگرفته از شکل ظاهری این گیاه است. در برچلو به آن قوجا باشی می‌گویند که قسمت اول نام این گیاه یعنی قوجا به معنای بزرگ است که باز هم به شکل این گیاه که داری یک سر بزرگ است اشاره می‌کند.

۲- قیندیرغا

۳- قان قورودان

۴- این واژه از جمله واژگانی است که در منطقه برچلو در آن نون غنه حفظ شده.

۵- قاوون

۱۳۱. کَوَر (kəvər): تره
 ۱۳۲. کونجود (küncüd): کنجد
 ۱۳۳. گنچچی گونی (geççe gəvəne)
 ۱۳۴. گاوآلی (gavale): آلی بنفش
 ۱۳۵. گۆبَلک (göbələk): قارچ
 ۱۳۶. گۆگ اوزوم (gög üzüm): نوعی
 انگور مناسب برای پخت شیر
 ۱۳۷. گلین بارماغی (gəlin parmağ):
 انگشت عروس
 ۱۳۸. گول (gül): گل
 ۱۳۹. گوله باخان (gülə baxan): آفتاب
 گردان
 ۱۴۰. گون (gəvən)
 ۱۴۱. گوی (göy): سبزی
 ۱۴۲. مایانا (mayana): رازیانه، بادیان،
 وایان
 ۱۴۳. مرجیمک^۱ (mərçimək): عدس
 ۱۴۴. مرزه (mərzə): مرزه
 ۱۴۵. مورچالوق (murçaluq)
 ۱۴۶. موروار آغاجی (murvar ağac)
 ۱۴۷. هئیوا (heyva): به
 ۱۴۸. ورک (vərək): علف خرس، رز ایرانی
 ۱۴۹. ورکیواز (vərkivaz): تره کوهی
 ۱۵۰. یارپوز (yarpuz): پونه
 ۱۵۱. یارما (yarma): بلغور
 ۱۵۲. یاغلوجا (yağluca): سلمه تره
 ۱۵۳. یانناق (yannaq): خارشتر
 ۱۵۴. یونجا (yonca): یونجه
 ۱۵۵. یئر آما (yer alma): سیب زمینی
 ۱۵۶. یئل قووان (yel qovan)
 ۱۵۶. یئلمیک^۲ (yelmik): شنگ
 ۱۵۸. یئمیشان (yemişam): زالزالک

منابع

اغلب این نام‌ها از تحقیق میدانی جمع‌آوری شده‌اند، اسامی چند مورد نیز از لیست کلامات محلی آقای یوسف عبدالحسینی اقتباس شده و برای یافتن معادل فارسی تعدادی از آنها از سایت زیر کمک گرفته شده است:

<https://vom.ir/sjamshidi/posts/44174>

۱- در برخی روستاها از واژه مرجی به جای مرجیمک استفاده می‌شود.
 ۲- در برخی روستاها به صورت یئلمیک و در برخی نقاط به صورت یئلمیک تلفظ می‌شود.

اهمیت صخره‌ها در نام‌گذاری کودکان ایل برچلو احسان قاسمخانی

انتخاب نام برای فرزندان تازه متولدشده در میان شهروندان هر قوم و کشوری از اصول و آداب خاصی تبعیت می‌کند. چنان‌که با داشتن اندکی اطلاعات تاریخی و فرهنگی با شنیدن یک نام می‌توان تفسیرات زیادی در مورد دلایل انتخاب آن به عمل آورد. گاهی با شنیدن نام‌های رایج در میان فرزندان یک خانواده یا ایل، می‌توان تا حدودی به نحوه نگرش آن خانواده یا ایل به مسائل مختلف پی برد. نام‌ها حتی می‌توانند بازگوکننده شرایط سیاسی و فرهنگی حاکم بر یک برهه تاریخی یک جامعه باشند. به عبارتی تحولات سیاسی و اجتماعی در انتخاب نام‌ها توسط خانواده‌ها تأثیرگذار هستند. بسیاری از نام‌ها خاستگاه ایلی و فرهنگی و برخی نیز خاستگاه مذهبی دارند.

وقتی که به نام‌های رایج در گذشته منطقه برچلو می‌نگریم، به‌خوبی می‌توانیم پی ببریم که نام‌گذاری در این منطقه نیز الگوهای قابل‌درکی پیروی می‌کرده است. به شکلی که عمده نام‌ها یا ترکی هستند، یا ریشه در دین اسلام و باورهای مذهبی مردم دارند و یا ترکیبی از هر دو مورد هستند.

از نام‌های کاملاً ترکی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

مردانه: یولچو، پاشا، آغاخان، بهادر، تیمور، تیلیم، ایلدیریم، تاری‌وئردی، اتابک، اوجاق، بگلر، بؤیوگ آغا و...

زنانه: ککلیک، ترلان، جیران، مارال، آی خانم، آغا بیگم، فریک، قیزلر آغاسی، خانم آغا، ترکان خانم و...

نام‌های مذهبی

مردانه: محمد، علی، اسماعیل، حسین، حسن و...

زنانه: فاطمه، زهرا، خدیجه، ام‌البین، هاجر و...

نام‌های ترکیبی:

مردانه: ایپک‌علی، الله‌وئردی، حسین‌قلی، اجاق‌علی و...

زنانه: فاطمه بیگم، هاجر آغا و...

در میان نام‌های رایج در منطقه دسته‌ای از نام‌ها هم وجود دارند که از کودکی توجه من را به خود جلب می‌نمودند. این نام‌ها نام‌هایی هستند که با پیشوند قیه (qəyə) یا به شکل صحیح‌تر قایا آغاز می‌شوند. واژه قایا در زبان ترکی به معنای صخره است. طبیعتاً باید در پس چنین نام‌گذاری فلسفه‌ای وجود می‌داشته است. این دسته از نام‌ها در گذشته از فراوانی قابل توجهی نیز برخوردار بوده‌اند. اگرچه دهه‌ها است که دیگر کسی در منطقه چنین نامی بر فرزند خود نمی‌گذارد، اما شاید هنوز هم افرادی در برچلو ساکن باشند و یا اهل منطقه برچلو بوده و در خارج از منطقه زندگی کنند که در نام آن‌ها پیشوند قیه وجود داشته باشد.

نکته حائز اهمیت دیگر در این نام‌ها این است که برخلاف نام‌های ترکیبی دیگر که عمدتاً یا زنانه هستند (مانند نام‌های عربی - ترکی که پسوند آغا یا بیگم دارند) یا مردانه (مانند نام‌های عربی - ترکی که پسوند قلی یا وردی دارند) می‌باشند، این نام‌ها محدودیت جنسیتی نداشته و برای دختران و پسران به کار برده می‌شده‌اند. از جمله این نام‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

پسرانه: قیه مراد، قیه حسن، قیه حسین، قیه مرتضی، قیه علی، قیه عباس و...

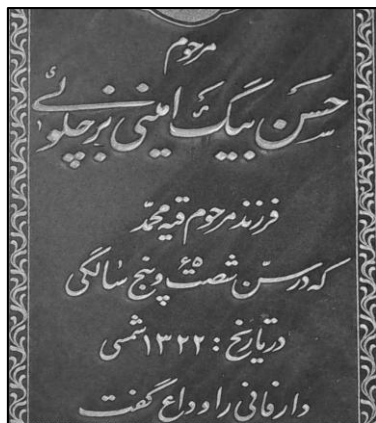
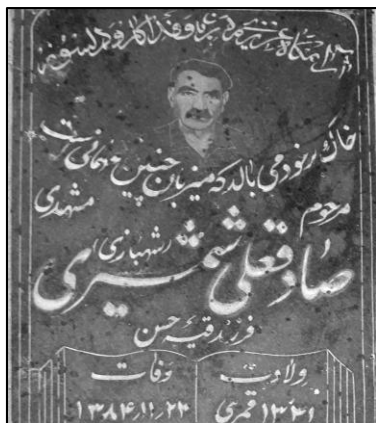
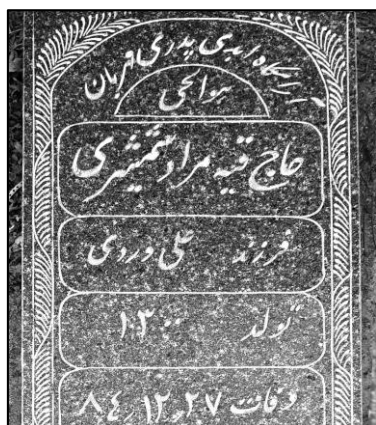
دخترانه: قیه هاجر، قیه گلی، قیه معصومه، قیه سلطان، قیه فاطمه و...

اما فلسفه این نوع نام‌گذاری در چیست؟

آن گونه که افراد سالخورده و مطلع می‌گویند، عقیده‌ای در منطقه رایج بوده است که برخی از سنگ‌ها و صخره‌ها دارای قدرت ماورایی بوده و لذا مقدس تلقی می‌شده‌اند. بر اساس این باور برخی از مردم منطقه برای گرفتن حاجت خود به این صخره‌ها مراجعه

می کرده‌اند. یکی از خواسته‌های مردم منطقه نیز بچه‌دار شدن زنانی بوده است که بچه‌دار نمی‌شده‌اند. در این حالت به نزد آن صخره می‌رفتند و برای زادآوری این خانم دعا می‌کردند. به گفته آقای یوسف عبدالحسینی فولکلورپژوه اهل شهر میلاجرد:

در شهرستان کمیجان دو روستا به نام‌های سیجان و چلبی وجود دارد که در آن صخره بزرگی هست که در قدیم مردم منطقه برای آن‌ها تقدس خاصی قائل بودند و هرساله مردم برای زیارت به این مکان‌ها می‌رفتند و کسانی که بچه‌دار نمی‌شدند، دل به این صخره‌ها داده و نیت می‌کردند. اگر به لطف خدا بچه‌دار می‌شدند، بچه خواه پسر باشد یا دختر، به اسم بچه پیشوند قیه اضافه می‌کردند [۱].

تصاویر سنگ‌های مزار از آرامستان‌های شهر کمیجان و روستای فضل‌آباد گرفته شده‌اند.

دورنمای دو صخره در حوالی روستای سیجان (seycan) منطقه برچلو که اهالی منطقه از دیرباز اعتقاد به مقدس بودن و معجزه آسا بودن آن‌ها داشته‌اند

حک نمودن اسماء متبرکه که بر روی صخره مورد اشاره توسط مردم بومی

همان گونه که آقای عبدالحسینی اشاره نموده‌اند، قطعاً چنین صخره‌های به باور مردم آن دوران مقدسی، تنها در یک نقطه قرار نداشته‌اند. چراکه با توجه به وسعت برچلو، احتمالاً مردم هر روستا و یا هر چند روستا برای خود یک صخره مقدس جداگانه داشته‌اند. حتی در حال حاضر در پیاده‌رو یکی از خیابان‌های شهر کمیجان سنگ سفیدی موسوم به «آغ داش» وجود دارد که درواقع یک سنگ آسیاب بزرگ است و مردم از دیرباز به مقدس بودن آن اعتقاد داشته‌اند.

آقای محمد کمیجانی فولکلورپژوه اهل کمیجان در مورد این سنگ چنین می‌گوید:

- یک سنگ آسیاب بزرگ و سفیدرنگ در ابتدای محله کهنه قلعه وجود داشت که مردم گمان می‌کردند این سنگ نگهبان روستا است و باور داشتند که آن سنگ شب‌ها از جای خود بلند شده و چرخ‌زنان در تمام کوچه‌های روستا می‌گردد و امنیت و آرامش و آسایش را در همه‌جا برقرار می‌کند و پس از آن به جای خود برگشته و در همان‌جا آرام و قرار می‌گیرد. مردم در فصل بهار در یکی از روزها در کنار سنگ مزبور گردآمده و تعداد زیادی اجاق زمینی می‌ساختند و دیگ‌های بزرگی را بر سر اجاق گذاشته و سوت آشی^۱ می‌پختند. سوت آشی در خاتمه رنگ سفید شیری داشت و بسیار خوب و خوشمزه می‌شد. پس از پخته شدن آش، یک کاسه از آن را به سنگ سفید آسیاب که در جای خودش آسوده بود می‌دادند. آن محله را از مدت‌ها قبل به نام آغ داش نامیده‌اند.

همچنین ایشان به سنگی دیگری به نام قارا داش (سنگ سیاه) اشاره نموده، می‌گویند:

- در کنار دیواره غربی و در آستانه درب ورودی مسجد کهنه، سنگ سیاهی به سیاهی قیر بود که مردم، به‌ویژه زنان بدان اعتقاد شدیدی داشتند و در عصر روزهای پنجشنبه زنانی که نذرونیازی داشتند با فطیرهایی که از قبل به همین نیت پخته بودند، به آنجا می‌رفتند و فطیرها را بین خانم‌های مراجعه‌کننده تقسیم کرده و خود به زیارت آن سنگ سیاه می‌پرداختند [۲].

سنگ آسیاب قدیمی موسوم به آغ داش

برای بیان دقیق چیستی این اعتقادات و باورها، علمی بین‌رشته‌ای به نام «ژئومیتولوژی» یا اسطوره‌شناسی زمین‌شناختی پا به عرصه وجود گذاشته است. ژئومیتولوژی علمی است که وامدار دانش اسطوره‌شناسی، دین‌شناسی، مردم‌شناسی و... است و زیربنای آن تا حدی از رهگذر شناخت جامعه مورد مطالعه می‌گذرد. این اسطوره‌ها، گاه حاوی اطلاعات بسیار بالارزشی درباره زلزله‌ها، سیل‌ها، گسل‌ها و انواع فرسایش و تغییرات فیزیکی و شیمیایی زمین می‌باشند و داده‌های مفید فایده‌ای را در شناسایی تاریخ زمین‌شناسی مناطق و نواحی، فراهم می‌آورند و می‌توانند یاور خوبی در درک تاریخ و فرهنگ مردمی باشند که داستان‌ها و روایات را در دل و حافظه خود زنده نگه داشته‌اند. مسئله مهم در علم ژئومیتولوژی، انگیزه ایجاد این اساطیر و زمینه پدیدآورنده آن از لحاظ زمین‌شناسی است، علت تشکیل عارضه و باورهای شفاهی مردم پیرامون آن، از مباحث مهم این عرصه است. بشر از آغاز خلقت تاکنون، همواره رابطه بسیار نزدیک و تنگاتنگی با محیط طبیعی خود داشته و از آن متأثر گردیده و بر آن اثرگذار بوده است. در پی این رابطه دوسویه، او همواره در پی شناخت محیط پیرامون خود بود و برای شناخت و درک محیط و هر آنچه در طبیعت با آن مواجه می‌گردید، از روش و ابزاری بهره می‌جست که در نظر انسان امروز،

ساده، کودکانه و ابتدایی می‌نمود. چشم‌اندازها، مکان‌ها و هرچه که در طبیعت به چشم می‌خورد، نظر وی را جلب می‌نمود و گاهی هراس او و گاه کنجکاوی وی را برمی‌انگیخت. وی برای تحلیل چشم‌اندازها و اشکال متجانس و نامتجانس و آنچه بر جای‌جای زمین محل زیست خود می‌دید از اسطوره، داستان و افسانه یاری می‌گرفت و با بهره‌گیری از آن، تحلیلی هرچند غیرعلمی اما در نظر خود موجه، ارائه می‌داد. تحلیلی که در ورای ظاهر افسانه‌گون، حقایقی نیز در بطن خود داشت. بخشی از این تفاسیر با اعتقادات مذهبی مردم و فرهنگ بومی ایشان گره‌خورده است که هزاران سال با رگ و پی انسان بدوی عجین گردیده بود و ریشه در دین‌های کهن و باورهای بعضاً خرافی وی داشت. همان دینی که جهان‌بینی و دنیای او را تعریف می‌کرد [۳].

بنابراین نام‌گذاری اسامی کودکان ایل برچلو با استمداد از صخره‌ها و یا به‌طور کلی توجه تقدس‌آمیز ترکان ایل برچلو به صخره‌های پیرامونشان، هرچند بر اساس دانش امروزی بشر خرافی به نظر برسد، بخشی از تاریخچه فرهنگی و فولکلوریک این ایل به شمار می‌رود و نیازمند بررسی و کاوش دقیق برای درک چرایی این اتفاق است.

منابع

- [۱] جزوه آقای یوسف عبدالحسینی با عنوان «فرهنگ نام‌های میل‌اجرد» که جهت استفاده در اختیار نویسنده این مطلب قرار گرفته است.
- [۲] کمیجانی، م.، ۱۳۹۶. کتاب فرهنگ کمیجان.
- [۳] ناظمی، س.، طاحونی، پ.، ۱۳۹۲. ژئومیتولوژی: پاسخی شفاهی به نادانسته‌های زمین‌شناسی. سی دومین گردهمایی و نخستین کنگره بین‌المللی - تخصصی علوم زمین.
- [۴] شجره‌نامه خاندان قاسمخانی
- [۵] شجره‌نامه خاندان بهادری
- [۶] شجره‌نامه ایل برچلو

از توپونیم‌های برچلو غلامرضا کمیجانی

با توجه به این که در جای جای منطقه برچلو توپونیم‌های ترکی اصیل و فراوانی وجود دارند که مردم بومی در پی قرون مختلف با این واژگان ارتباط معنوی پیدا کرده و به عبارتی این جای نام‌ها به بخشی از میراث معنوی ایران و ساکنین منطقه برچلو تبدیل شده‌اند، بر همه ما فرض است که باهمت والای خود در راستای حفظ و معرفی این واژگان ارزشمند بکوشیم و آن‌ها را به نسل‌های آینده خود انتقال دهیم. لازم به ذکر است که در کنار واژگان ترکی، برخی جای نام‌های تاتی نیز در لیست زیر حضور دارند که مربوط به مناطقی از روستای چهرقان هستند. طبیعتاً میزان توپونیم‌های منطقه به مراتب بیشتر از فهرست حاضر است که تنها محدود به شهر کمیجان و چند روستای منطقه هستند. اما بدون تردید

ارائه لیست زیر گامی کوچک در راستای توجه هرچه بیشتر به این میراث معنوی منطقه برچلو محسوب می‌شود. توپونیم‌های زیر به شیوه میدانی و ثبت گفته‌های اهالی منطقه، گردآوری شده‌اند.

نقشه منطقه کمیجان

ارچینک (کمیجان)	بوزاغان (یاستی بولاق)
امیر قولی (یاستی بولاق) ^۱	بوساد (اسفندان)
اوچ تپپه (فضل آباد)	بولاق باشی (انار)
اوردولو (فضل آباد)	بؤیوک بایور (کمیجان)
اوزوم دره (چهرقان)	بؤیوک پششک (کمیجان)
ایده‌لی (سلوکلو)	بی‌یاننی (فضل آباد) ^۲
ایککئی یول (کمیجان)	پاماغاری: پایین غار (چهرقان)
ایمام یالی (انار)	پیش قلئی (چهرقان)
آرخ اوستی (فضل آباد)	تولکئی قیه‌سی (کمیجان)
آششاغی باغلار (کمیجان)	تیریک (کمیجان) ^۴
آششاغی بولاق (یاستی بولاق)	جاممال آباد چمنی (کمیجان)
آششاغی چؤل (کمی جان)	جهانشاه قاپوسی (فضل آباد)
آششاغی چؤل (انار)	جولگور (اسفندان)
آششاغی چؤل (فضل آباد)	جئیران قاچان (فتح آباد)
آششاغولار (کوت آباد)	جئیران گئچن (انار)
آغ بولاق (کمیجان)	چال باغلار (کمیجان)
آغ پان (فضل آباد)	چاناخلی (سلوکلو)
آغ داش (چهرقان)	چای (فضل آباد)
آغ سو (وفس)	چای ایچی (کمیجان)
آغ گنبد باغلاری (کمیجان)	چراغ باغی (کوت آباد)
آمارا یولی (کمیجان)	چرگری (کمیجان) ^۵
بابا گورگور (انار)	چینگیران (یاستی بولاق)
باتلاق (کوت آباد)	حاجی سالخان (انار)
باش بولاق (یاستی بولاق)	حسن آباد چؤلئ (فضل آباد)
بایورلار (کمیجان) ^۲	

۴- تیریک: زمین‌های مابین انار و ذاق آباد که در کنار

آبراه تیریک قرار دارند

۵- چرگری: تپه‌ای که قلعه قدیمی کمیجان بر روی

آن بنا بود

۱- یاستی بولاق: نام اصلی روستایی که در منابع رسمی به صورت یاس بلاغ ثبت شده است.

۲- تپه‌های سیاه‌رنگ پایین کوه قلنجه (بایور = بایر)

۳- بی‌یاننی: جایی که در آن شیرین بیان می‌روید

حمزه اوئل (کمیجان) ^۱	زیزار (کوت آباد)
خالوق قاپوسی (فضل آباد)	زئوستان (زمستان) دره (چهرقان)
خان ملهسی (محلہسی) (فتح آباد)	ساری قطعه (انار)
خرمنلر (فضل آباد)	سکه قطعه (کمیجان)
خلج یولی (کمیجان)	سو باشی (کمیجان)
خنک (انار)	سولی تپه (یاستی بولاق)
خورن آباد (چهرقان) ^۲	سوموور یولی (فضل آباد)
داش کورپی (کمیجان)	سیل بولاغی (کمیجان) ^۴
داش کورپی (کمیجان) ^۳	سیلو (سیلاب) (اسفندان)
دالی چای (انار)	سینه قلئی (چهرقان) ^۵
دام اوسته (فضل آباد)	سئیفی باغی (کمیجان)
دانه (دهنه) (چهرقان)	شَسَن (شاه صنم) باغی (اسفندان)
دره قیراغی (فضل آباد)	شام آغا (یاستی بولاق)
دگیرمان درهسی (کمیجان)	شاه تپه (کمیجان)
دمیر قیه (کمیجان)	شور بولاق (کمیجان)
دنه باشی (فضل آباد)	صفدر تپه سی (فضل آباد)
دو ازگه (کمیجان)	ظہیر آباد (کمیجان)
دوققوز چای (کمیجان)	عزت دره سی (فضل آباد)
دونقوز دره (چهرقان)	علیقلی بگ (کمیجان)
دیبکلی قیه (انار)	عیسی آباد سویی (کمیجان)
راضا بولاغی (کمیجان)	فتح آباد یولی (فضل آباد)
راضا قولی چایی (انار)	قَیرج (کمیجان) ^۶
زر آباد (فتح آباد)	قاخ (چهرقان)
زیر آباد (کمیجان)	قاخ دالی (فضل آباد)

۴- سیل بولاغی: چشمه‌ای که آب آن منجر به از بین رفتن زگیل دست‌ها می‌شود.

۵- سینه قلئی: کوهی که در بالای آن قلعه وجود دارد.

۶- قَیرج: به زمین‌های شنزار بالای حسن آباد و پایین بایورلار گفته می‌شود.

۱- حمزه اوئل: به زمین‌های پایین دست بین ذاق آباد و کمیجان می‌گویند

۲- خورن آباد: جایی که خورشید از طرف آن طلوع می‌کند

۳- داش کورپی: پل سنگی ما بین کمیجان و فتح آباد

قوش دره (کميجان)	قار قالان (وفس)
قول باغی (کميجان)	قار ياتان (چهرقان)
قیزلر باخان (یاستی بولاق)	قارا آغاجلی (انار)
قیزلر قاچان (فتح آباد)	قارا آغاجلی باغ (کميجان)
کاکا (یاستی بولاق)	قارا آغاجی ایچی (فضل آباد)
کلله دئننانئی (چهرقان) ^۴	قارا بورون (یاستی بولاق)
کلوان یولی (انار)	قارا تپیه (کميجان)
کلوان یولی (فضل آباد)	قارا تپیه (فضل آباد)
کنگرلی (کميجان)	قارا تپیه (فتح آباد)
کهنه قلعه (کميجان)	قارا داغ (کميجان)
کوتورگه (انار)	قارا زمین (انار)
کوچه باغ (فضل آباد)	قارا گؤل (وله زیگار ^۱)
کوچوک دره (چهرقان)	قارا قویون یولی (کميجان)
کوموزان مزرعه سی (کميجان)	قازوق چؤللی (فضل آباد)
کؤپک قیران ^۵ (فضل آباد)	قاپور آپاران (انار)
کؤینه باغ (فضل آباد)	قافلان ^۲ دره (وفس)
کؤینه دگیرمان (فضل آباد)	قالاخلی (یاستی بولاق)
کئشه: رشتکوه (چهرقان)	قانی باغ (کميجان)
گدوک آغاجی (یاستی بولاق)	قراولخانا (یاستی بولاق)
گروهان هاممارسی (یاساویل)	قطعه پوشگ (فضل آباد)
گنگ کهریز (کميجان)	قلعه (فضل آباد)
گونئی قاباغی (فضل آباد)	قلعه آلتی (کميجان)
گؤل (فضل آباد)	قوجوق (کميجان) ^۳
گؤل ایچی (کميجان)	قوررو چای (فضل آباد)

۴- کلله دئننانئی: کوهی که نوک آن مانند دندان است.

۵- حکایت است که روزی بر اثر بارش تگرگ شدید، سگهای گله یک چوپان در این منطقه می میرند و از آن پس این منطقه را کؤپک قیران می نامند.

۱- تلفظ نام روستای ولازجرد در بین مردم منطقه.
۲- قافلان در زبان ترکی به معنای پلنگ است. وجود این توپونیم در منطقه به خوبی گویای این است که این حیوان روزگاری در منطقه می زیسته است.
۳- قوجوق: چشمه ای در شمال حسن آباد و قیرج و پایین بایورلار.

گؤل باشی (انار)	هجه دره (فتح آباد)
گؤلر (کمیجان)	ورگه دره (چهرقان) ^۳
مامود (محمود) بولاغی (کمیجان)	یادورقائی ^۴ (فضل آباد)
موغول دره (یاستی بولاغی)	یازولی قیه ^۵ (کوت آباد)
میدان (چهرقان)	یال (کمیجان) ^۶
میل تپیه سئ (کمیجان)	یالوغان (کوت آباد)
نَشمی (کمیجان) ^۱	یانناخلوق (انار)
نبی دره سئ (فضل آباد)	یوخاری چؤل (کمیجان)
نجلار (کمیجان)	یوخاری چؤل (انار)
نجف سئزارئ (کوت آباد)	یوخاری چؤل (فضل آباد)
نیلگیرد (کمیجان)	یوخاری حصار (کمیجان)
نیوه کلان (چهرقان) ^۲	یوخاری محله (کمیجان)
هچچه جای (انار)	یئتیم تپیه (فضل آباد)
هجه دره (فتح آباد)	

۱- نَشمی: قسمتی از زمین‌های بین سردارآباد و خسروبیگ.

۲- نیوه کلان: نیمه‌های کوه.

۳- ورگه دره: دره دارای گرگ‌های زیاد.

۴- مصدر یادیرقاملق در زبان ترکی به معای از یاد بردن و فراموش کردن است. بررسی علت این نام‌گذاری نباید خالی از لطف باشد.

۵- نام منطقه‌ای در حوالی روستای کوت‌آباد است که در آن سنگ‌نگاره‌های باستانی و نقوش کهن حیوانات یافت می‌شود.

۶- یال: قسمت پایین تپیه چرگزی.

کوموزان بورچالی اصطلاحلار و یئرل سۆزلری

احسان قاسمخانی

نوت: آشاغیدا اوخویاجاغینیز یئرل سۆزلر ایلک دفعه ائل بیلیمی نشریه‌سی‌نین ۷۹ و ۸۴-جو سایلاریندا نشر اولموشدور، بورادا بیر داها اونلارا ال گزدیریلیب، هم ده فارسجا ایضاحی دا علاوه اولموش، سونرا هر ایکی فایل ییرلشدیریلرک، الفبا اساسیندا سیرالانمیش و کیچک بیر سۆزلوک کیمی آشاغیدا وئرلییر.

بونو دا قید ائدک کی حرمتلی فولکلورچو جناب یوسف عبدالحسین‌نین ده توپلادیغی بۆیوک بیر سۆزلوک (میلاجرد لغت و اصطلاحلار مجموعه‌سی) سون گونلرده الیمیزه چاتدی. آنجاق بو سۆزلوگو بو اۆزل سایلاریمیز اوچون حاضیرلاماغا فرصتیمیز اولمادی. اومید ائدیریک گلن سایلارین بیرینده همین سۆزلوگون اوزرینده ایشله‌یرک نشر ائده بیلک. آنجاق جناب عبدالحسین‌ین اوسلوبویلا تانیش اولماق اوچون آقای قاسمخانی اوچ لغت و اصطلاح همین مجموعه‌دن بورادا نقل ائتمیشلر: BAYDAQ ، دولان‌باجی DOLAN BACE ، دوواق قاپما DUVAQ .QAPMA

قئید ائتمک لازمدیر کی: بو سۆزجوکلر و اصطلاحلارین هامیسی‌نین معیار دیلده ده ایشلننیه، ایشلنمه‌مه‌سی الزاما یوخلانیلما میشدیر. آنجاق بو سۆزجوکلرین بعضیلری یئرل سۆز ساییلماسالار دا کوموزاندا تلفظونو هابله اورداکي معناسینی اؤیرنمک فایدالی اولاجاغینی دوشوندوک.

تحریریه هئیتی

لغات و اصطلاحات محلی برچلوهای کمیجان

یادداشت:

لغات محلی که ذیلا ملاحظه خواهید فرمود، بار اول در دو قسمت طی شماره‌های ۷۹ و ۸۴ نشریه ائل بیلیمی به چاپ رسیده بود. اینک ضمن بازبینی و ویراست مجدد بعضا توضیحات فارسی نیز بدان اضافه شده، سپس هر دو فایل تجمیع و بر اساس حروف الفبای آوایی مرتب و در قالب یک لغتنامه کوچک در اینجا منتشر می‌شود.

لازم به ذکر است که اخیرا یک لغت‌نامه بزرگ‌تر بنام "واژگان و اصطلاحات پیشینیان میلajرد" تالیف استاد یوسف عبدالحسینی به دست ما رسید، که نیاز به ثبت آوایی کلمات (با حروف لاتین) و سایر تنظیمات داشت، با توجه به حجم زیاد کاری، انجام این مهم در زمان محدودی که باقی مانده، میسر نبود، امیدواریم در یکی از شماره‌های آتی بتوانیم این مجموعه را آماده چاپ نماییم. معهدا برای نمونه سه واژه یا اصطلاح تحت عناوین BAYDAQ بایداق و DUVAQ QAPMA دوواق قاپما و DOLAN BACÉ دولان باجی را آقای قاسم‌خانی از ایشان وام گرفته و من باب آشنایی با سبک و سیاق کار آقای عبدالحسینی در اینجا آورده است. امیدواریم اصل مجموعه لغات و اصطلاحات پیشینیان میلajرد در فرصتی مناسب‌تر به چاپ برسد.

ذکر این نکته نیز مفید است که استعمال یا عدم استعمال این لغات در زبان معیار الزاما مورد کنترل قرار نگرفته لذا برخی از اینها ممکن است لغت صرفا محلی نباشند، اما از نظر آشنایی با لهجه برچلوهای کمیجان و همچنین معناهای خاصی که این لغات در آن منطقه دارند، حائز اهمیت است.

هیئت تحریریه

A

ABĖ ZIPPOV

آبی زیپوو

چوخ سولو یتمک - فا: غذای فوق العاده آبکی.
ایضاح: بو آنلامدا بورچالی دا «شئرووا»
(ŞERROVA) «سؤزجوگو ده /یشلنیر»

ADUNALUQ

آدونالوق

پنجشنبه آخشامی اؤلورله گۆره پایلاشیلان
یتمک - فا: خیرات شب جمعه.
ایضاح: آدونالوق = آدینالیق = آدینه + لیق.
بایراملیق کیمین.

AĞBƏNGİZ

آغ بنگیز

دریسی آغ اولان آدم - فا: سفید روی
ایضاح: بورچالی آغیزیندا گۆردوگونوز کیمین
ساغیر نون سسی بو سؤزجوکده قالیب

AĞIRŞAQ

آغیرشاق

دیز مفصلی - فا: مفصل زانو

AĞZĖ BUZLAMUŞ

آغزئ بوزلاموش

الف) بیرینه اطلاق اولور کی سؤزونو دؤزگون
انتقال وئره بیلمز ب) او شخص کی یئمگینی
یاواش یاواش یئیر و همیشه آیری
آداملاردان دالی دیر (فیلانکسی) یوللا ما ایش
دالوننان او بیر آغزئ بوزلاموش آدامئی
سؤزونئ دییه بیلمز {

AĞZĖ BÜTÜN

آغزئ بوتون

سیر ساخلایان، آغزی کیپ - فا: رازدار

AĞZĖ GUVALA

آغزئ گووالا

بیرینه دئییلیر کی آغزی یئکه اولسون یانی
گووالایا اوخشادیلار آغزینی (ادبدن اوزاق
بیر تئرمین) - فا: دهان گشاد (لفظی
توهین آمیز)

ALAÇƏRPOV

آلاچرپوو

قار یاغما و یاغیش یاغما بیرلیکده - فا:
بارش توأمان برف و باران.

ALAPULA

آلاپولا

آلا - بولا، حیوانلارین دریسینده آغ و قارا
لکه لردن تشکیل اولان نقش

ANAC

آناج

به مرحله بعد از جوجگی کبوتر آناج
می گویند

ARAQATAN

آراقاتان

شر سالان، رابطه لری آرادان آپاران - فا: دو به
هم زن

ARAVURAN

آراووران

شر سالان، رابطه لری آرادان آپاران - فا: دو به
هم زن

ARƏK-BARƏK

آرک-بارک

سۆز گزديرن- فا: خبر چين

ARTUM

آرتوم

دوگونو دمليندن سونرا نه درجه ده حجييم
اولماسينا آرتيم دئييلير- فا: ريع {بو
دوگونىي هئچ آرتومى يوخ بو بيريسى آما
آرتوملى دى}

ASTANSANCAN

آستان سانجان (آستان سانجان)

آجى دانیشان- فا: كسى كه زبان تلخى دارد

ASTAYAVAŞ

آستدایاواش^۱

سامان آلتدان سو يثريدن- فا: آب زیر کاه،
مودى

ATTULAN DÜŞƏN

آتتولان دوشن

چکیرتگه - فا: ملخ

AZƏZİL

آززيل

آوارا- فا: بلاتکلیف. {منه ديميشدى شامنا
بیزه گله جک، آما هئچ خبر اولمادى
بيله سين نن منى ده بئله آززيل قويدى}

BAXAR KÖR

باخار کور

بیر کور آدام کی گؤزلرین یومماز. فا: فرد
مبتلا به بیماری آب سیاه.

BAYDAQ

بايداق

بیرق، پرچم، علم، آوا. بوتهى تزئين شده
با پارچه هاى رنگى كه آن را به دست پسر
نابالغى مى دادند و او را سوار استر
پيش آهنگ نموده و خرج عروسى شامل آرد،
روغن، برنج، دام زنده و... را از خانه ي داماد
به خانه ي عروس مى بردند. خانواده ي عروس
با گرفتن آن بوته انعامى به آورنده بايداق
مى دادند (يوسف عبدالحسينى).

B

BİCƏ

بیجه

بیرجه اولمالیدیر. آنجاق سانکی جمله لرده و
خصوصا قارغیشلارمیزدا آنلامی دییشیلیر. {بیجه
خئیر گورمه سین (الهی که... امیدوارم که...)}

BİXLƏ

بیخلی

بو تووو، هامیسی، بوتون- فا: تمام، به طور
کامل. {بیخلی پوللارومى خرجلديم دا هئچ
نه قالمی یوب. }، {عمیم گیلی بیخلیسی
دونئی گئجه شامنا بیزدیدیلر}

BİRDİNƏ

بیردینه

دالبادال فا: یکسره، مدام، پشت سر هم.
{اوغلان بیردینه دییی منى آپار استخره!
بیردینه اؤز دیدیگین دییی}

BİZ

بیز

شیش کیمین بیر آلت کی آياق قابی
تيکن لرین ایشینه گلیر- فا: درفش

۱- در شهر کمیجان و برخی روستاهای برچلو از واژه آست استفاده می شود، حال آن که در میلاجرد و برخی دیگر از روستاها از واژه آلت استفاده می گردد.

BOQQULLAMAQ

بوققوللاماق

پیچقیدلاماق، بیر قاینار سویون سسی اوجاق اوستونده و یا یئر آلتیندان قاینایان سویون حالتی- فا: قل قل کردن

BORMAQIRƏN

بورما قیرن

حیوان و مال یئمگین دوغراماق اوچون بیر آلت. بو آلت بیر آغاجین کؤتوگوندن و بیر اوراق تیغەسیندن تشکیل اولوب. فا: وسیله‌ای متشکل از تنه درخت و تیغه داس برای خرد کردن علوفه.

ایضاح: بورما بیچمیش یونجا و یا یابانجی اوت دسته‌سینه دئییلیر. شاهمرسی‌یه گؤره: بورما بندی است از علف سبز که برای دسته‌بندی ساقه‌های درو شده استفاده می‌شود.

BOY

بوی

شنبليله بیتکی‌سی.
ایضاح: بو سؤزجوک دیوان لغات‌الترک و سنگلاخ سؤزلوک‌لرینده ده گلیب.

BUD

بود

صیفت اولاراق: باش، اوستون- فا: برتر، سرآمد. {عمیم اوغلانلاری بیرئ بیرینن بودا}، {منیم بود اوغلو بؤیوک اوغلو منی}

BUKABUL

بوکابول

بو سؤزجوک آتماجا و بیر نوع یامان ساییلیر و «کور (فا: نابینا)» آنلامیندا. فا: کور، نابینا (نوعی توهین). آنجاق سؤزلوک‌لره باخراق تام فرقلی آنلاملا قارشی قارشیا گلیریک.

شاهمرسی: بوکاوول=بوخواوول=خوانسالار؛ در دوره ایلخانی در شرق میانه و آذربایجان رتبه نظامی بعد از فرمانده. سنگلاخ: بوکا = پهلوان و کشتی‌گیر را گویند که بر امثال خود فایق و غالب باشد.

ایضاح: بئله دوشونرم کی اولا بیلسین گئتدیکجه بو سؤزجوک «آتماجا» کیمین ایشلنیل یانی بیر آتته آداما بوکاوول دئییرمیشلر. نتیجه کی ایندی آز ساوادللی بیرینی آله سالاندا اونا دکتور دئییرلر!

BURKUM

بورکوم

جاده دؤنگه‌سی- فا: پیچ جاده.

BURKUM-BURKUM

بورکوم- بورکوم

ایضاح: بورکولماق فعلیندن آلینیب. بورچالی ماحالی‌نین بعضی یئرلرینده بورخماق فعلی یئرینه بورکماق دئییلیر.
بوروق-بوروق، فا: پیچ در پیچ

C

CEYDAQ

جئیداق

باشی سویوق - فا: سر به هوا

CƏRCİK

جرچیک

بوی چکن- فا: کشاله ران

Ç

ÇAY SÜZƏN

چای سوزن
فا: صافی چای

ÇƏRƏZ

چرز
آغیز آلمان، گنجه چاغی و قوناقلیقدا یئیلن
یئمکلر (قوز، بادام و...) - فا: تنقلات

ÇİBAN

چیبان
دری آلتیندا اولان یئکه بیر عفونی چپوزه-
فا: کورک

ÇİÇƏK

چیچک
فا: آبله مرغان

ÇİĞİN

چیغین
کیچیک بوخچا، قوجا قادینلارین لچکلی
گوشه سینده دوگونلمیش پول - فا: بقچه کوچک

ÇİĞİN - ÇİĞİN

چیغین - چیغین
بالاجا بالاجا، خیردا-خیردا- فا: ذره ذره، کم
کم. {خیچالئی دولدوروب چیغین - چیغین
غذالاردان}

ÇİLAS

چیلایس
اوزلو- فا: پرو

ÇİLDƏR

چیلدر
زینگیله، اوزوم سالخیمیندان آسلانان بالا
سالخیملار - فا: هر یک از خوشه های
کوچک تشکیل دهنده یک خوشه انگور.

ÇİLƏKKE¹

چیلککئی
یئره توکولموش چۆز-چۆپ یا بالاجا
آغاجلار- فا: خس و خاشاک.

ÇÖLMƏK SUYE

چؤلْمک سوبئی
پیتی، فا: آبگوشت، دیزی

D

DAĞARCUQ

داغارجوق
یئمهلئ شئی لر مثلا ساری یاغی ساخلاماق
اوچون داوار دریسیندن اولان بیر محفظه -
فا: محفظه ای از پوست گوسفند برای نگه
داشتن مواد خوراکی.

DALAVA

دالاولا
دیلاب، دووار ایچینده اولان قاپیلی بیر
محفظه کی اونون ایچینده فرقلی یئمکلری
ساخلا یارمیشلار - فا: محفظه ای دردردار در
دل دیوار که در داخل آن مواد خوراکی
نگهداری می کردند.

ایضاح: بیر باخیشا گۆزه بو فارس دئییمی «دل
آبه» اولمالیدیر. یانی او یئر کی اونا باخاندی
انسانین آغزی سویا دوشر. البته کی بو بیر
یقین سؤز دئییل و عوام دیلیندن ائشیدیلیب.

1- Büyük Türkçe Sözlük: çelik,-ği: 1. Kısa kesilmiş dal. 2. Kök salması için yere dikilen dal

DANDANA

دان دانا

بیر طایفانین بۇیوگو- فا: بزرگ خاندان
شاهمرسی: دان دان = بزرگ بزرگ

DAŞLAMAQ

داشلاماق

أکینچیلیکده محصولاتین داشینی
دۆشورمگه داشلاماق دئییلر - فا: جدا کردن
سنگ محصولات کشاورزی.

DEŞİLMƏK

دئشیلیمک

بیر چیبانین آغیز وئرمگی- فا: سرباز کردن
کورک

DƏC

دج

قابیقدا چيخيمش دنه ۲- چيلخا سؤز فا:
۱- دانه از غلاف جدا شده ۲- صاف و پوست
کنده (کلام)

{اونی یانونا دانوشما، سؤزی دج گندر
قویار بونی اونی اتگینه}

ایضاح: بیچیلیمیش بوغدانى دؤگرکن
بیرینجی مرحله ده بوغدا/ایکی بؤلومه بؤلونور:
۱- دج کی بوغدا دنه سی دیر و ۲- کؤتله کی
بوغدانین دنه سی و سامان قاریشغی دیر.

DƏLLƏK

دلّک

شیطان و انرژیک بیر اوشاغا دئییلیر- فا:
کودک پر انرژى و شیطان.

DƏMİR DÖMMÜK

دمیر دؤمموک

آجاج دلن- فا: دارکوب

DƏRMƏK

درمک

الف) اکینچیلیکده بیچمک آنلامیندا (فا):
چیدن) ب) بیر زادین سویون آماق (فا):
آبگیری کردن). {تویوقلاری اوت اوستونه
توتماقدان قاباق سولارون در!}

DƏSTARXAN

دستارخان

فا: سفره. دستارخان = دستار+خوان. بیر
دستار دیر کی خوان (سفره) یئرینه ایشلنیر.

DƏYİK

دَییک

دییک بیر پولدور اکینچیلیکده بیرینین
زمینی اجاره اولاندا اونا وئرلییر - فا: پولی
که بابت اجازه زمین کشاورزی کشاورز به او
می دهند.

DİB

دیب

قازماق- فا: ته دیگ

DİBƏK

دیبک

فا: هاون

DİGİR - DIGIR

دیگیر- دیگیر

فا: غلت زنان- {منیم خالام گولنده
گۆزلریندن دیگیر- دیگیر یاش گندر}
ایضاح: شاهمرسی سؤزلوگونه گۆره
«دیگیرلنمک» غلت خوردن آنلامیندا و
دیگیر وردنه یه دئییلیر. بئله کی گؤرونور بو
فعل بورچالی آغیزیندا یالنیز بو دئییمده
قالیب چونکو یئرلی اهالی آغزیندا
"قیریلانماق" فعلی بو آنلامدا ایشلنیر.

DIŞLAN PIŞİK

دیشلان پیشیک

قaban دیش - فا: اصطلاحی توهین آمیز که به فرد دارای دندانهای نیش بلند اطلاق می شود.

DOLAN BACÊ

دولان باجی

یکی از بازی های دوران کودکی دختران که به دور خود می چرخیدند و با آواز شعر چنین شعر می خواندند: دولان باجی، تخته باجی، منه وئرسن، گول آغاجی را می خواندند (یوسف عبدالحسینی).

DOQQULLAMAQ

دوققوللاماق

دئیینمک - فا: بر سر کسی غر زدن. {یوخودان دورائی منیم باشوما دوققوللی.}

DUVAQ QAPMA

دوواق قاپما

مراسم پای تختی. روز پاتختی یعنی روز بعد از شب زفاف برای بازگرداندن عروس به زندگی عادی، خانواده عروس و داماد طی مراسمی لککئی (روسرس سرخرنگ) یا دوواق را از چهره ی عروس برمی داشتند و آن را چهار تا می کردند. روی سر عروس می گذاشتند و پسرک نابالغی، با دو تکه چوب دو بار لککئی را از روی سر عروس برمی داشت و دوباره روی سر عروس می گذاشت و دفعه سوم آن را برداشته و فرار می کرد. عروس برای باز پس گرفتن دوواق چند گام پسرک را دنبال می کرد و به جای خوش برمی گشت. پسرک با گرفتن انعام، خلعت، جایزه و... لککئی را به عروس پس

می داد. به نظر می رسد این رسم برای آن بوده است که بعد از شب زفاف، محمل برای باز گشت عروس به زندگی عادی فراهم شود (یوسف عبدالحسینی).

DÜK-DÜK

دوک - دوک

دئیینگن - فا: غرغرو. {احسان نا چوخ دوک دوک آدمائی مئینیمیزی (بورچالی دا مئین دئیلیر و بئیین دئیلمز) ییدی!} {بیری چوخ دانیشاندا دئیلیر «مئینیم قوخدی»!}

DÜLÜM

دولوم

بلله، یئکه بیر لقمه - فا: غازی

DÜŞÜSMƏK

دوشوشمک

یوووماق - فا: اخت شدن، عجین شدن {باجوم اوغلی اول گونلر بیزده غریبچیلیق ائلیردی اما گئد به گئد دوشوشدی}

Ə

ƏLEBOL

آلی بول

آلی آچیق - فا: بخشنده

ƏLƏSƏY

آله سئی

ائله سان، سانکی - فا: گویا - چنین به نظر می رسد که. {آله سئی بو آؤوده هئچ کس منی سایمی!}

ƏLUSULLU

آل اوصوللو

مهارتلی، ببر آداما دئیلیر کی هر ایش آلیندن گلیر - فا: با مهارت

ƏT ACCƏ

ات آججئ

آدم گوشت تلخ، آدم زشت منظر

ƏT PAYƏ

ات پایي

پيتي يئمگي يانيندا يئييلن أت و دن-
دؤشون (حبوباتين) دوگولوسو- فا: گوشت
کوبیده

ƏTECANLƏ

اتي جانلي

کۆک- فا: چاق

ƏTƏNƏ

اتنه

هئچ ايش اليندن گلمهين بير انسان- فا:
دست و پا چلفتي.
ايضاح: اتنه دوغولماق زاماني داوار بالاسي
ايلا چيخان پرده يه (جفت) دئييلير و بو بير
تشبيه ساييلير

ƏYƏLƏNMƏK

ايه له نمک

ييه له نمک، صاحب چيخماق- فا: تصاحب
کردن. {وئر جگين بانکا وئرہ بيلمه دي بانک
اؤوونئ ايه لئنئ}

ƏZGƏ

ازگه

بوداق- فا: شاخه درخت

ƏZİLGƏN

ازيلگن

ارکؤيون، ازيلن اوشاق- فا: لوس

G

GADANNAN

گاداننان

آراسيرا- فا: هر از گاهي. {منيم ديزم
گاداننان کيتلنر}

GƏNCƏFƏ

گنجفہ

کومود شکیلينده اولان بير محفظه کی اونون
ايچينده پالتار و باشقا شئي لر ساخلانار.

GƏNGEBOL

گنگی بول

الف) آچيق بير محوطه (فا: فراخ) ب) اويغون
سايزدان بؤيوک اولان پالتار (فا: گشاد).
ايضاح: کوموزان شيوه سينده گؤردوگونوز
کيمين ساغير نون سسي بو سؤزجوکده
قاليب

GƏNZ¹

گنز

بوغازين چوخور يئري- فا: انتهاى مجرای
تنفسی. {گنزيم قوخدي: بو دئييم بير يئرده
ايشلنير کی بير باغلی و اوزو اورتولو
محوطه نی بير پيس قوخو باشينا
گؤتورسون}

GİLDİR

گيلدير

قيری- فا: گرد

GİLDİR GÖZ

گيلدير گؤز

گؤزو قيری اولان بير اوشاق

۱- همدانين باهار بؤلگه سينده بو سؤزجوک ساغير نون ايله و «گنگيز» کيمي تلفظ اولور ائله
کی دنيز يئرینه ده «دنگيز» دئييرلر.

GOBBAZ

گوبباز

فا: غربتی، دوره گرد

GOVGovan

گووگووان

ائششک آریسی، موزالان - فا: خرمگس

GÖVCƏ QABAR

گووجه قابار

یئکه و آغیز وئرمه میش چپیان - فا: دمل، کفگیرک

GÖZ OTU

گۆز اوتو

فا: چشم غره

GÖZÜDƏL

گۆزودل

یونگول و شور گۆز آدام

GÜCƏNGÜC

گوجن گوج

زوران گوجان - فا: به زور. {گوجن گوج عمیم
ألینن قاجدوم دیبیردی ناهاردا گرک
گئدک بیزه}

H

HAMMARA

هاممارا

چوخ - فا: خیلی زیاد. {یخچالدا هله بیر
هاممارا تویوق آتیمیز وار.}

HÖBƏRƏ

هؤبیره

فا: ساده دل. {فیلانکس ائله هؤبره آدامنی
بیر اوشاقدا اونئ آلالدا ' بیلر}

HÜL

هول

ساریشین بیر انسان - فا: کسی که موهای
زرد و بور دارد.

I

iÇƏRƏ ÖV

ایچرئ اوو

فا: اندرونی

iG

ایگ

فا: دوک نخریسی

iG ƏGİRMƏK

ایگ اگیرمک

یونو ایپه چئویرمک - فا: نخریسی کردن
İNGƏ

اینگه

فا: نارو، رکب.

ایضاح: ۱ - گۆردوگونوز کیمی ساغیر نون
سسسی بو سؤزجوکده قالیب ۲ - قشقای
دیلدا/شلاریمیز/ایینه (سوزن) یئرینه «اینگه»
دئییرلر، اولای بیلسین بیز ایشلیدن سؤزجوک
عینی سؤزجوک اولسون کی معناسی
متحول اولوب.

۱ - بورچالی آغیزنین بیر اؤنملی فرقی آذربایجانین چوخلو بؤلگه لری ایله او فعل لرده گؤرونور کی
سونوندا «داتماق» و یا «داماق» شکیلجی لری گلیر. کوموزاندا «دات» و «دا» یئرینه بو قیسم فعل لرده
مشدد «ل» سسی ایشلنیر. اؤرنک اولاراق:

آلداتماق اولور آلداتماق، خورولداماق اولور خورولداماق، زوققولداماق اولور زوققولداماق، ویزیلداماق اولور
ویزیلداماق و.

İNGƏ VURMAQ

اینگه وورماق

فا: نارو زدن

K

KALA

کالا

أکیلمه مییش یئر

KƏSMƏK

کسمک

{الف} فا: بریدن ب) فا: حرف تلخ زدن.
{بعضی} آداملار بيلميرم نييه بئله ديلر
دانوشاننا آدامی کسلر {

KİTLƏMƏK

کیتله مک

قیفیل لاما ق- فا: قفل کردن. {منیم} دیزم
گاداننان کیتلنی { و {قاپونئ} کیتله {

KOLLA

کوللا

قوجا آدملارین قوجالیغینا گؤره داللاریندان
چیخان کؤشک- فا: قوز

KOPPULA

کوپپولا

بالاجا بیر مخزن بوغدا ساخلماق اوچون- فا:
کندوی کوچک نگهداری گندم

KÖTƏLƏ

کؤتله

اکینچیلیکده دریلمیش بوغداننی دؤگرکن
بیرینجی مرحله ده بوغدا ایکی بؤلومه بؤلونور:

۱- دج کی بوغدا دنه سی دیر و ۲- کؤتله کی
بوغدانین دنه سی و سامان قاریشغی دیر

KÜƏ BEL

کوله بئل

بالاجا بئل- فا: بیلچه

KÜFKƏ

کوفکه

کیف- فا: کپک

KÜFKƏLƏNMƏK

کوفکه لنمک

کیفسه مک، کیفله مک- فا: کپک زدن

KÜLƏ ÇARŞƏMMƏ

کوله چارشممه

ایلین سون چارشنبه سی- فا: چهارشنبه
سوری

KÜSƏGƏN

کوسگن

تقر کوسن آدام- فا: قهر قهر و

KÜSSÖV

کوسسؤو

بیر اوزون آغاچا دئییلر کی اونونلا تندیرین
اودونون یئر به یئر ائله ییب اودون شدتینی
تنظیم ائدرلر.

L

LALAMAŞ

لالاماش

پلتک، دانیشاندایلی توتولان انسان - فا:
کسی که لکنت زبان دارد.

۱- الف: بورچالی آغیزیندا «ر» سسی «ل» سسینه چاتاندا «ر» دئییلریمیر آنجاق «ل» مشدد دئییلیر.
میثال اوچون: کسلر، گندلر، گؤرلر، دوزلر.

ب: بورچالی آغیزیندا بیر سؤزجوگون سونوندا «م» یا «ن» سسلری «د» صائیتینه چاتاندا «د» سسی
یئرینه «ن» دئییلیر. اؤرنک: دامدا اولار دامنا، دانیشاندایلی اولار دانوشاننا.

LAVAŞUN

لاواشون

لاواشین اکینجیلیکده بیر آلت ساییلیر کی خرمندە دۆگولموش بوغدانی یئله وئرمک اوچون ایشه گلیر. بوتون مرکزی اوستان تورکلری یاواشون و بونا اوخشار سۆزجوکلری بو آلت اوچون اشلدیرلر. فا: ابزار چوبی مورد استفاده در خرمکوبی برای باد دادن محصولات کوبیده شده.

ایضاح: دیل دنیز کیتابیندا «یابا» سۆزجوگو بو آنلامدا گلیب بلکه بو سۆزجوکلر ایلگیلی اولسونلار، بلکه یوخ!

LƏNTƏ

لنته

حددن آرتیق کۆک اولان بیر انسان

LİT

لیت

فا: لجن فاضلاب

LÖT QARUN

لؤت قارون

یئیمجیل - فا: شکمو

M

MƏLƏMƏZ

ملهمز

اؤلوم حالیندا بیر انسان - فا: رو به احتضار.

«تحقیر اوچون بیرینه دئییلیر»

ایضاح: بئله دوشونورم کی بو سۆزجوک نحیف بیر انسانین سسینی داوار ملهمگینه اوخشاردماقدان حکایت ائدیر.

MƏNƏXƏ / MƏLƏXƏ

منه خه / مله خه

منه گۆره، بئله سانیردیم، بئله دوشونوردوم - فا: تصورم این بود که، فکر می کردم {منه خه بو سۆز سننن ایشیدمیشم دیمه قارداشیی بونی منه دیمیشدی}

MƏNSİDMƏK

منسیدمک

فا: وقع نهادن. {هر نه دانوشورام بیله سینه هئج منسیدمی!}

MƏZBUT

مزبوت

شدتلی، محکم - فا: شدید، محکم {اوغورچولاری کوجهده توتوب مزبوت دؤیدیک!}، {قاتوغی مزبوت چاخلا پورتوک - پورتوک اولماسون}

MİCİRƏ

میجیری

آعاجدان اولان بالاجا بیر صاندوق سند ساخلاماق اوچون - فا: صندوقی چوبی برای نگهداری اوراق مهم.

MİTİK

میتیک

بالاجا - فا: ریزه میزه. «تحقیر اوچون بیرینه دئییلیر»

N

NƏDDUM

نەددوم

گۆرمه میش - فا: ندید بدید

NİYƏ

نییه

اوزون بیر آغاج کی اوجوندا بیر میخ
سانجیلار و ائششگی اونونلا یثردیلر. فا:
چوبی برای هدایت حیوانات که در نوک آن
یک میخ فرو کرده باشند.

NİYƏLƏMƏK

نیه له مک

فا: وادار به انجام کاری کردن. «تحقیر اوچون
بیرینه دئییلیر».

O

ODLAŞMAQ

اودلاشماق

گؤیرتی نین (ریحان، یارپیز و...) قارالماسی پیس
دورومدا ساхламаغا گۆره - فا: سیاه شدن
سبز یحات در اثر نگهداری در شرایط نامناسب.

OXLOV

اوخلوو

ائنی آز و اوزون بیر وردنه فا: یک نوع وردنه
باریک و دراز

OXUDDURMAQ

اوخوددورماق

ایکی یترده بو فعلی ایشلدیریک: الف قرآن
اوخوددورماق (بیر اؤلؤ اوچون) ب) شبیه
اوخوتدورماق - فا: تعذیه خوانی

OYNARBAŞ

اوینارباش

اویناغان - فا: بازیگوش

OYNAŞ

اویناش

مرد فاسق

Ö

ÖKÜLLƏMƏK

اؤکوللمک

اؤکور-اؤکور آغلاماق - فا: هق هق گریه
کردن

ÖLÜVAY

اؤلووای

اؤلووای، ایش آلیندن گلمه یین بیر آدام - فا:
دست و پا چلفی

ÖRGƏNMƏK

اؤرگنمک

الف) درس آلماق ب) آلیشماق (فا: عادت
کردن) - {فیلان سریالا اؤرگنمیشدیک، او دا
توکننی}

ÖVDƏLƏMƏK

اؤودلمک

قازاندا قایناپان آش و ساییره نین کؤپوکلرینی
گؤتورمک، خرمنده اولان اکینجیلیک
محصولاتی نین اوزونو ایکی آل ایله گؤتورمک
- فا: گرفتن کف روی قابلمه در حال جوش.

ÖVSƏMƏK

اؤوسه مک

دن-دؤشون (حبوباتین) پوشونو سینینی
ترپتمک ایله آلماق

ÖKÜLLƏMƏ ÇALMAQ

اؤکوللمه چالماق

اؤکورتمه چالماق - هق هق کنان گریه
می کند.

P

PƏRPİ

پر پی
فا: تبرک

PƏRPİLƏMƏK

پر پیله مک
فا: تبرک کردن

PİN

پین
نین، توپوغون یومورتا قویدوغو یئر - فا:
محلی که مرغ برای تخم گذاری می نشیند.

PURSUQ

پورسوق
(الف) بوخاق (ب) کؤک - فا: (الف) غبغب،
(ب) خیلی چاق. {در اصل نام حیوانی به نام
رودک است که در مواقع احساس خطر
شروع به متورم نمودن خود می کند}.

ایضاح: پورسوق بیر نوع حیوان آدی دیر کی
تهلوکه لی دوروملاردا اؤزونو شیشیردر. بو
اوزدن کی کؤک انسانین بوغازی آلتیندان
بوخاق چیخار اونو پورسوغا اوخشادیلار.

PURSUQLANMAQ

پورسوقلانماق
فا: غبغب آوردن، چاق شدن.

Q

QALLAQ ELƏMƏK

قاللاق ائله مک
تویلاردا گلین و بی یین باشینا نوغول و پول
سپمک

QALQATAN

قال قاتان
یالانچی

QALVERƏN

قال وئرن
یالانچی

QANBAZ

قانباز
شر سالان - فا: فتنه انگیز.

QANNAR BIÇAQ

قاننار بیچاق
قاللی بیچاق فا: دشمن خونی

QANQA

قانقا
ائششگین تزگی کی طبی مصرفی وار - فا:
عبر نسارا

QAR TOPPƏ

قار توپی
قار گولله سی - فا: گلوله برفی.

QARUNPA

قارونپا
یئشیمجیل، لؤت قارین، قارنی ییرتق - فا:
شکمو

QATMAQ

قاتماق
(الف) فا: ترکیب کردن (ب) فا: جهزیه
دادن {فیلانکس قیزینی آره وئرننه هر
زادان قاتموشدی بيله سینه}

QAX

قاخ
چوخور بیر یئره دئییلیر کی باهاردان قیشین
قاری داغلاردان و باشقا اوجا یئرلردن آرییب
اورا ییغیشار، آنجاق آذربایجاندا گون آلتیندا
قوروموش میوه یه قاخ دئییلیر. فا: - محل
گودی که آب حاصل از ذوب شدن برفها
در آن تجمع می یابد.

ايضاح: سنگلاخدا هر ايکي آنلامدا بو
سؤزجوگه اشاره اولموشدور.

QAŞQA

قاشقا

شوم، بديمن، بيرى كى آياغين بير يثره
قوياندا اوردا بير پيس حادثه اوز وئير.
ايضاح: تورك ديلينده يازيلان سؤزجوكلرده
قاشقا سؤزجوگو آتين آليندا اولان بير ايز
بيلينيب آنجاق "چهارلنگ" بختياريلاردا
"قشقه" سؤزجوگو دقيقا شوم و بديمن
آنلاميندا قوللانير.

QƏLYAN ASTƏ

قليان آستى

چاي-چؤرك، فا: صبحانه

QƏYİN QUDA

قه يين-قودا

قاين-قودا فا: خويشاوندان خانواده همسرى

QIBIRDAQ

قيبيرداق

بو سؤزجوک آذربايجان تورکجه سينده ايشلنن
"قيوراق" سؤزجوگودور آنجاق بورچالىدا
قيبيرداق دئييلير - فا: قيراق، تند و تيز.
ايضاح: قيبيرداق ايستانبول تورکجه سينده
"کيبيرداک" و "تاتارجادا" "کيبيرداک" کيمى

وار

QİBRƏ

قيبره

قوورا- فا: سوهان چوب يا آهن

QİLLƏ

قيلله

الف) گيله، اوزومون دنه لرى (فا: حبه انگور)
ب) گؤزون گيله سى فا: مردمک چشم

QIMIC

قيميچ

حيوانين بالاجا قويروغو- فا: دنبالچه

QINCIQ

قينجيق

قانجيق، يونگول و شخصيت سيز آداما
دئييلير - فا: آدم جلف و سبک.
ايضاح: قينجيق يا قانجوق ديشى ايتيه
دئييلير

QİRTMƏK

قيرتمک

الف) چيمديکله مک- فا: نيشگون گرفتن ب)
صرفه جويى کردن، پس انداز کردن.
{بوياننان اوياننان قيرتدمگينن بو ماشونى
آلا بيلديک}

QIRXLIQ

قيرخلیق

داوار يونونو قيرخماق اوچون بير آلت - فا:
ابزار پيدن پشم گوسفند

QIZ YASTUĞƏ

قيز ياستوغى

قايا کلى (شاهمرسى سؤزلوگو)- فا: آفتاب
پرست، نوعى مارمولک.

QIZDIRMAQ

قيزديرماق [۴]

{کوچه دن گئچيرديم قونشي اوغلى منى
قيزديردي داشا} و {شاپالاغى قيزديرديم
قولاغينين توزوننان} - فا: به رگبار بستن،
پشت سر هم زدن.

QIZILCƏ

قيزيلجه

فا: سرخک

QODUGABAZARLIK

قودوغا بازارلیک

فا: جای بازی‌های بچه‌گانه، بچه بازی.
{اوشاق: دایی منی ده اویونوزدا اوینادیی نا!
دایی: گنج اویانا اوشاق مگه قودوغا
بازارلیکدی؟!}

QOROV

قوروو = ائوناوا

اوزوم شیره‌سیندن دوزلن شربتدیر کی اونا
بیر آز سیرکه آرتیریلار. فا: شربتی ساخته
شده از شیره انگور و سرکه.

QORQODUQ

قور-قودوق

فا: بچه مچه

QURTLANMAQ

قورتلانماق

الف) فا: کرم خورده شدن ب) پاخیل لیق
ائله‌مک (حسادت کردن). {دیشیم
قورتلانووب هئچ زاد یییه بیلمیرم} و {منیم
دانشگایا^۱ گئتمگیمه قورتلانی}.

QÜZÜNKÜL

قوزونکول

اوتو آلاقی ائله‌مک اوچون آلت - فا: وسیله‌ای برای
وجین کردن یا زدودن علف‌های هرز مزرعه.

S

SAQQĖ QARA

ساققی قارا

فا: بد عنق

SAQQURĖA

ساققورغا

الف) فا: کنه ب) بیر اوشاغا دئییلیر کی
آناسیندان آیریلماز (فا: سریش، کنه، کسی
که مزاحم دیگری است)

SEYNAQ

سئیناق

اوت اوستونده قیزاریلیمیش بیر داشدیر کی
اونو سوت ایچینه آتیب سوتو ایچرلر - فا:
سنگی که چوپانان آن را بر روی آتش سرخ
نموده، به درون شیر می‌اندازند تا با حرارت
آن بجوشد.

SEYRĖK

سئیرک

متراکم اولمایان توک و یا بیر آغاجلیق - فا:
تُنک

SĖGİRDAN

سگیردان

فا: هشتی، محل تجمع فضولات حیوانی.

۱- آذربایجاندا فارسجادان کئچیریلن جمع علامتی «ها» ایله اولان و «گاه» شکیلجی‌سی ایله اولان
سؤزجوکلری تام فارسجا کیمین دئییرلر آنجاق کوموزان آغیزیندا بو قیسم سؤزجوکلر بیر آز فرقلی دئییلیر.
اؤرنک اولاراق:

دانشگاهها گندیرم اولور دانشگاهیا گندیرم.
خوابگاهها گندیرم اولور خوابگایا گندیرم
دانشگاهدایام اولور دانشگاهدایام
خوابگاهدایام اور خوابگادایام

SƏNƏXƏ

سنه خه

سنه گۆره، سن بئله دوشونورسن؟
سانیرسان؟- فا: فکر می کنی که اینجوریه؟
{سنه خه من ماشون سورمکدن هئج نه
آینامورام؟! من اوتتوز ایلدی جادده لرده
ماشون سورورم!}

SIRINÇAQ

سیرینچاق

زویولدق- فا: لیز، سر {قار یاغوب کوچه لر
سیرینچاقدی} و {بالوغلار ائله
سیرینچاقدولار کئ آدمیی الینن
قاچچولار}

SOĞULMAQ

سوغولماق

بخار اولماق، بوغلاماق فا: تبخیر شدن
SOVRUQ

سووروق

قار کولگی- فا: کولاک برف

SÖZDƏGƏN

سۆزدگن

دیمه دوشر، دویغولو بیر انسان کی سۆز تنز
اونو ائتکیلندیرر- فا: زودرنج

SUK

سوک

دووارین گوشه سی. ایرانین نظامی
بخش لرینده بو دئییم ایشلنیر فا - گوشه
دیوار.

SÜRTÜK

سورتوک

اوزو چوخ، بیر آدم کی اونو قاپیدان قووالار
باجادان گیرر ایچری - فا: پررو

SÜSÜLMƏK

سوسولمک

گوجونن اؤزونو بیر یئرده و یا منصبده یئر
ائله مک. {گوجونن سوسولدی بو شرکته
آخوروننا اؤزونه بیر ایش تاپدی}

SÜZGƏŞ

سوزگش

سوماق پالان- فا: آبکش

Ş

ŞAQQULDAQ

شاققولداق

داوارین قئیغی دیر کی یونونه یاپیشیب برک
اولار - فا: جسم سختی که از چسبیدن پهن
گوسفند به پشم آن و جذب آلودگی های
محیطی به وجود می آید.

ŞARA

شارا

یوغون ایپ (طناب) دن توخونان بیر تورا
دئییلیر کی اکیچی لر ائششکده اونولا
مزرعه دن بیچدیکلری بوغдалاری خرمنه
آپارالار - فا: طوری از جنس طناب برای
حمل گندم درو شده از مزرعه به خرمن.

ŞEYTAN TORƏ

شیطان تورئ

فا: تار عنکبوت

ŞƏRMƏNNƏ ŞORBASƏ

شرمننه شورباسئ

بیر یمگه دئییلیر کی چوخ مختصر اولسون
و قوناق صاحبی قوناغی یانیندا اوتاندرسین
- فا: غذای بسیار ساده.

که شانه جولاهگان باشد.

ŞİQQƏK ÇALMAQ / VURMAQ

شیققک چالماق / وورماق

چیلیک چالماق - فا: بشکن زدن

ŞİLİT

شیلیت

فا: نشاء

ŞİŞƏGƏN

شیشه گن

اؤزونه و مال و منالینا شیشن آدام، افاده لی -
فا: افاده ای

ŞİTİL

شیتیل

سیرتیق، دادسیز - دوزسوز فا: لوس، بی نمک، تا
حدودی جلف (در مورد لباس). {بو کۆینک چوخ
شیتیلدی هئج سنه یاراشمی} و {فیلاتکس دن
هئج خوشوم گلمز شیتیل آدامنی}

ŞUVAQ

شوواق

کپک - فا: شوره سر، سفیدی و خشکی روی گونه.

ŞUVAQ BAĞLAMAQ

شوواق باغلاماق

شوره بستن

ŞÜRDENG

شوردئنگ

نوودان. فا - ناودان.

ایضاح: ائله گؤرونور بو سؤزجوکده ده ساغیر
نون (غنه نون) سسی قالب

T

TAPLIYAN TARAQ

تاپلیان تاراق

قالی توخوماقدا ایشه گلن بیر آلت. فا: دفه /
دفتین. دهخدا: دفتین به معنی دفته است

TATULA

تاتولا

فا: کوفت کاری. بهزادی سؤزلوگونه گؤره: بو
سؤزجوک گرک «تاتوره و یا داتوره»
سؤزجوگو اولسون کی بیر دلی و زهرلی
بیته کی دیر. امید سؤزلوگونه گؤره: تاتوره
(اسم) [ماخوذ از لاتینی] «داتوره، تاتوله»
[TĀTURE] گیاهی یک ساله از تیره
بادمجانیان با برگ های درشت، بدبو، و
گل های شیپوری ارغوانی یا سفید که حاوی
ماده ای سمی. {بیرینی سوفره باشیندا
عصبی لشنده دئییر: قوی بو تاتولا مینم
بوغازومنان آشاغی گندسین!}

TAY

تای

بیر جووال دیر کی آرادان یکی بؤلومه
بؤلونوب - فا: جوالی که به دو نیم تقسیم
شده باشد.

TAYBAR

تایبار

یئر به یئر {شلوارین آیق لرئ تایبار
تیکیلیب}. فا: لنگه به لنگه

TƏPİLMƏK

تپیلک

گوج له بیر یئرده و یا بیر منصب اوچون
اؤزونو یئر ائله مک - فا: خود را به طور در
جایی جاکردن.

TƏPİRTMƏ

تپیرتمه

کیفیتی آشاغی اولان یئمک، اورک باشیا
سبب اولان یئمک. خصوصا دوگو - فا: شفته
پلو

TƏRPƏNMƏK

تړېنمک

{الف} حرکت ائله مک ب) داورانماق.
{اوشاغيينان ياخچي تړېنمک گلجکده
چوخ زادلار باشوموزا گلر}

TIĞIZ

تيغيز

اؤزوم سرکه سی سالاندا اؤزومون قالانينا
تيغيز دئييلير. فا: تفاله سرکه

TİXMƏ

تيخمه

کيفيتي آشاغي اولان يئمک، اورک باشيا
سبب اولان يئمک. خصوصا دوگو- فا: شفته
پلو

TİLİK

تيلیک

شیطان و انرژیک بير اوشاغا دئييلير - فا:
شیطان و بازیگوش.

TİLİŞƏK

تيلیشک

تيلیشگه- فا: زایده. اينجه بير شئي آغاج و
يا دمير جنسيندن کی انسانين آئينه و يا
گؤزونه باتار.

TOBARAX

توباراخ

بير آندا- فا: بی درنگ، خیلی سریع. {اؤوه
چاتماموش توباراخ قه ييدديم}

TORBA

توربا

بالاجا بير چنته اکينچيلیک محصولاتيني
يئر به يئر ائله مک اوچون - فا: توبره

U

UÇDURUMU

اوچدورومو

يئرسيز دانيشان آدام- فا: کسی که
نسنجیده سخن بگوید

UFUDMAQ

اوفودماق

چپاول ائله مک، دييينه داش قويماق.
{اوشاقلار باغدا هر نه اريک واريدئ
اوفودوبلار!}

ULUMMA

اولومما

قابیغی برک اولمامیش يومورتا (بورچالی دا
نومورتا دئييلير و يومورتا دئييلمير) ائله کی
بعضا ايچی گؤرونور. اردبيلين نير
شهرستانيندا بو نوع يومورتا يا دوشوک
يومورتا (DÜŞÜK YUMURTA) دئيرلر.
تويوق اولومما و يا دوشوک يومورتا
يومتولاسا اونا چيی دوگو يئديرلر. فا: تخم
مرغی که پوسته آن سفت نشده باشد.
ايضاح: بهزادی نين تورکجه-فارسجا
سؤزلوگونده «لومبا» سؤزجوگو «قلمبه»
آنلاميندا گليب. اولا بيلر بو سؤزجوک اونونلا
بير ايلگيسي اولاييلر.

V

VƏRGƏ

ورگه

وريان، آرخ آراسيندا سو جهتينی دؤندرملک
اوچون تورپاقدان بير سد- فا: آب بند

VİNC OLMAQ

وینج اولماق

فا: کوفته شدن. {دوداقلارومی دیشله دیم
بیر آز وینج اولوبلار}

X

XAF

خاف

فا: کرک قالی

XULBUN

خولبون

یئر آلتیندا سؤکولن آرخدان کئچن، سویو
هدایت ائله مک اوچون بیر مجرا- فا: مجرای
کوچک زیرزمینی

Ü

ÜZÜM QURTÉ = DAYI YOLÉ

اوزوم قورتی = دایی یولی

باشماق تیکن- فا: کفشدوزک

ÜZÜYOLDA

اوزویولدا

اوزویولا- فا: مطیع، فرمانبردار

Y

YANNAQ

یانناق

بالاجا تولوق- فا: مشک کوچک

YASTAR

یاستار

سؤزو اؤز جانینا چکن، شخصیت سیز- فا: بی

بخار، کسی که حرف را به جان خود می کشد

YEGƏ

یئگه

آرواد یاریم- فا: سر زیاد، کودکی که ادای
آدم بزرگ ها را درمی آورد {یئگه لیگ ائله مه
اوتور یئرییه!}

YERGƏN

یئرگن

اوغلان اوشاقلارینی کسمک (فا: ختنه
کردن) اوچون بیر آلت- فا: ابزار ختنه کردن
پسران.

YERİDƏN

یئریدن

کئچینن، زیندیگانلیق ائله یین- فا: بساز،
زندگی کن {منیم آروادوم یئریدن بیر
خانومنی!}

YETİK

یئتیک

فا: متوجه. {دوز یئتیک اولمادوم نه بویوردیز
امکانی وار بیر کره^۱ ده تیکرار ائلییه؟}

YOQQUŞ

یوققوش

اؤزونو آیری انسانلاردان یوخاری بیلن- فا.
آدم گنده دماغ
ایضاح: آذربایجاندا یوققوش یا یوخوش باش
یوخاری بیر یئره دئییلر

YUMAQ

یوماق

فا: کلاف کاموا و یا خامه قالی

۱- بورچالی آغیزیندا کره یئرینه بونلاری دا ایشلتمک اولار: یول، پئی، سفر، دفعه.

YUXA

یوخا

متراکم اولمایان بیر آغاجلیق - فا: تُنیک

Z

ZANQ SALMAQ

زانق سالماق

گوگرچینلرین دفع ائله مک ایشی - فا: مدفوع
نمودن کبوتر

ZƏDƏN

زدن

بیر اوجدان، دالبادال فا: همیشه، یکسره و...
{اوشاق زدن زیریلی اعصابلاریمی قاتدئ
بیریرینه}

ZƏFƏ QƏLYAN

زَفی قلیان

چای-چۆرک، قلیان آلتی - فا: صبحانه

ZIRT

زیرت

فا:بیر صفتہ شدت وئرمک اوچون صفتدن
قاباق گلیر. {فیلان کس زیرت دلی دئ}- فا:
عبارتی است برای شدت دادن به یک صفت.

ZOHƏK

زوھک

ذکالی - فا: خیلی باهوش. {فیلان کس
زوھک آدمئی}

ZÜZƏ

زوزه

یئکه چیوزه - فا: جوش بزرگ صورت

